10. mezinárodní konference / 10th International Conference

UDRŽITELNÝ ROZVOJ 2019

SUSTAINABLE DEVELOPMENT 2019

„VYBRANÉ PROBLÉMY ENVIRONMENTÁLNÍ A REGIONÁLNÍ POLITIKY“

„SELECTED ISSUES ON ENVIRONMENTAL AND REGIONAL POLICY“

RECENZOVANÝ SBORNÍK Z MEZINÁRODNÍ KONFERENCE

PEER-REVIEWED CONFERENCE PROCEEDING OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE

Termín konání: 14. – 15. 3. 2019

Date: 14th – 15th March 2019

ČESKÉ BUDĚJOVICE

2019

Vydavatel / Publisher:
Vysoká škola evropských a regionálních studií / College of European and Regional Studies, Czech Republic

Elektronické vydání / Digital edition

Editor / Edited by:
Mgr. Richard Říha

Recenzent sborníku / Reviewed by:
doc. Ing. Marie Hesková, CSc.
doc. Ing. Jaroslav Slepecký, PhD., MBA

Jednotlivé příspěvky byly recenzovány externími recenzenty. / Individual papers were reviewed by external reviewers.

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název příspěvku. In ŘÍHA, R. (eds.). *Udržitelný rozvoj 2019 - Vybrané problémy environmentální a regionální politiky. Sborník příspěvků.* České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2019. s. 15 - 25. ISSN 2533-5170.

AUTHOR, A. Title of paper. In ŘÍHA, R. (eds.). *Sustainable Development 2019 - Selected Issues on Environmental and Regional Policy. Conference proceeding*. Ceske Budějovice : College of European and Regional Studies Czech Republic, 2019. pp. 15 - 25. ISSN 2533-5170.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2019 Vysoká škola evropských a regionálních studií studií / College of European and Regional Studies, Czech Republic

ANOTACE

Sborník tematicky navazuje na řadu konferenčních sborníků z mezinárodní vědecké konference Udržitelný rozvoj. Je přímým pokračovatelem sborníků z konference *Udržitelný rozvoj VII – 30 let od Jednotného evropského aktu aneb Evropa čtyř svobod* nazvaného *Vybrané ekonomické problémy regionu střední a východní Evropy, Udržitelný rozvoj VIII - Aktuální problémy EU z oblasti ekonomické, politické a sociální* a *Udržitelný rozvoj IX - Vybrané problémy regionálního rozvoje*. Jako přímý následovník výše uvedených sborníků udržuje tradici širšího záběru od vysoce aktuálních problémů životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje života v permanentně se měnících klimatických podmínkách až po problémy ekonomické a veřejnosprávní, tedy opět celospolečenské.

Sborník je tematicky rozdělen na dvě kapitoly:

1) Příroda
2) Region

1. kapitola se z mnoha pohledů zabývá nejpalčivějšími otázkami současnosti, otázkami života a udržitelného rozvoje společnosti v dramaticky se měnícím životním prostředí. Akcentována jsou téma hospodaření s lesy, biozemědělství či udržitelné vodohospodářství.
2. kapitola se zabývá tématem regionu. Lze tu nalézt téma hospodaření obcí, místní správu a samosprávu, ale také třeba vznikání lokálních specializovaných restauračních zařízení zaměřených na zdravé stravování.

Sborník obsahuje 14 příspěvků autorů z České republiky, Slovenska, Polska a Ukrajiny. Příspěvky jsou psány česky, slovensky a anglicky. Třebaže se jedná o celkem různorodou paletu pohledů na ekologii a ekonomiku, všechny příspěvky se zabývají tématem společenské odpovědnosti, jež je spojujícím faktorem udržitelného rozvoje na regionální, ale také celostátní, ba i nadnárodní úrovni.

Sborník bude jistě vítanou publikací pro všechny zájemce o výše uvedená témata, odborníky či laiky. Může jim totiž poskytnout jak základní informace o těchto oblastech, tak i podrobné a pokročilé analýzy.

Klíčová slova: udržitelný rozvoj, ekologie, biohospodaření, ekonomika, veřejná správa a samospráva, daňová politika

JEL klasifikace: H21, H71, H72, Q01, Q15, Q23, Q24, Q25, Q57, Q58, R00, R10, R11, R51, Z32

ANNOTATION

The proceeding follows up the series of conference proceedings from the international scholarly conferences Sustainable Development. It is a direct successor of conference proceedings *Sustainable Development VII – 30 Years after the Single European Act – Europe of Four Freedoms* called *Selected Economic Issues of Central and Eastern Europe*, *Sustainable Development VIII - Current Economic, Political and Social Issues in EU* and *Sustainable Development IX – Selected Issues on Regional Development*. Being a direct successor of the proceedings mentioned above, it follows the tradition of a wide range from topical issues on the environment and sustainable development of living in permanent changeable living conditions to issues on economics and public administration, i. e. society-wide ones as well.

The proceeding is divided into two chapters in accordance with its leading topics:

1) Nature
2) Region

1st chapter deals with the most burning issues of today, the burning questions of life and sustainable development of society in the dramatically changing environment. The topics of forestry, organic agriculture or sustainable water management are emphasised.

2nd chapter is focused on the topic of region. The topics of economics of municipalities, local administration and self-government, but also establishing specialized catering services can be found there.

There are 14 papers of authors coming from the Czech Republic, Slovakia, Poland and Ukraine in the proceeding. The papers in the proceeding are written in the Czech, Slovak and English languages. Although there is quite a wide range of views of ecology and economy, all papers deal with the topic of social responsibility which is a linking aspect of sustainable development at regional, but also nationwide, even at supranational level.

The proceeding will certainly be a convenient publication for those interested in the fields mentioned above, professionals as well as non-professionals. It can provide them with the basic information on these fields as well as detailed and advanced analyses.

Key words: sustainable development, ecology, organic agriculture, economics, public administration and self-government, tax policy

OBSAH

Úvod 7

1 Příroda 8

1.1 Vyhodnocení potenciálu v oblasti hospodaření s vodou v českých domácnostech (Jitka Šišková) 9

1.2 Ekologické zemědělství v kontextu udržitelného rozvoje České republiky a Norska (Markéta Beranová, Miroslava Navrátilová) 17

1.3 Evropská úroveň Agendy 2030 pro udržitelný rozvoj (Milan Douša) 24

1.4 Problematika úbytků zemědělské půdy v ČR. Porovnání účtování o pozemcích v ČR, SR a dle IFRS (Kristina Kabourková) 34

1.5 Problémy udržitelného rozvoje lesů v ČR z pohledu veřejnosti (Hana Krejčí) 43

1.6 Bioekonomika jako nová cesta ekonomického rozvoje EU (Eva Cudlínová, Nikola Sagapova) 51

2 Region 59

2.1 Regional Development in the Conditions of Social and Economic Consolidation (Ievgen Buriak) 60

2.2 Zmeny v systéme miestnych daní na úrovni miestnej samosprávy po roku 1989 v podmienkach Slovenskej republiky (Viera Papcunová, Jarmila Hudáková) 68

2.3 Výhody plynoucí z evropské integrace z hlediska podkarpatských podnikatelů v oblasti maloobchodního prodeje potravin (Piotr Cyrek, Magdalena Cyrek) 75

2.4 Odbory a reprezentácia záujmov: aktéri, stratégie a výzvy (Monika Čambáliková) 83

2.5 Význam vybraných nástrojov verejnej politiky pri rozvoji vybraných miestnych samospráv na Slovensku (Jozef Krnáč, Katarína Liptáková) 90

2.6 Miestne dane na Slovensku (príklad miest Prešov a Žilina) (Katarína Liptáková, Jozef Krnáč) 103

2.7 Uplatňovanie gastronomických trendov ako súčasti kultúry vo vybraných destináciách na Slovensku (Radka Marčeková, Ľubomír Kmeco) 113

2.8 Kontrola hospodárenia obcí v právnej úprave Slovenskej republiky (Tomáš Kaiser) 121

CONTENTS

Introduction 7

1 Nature 8

1.1 Evaluation of Water Management Potential in Czech Households (Jitka Šišková) 9

1.2 Organic Agriculture in the Context of Sustainable Development of the Czech Republic and Norway (Markéta Beranová, Miroslava Navrátilová) 17

1.3 European Level of 2030 Agenda for Sustainable Development (Milan Douša) 24

1.4 Issue of Agricultural Land Wastage in the Czech Republic. Accounting Comparison of Land in the Czech Republic, Slovak Republic and According to IFRS (Kristina Kabourková) 34

1.5 Problems of Sustainable Development of Public Forests in the Czech Republic (Hana Krejčí) 43

1.6 Bioeconomy As a New Way to Economic Development of the EU (Eva Cudlínová, Nikola Sagapova) 51

2 Region 59

2.1 Regional Development in the Conditions of Social and Economic Consolidation (Ievgen Buriak) 60

2.2 Changes in Local Tax Systems at Local Self-government Level after 1989 in the Slovak Republic (Viera Papcunová, Jarmila Hudáková) 68

2.3 The Benefits of European Integration Seen by Sub-Carpathian Food Retail Entrepreneurs (Piotr Cyrek, Magdalena Cyrek) 75

2.4 Trade Unions and Interest Representation: Actors, Strategies and Challenges (Monika Čambáliková) 83

2.5 Purpose of Selected Public Policy Tools in the Development of Selected Local Self-Governments in Slovakia (Jozef Krnáč, Katarína Liptáková) 90

2.6 Local Taxes in Slovakia- Case Study of the Towns of Prešov and Žilina (Katarína Liptáková, Jozef Krnáč) 103

2.7 The Implementation of Trends in Gastronomy as Part of Culture of Selected Destinations in Slovakia (Radka Marčeková, Ľubomír Kmeco) 113

2.8 Control of Financial Management of Municipalities in Legal Regulation of the Slovak Republic (Tomáš Kaiser) 121

ÚVOD

Téma udržitelného rozvoje hýbe v současnosti celým světem. Nejen vyspělé státy Evropy a Severní Ameriky, ale i země třetího světa v Africe či Asii řeší vysoce aktuální problémy související se změnou klimatu. To, co ještě před dvěma či třemi desítkami let vypadalo jako vzdálená a velmi nereálná budoucnost, zažíváme nyní se všemi následky. Závěry vědeckých výzkumů prezentující blízkost ekologické katastrofy, jež byly zlehčovány, poznáváme nyní na vlastní kůži každý den. Násilné a nekontrolované odlesňování, nehospodárné nakládání s ornou půdou, plýtvání vodou na straně jedné a hledání úsporných a obnovitelných zdrojů energie, jež by snížily aspoň částečně naši uhlíkovou stopu, na straně druhé, to jsou zásadní otázky budoucího fungování naší civilizace. Tyto globální a celosvětové otázky nemají jednoduché odpovědi. Přesto se autoři sdružení v tomto sborníku pokusili na tyto problémy poukázat a snaží se řešení alespoň některých problémů najít. Ruku v ruce s globálními tématy jdou i témata regionální, společenská, společensko-politická a ekonomická, která ovlivňují každého z nás z druhé strany. Ekonomika a ekologie, vyspělost a přehodnocování hodnot dosažených pokrokem stojí totiž proti sobě. Anebo ne? Odpovědi na tyto a další otázky lze nalézt v předkládaném sborníku

INTRODUCTION

The topic of sustainable development is moving the whole world nowadays. Not only developer countries in Europe and North America, but also the countries of the Third World in Africa and Asia are solving highly topical issues connected with the climate change. What seemed to be distant and unreal future twenty or thirty years ago, is something we are facing now. All the findings of the scientific research presenting the closeness of ecological disaster which were underestimated then, we can experience personally. Violent and uncontrolled deforestation, wasteful treating arable land, water wasting on one hand, and searching for energy saving and renewable resources of energy that could help us reduce our carbon dioxide trace just a little on the other hand, these are essential issues on our future. Such global and worldwide issues cannot have simple solutions. In spite of the fact, the authors of papers gathered in this proceeding try to point to these issues and try to find the solutions to some of them at least. Nevertheless, there are also regional, social, social and political and economical topics going hand in hand with the supranational ones. And they affect everybody from the other side. Economy and ecology, development and reassessment of advancement having been achieved before are in contradiction. Or not? Answers to these and other questions could be found in this conference proceeding.

KAPITOLA 1 / CHAPTER 1

PŘÍRODA / NATURE

1.1 Vyhodnocení potenciálu v oblasti hospodaření s vodou v českých domácnostech

Evaluation of Water Management Potential in Czech Households

Ing. Jitka Šišková, Ph.D.

Anotace

Vodní hospodářství v České republice je významným oborem s dlouholetou tradicí. Mezi nejdůležitější úkoly vodního hospodářství patří zajištění zásobování obyvatelstva pitnou vodou, zajištění udržitelnosti tohoto zdroje a zmírnění následků extrémních jevů počasí, jako jsou povodně a sucho. Spotřeba vody v domácnostech vychází z technických, sociálních a ekonomických podmínek. Vývoj spotřeby vody reflektuje měnící se podmínky života, kdy mezi léty 1950 a 1970 byly dostupné zdroje vody cenově velmi příznivé a spotřeba vody v domácnostech se raketově zvýšila. Po roce 1990 ekonomické podmínky spotřebu vody v domácnostech významně snížily. Oblast ochrany a regulace vodních zdrojů je významnou oblastí v rámci environmentálních aktivit státu. Realizovaný výzkum byl zaměřen na problematiku využívání vodních zdrojů v domácnostech České republiky. Z výsledků plyne, že tři čtvrtiny domácností využívají jako hlavní zdroj vody pro domácnost pouze veřejný rozvod vody, pro zajištění pitného režimu je využívána nejčastěji kombinace nákupu balené vody a pitné vody z kohoutku. Z hlediska spotřeby vody se respondenti nejčastěji domnívají, že průměrná spotřeba vody na 1 obyvatele je mezi 50 l – 100 l denně. Zároveň přibližně polovina respondentů uvádí, že problematiku plýtvání vodou sleduje a snaží se v domácnosti šetřit vodou, nejvíce jich tak činí z důvodů finančních a environmentálních.

Klíčová slova

vodní zdroje, spotřeba vody v domácnostech, změny klimatických podmínek, environmentální aktivity

Annotation

Water management in the Czech Republic is an important field with a long tradition. The most important tasks of water management include ensuring the supply of drinking water to the population, ensuring the sustainability of this resource and mitigating the consequences of extreme weather events such as floods and drought. Household water consumption is based on technical, social and economic conditions. The development of water consumption reflects the changing living conditions, when the water resources available were very favourable between 1950 and 1970 and the water consumption in households increased very much. After 1990 the economic conditions significantly reduced household water consumption. The area of protection and regulation of water resources is an important area within the environmental activities of the state. The research was focused on the use of water resources in households in the Czech Republic. The results show that three-quarters of households use only the public water supply as the main source of water for household purposes; most often, the combination of purchasing bottled water and drinking water from the tap is used to ensure the drinking regime. In terms of water consumption, respondents most often believe that the average water consumption per capita is between 50 l and 100 l per day. At the same time, approximately half of respondents report that water wasting is being pursued and try to save water in their households, most of them doing it for financial and environmental reasons.

Key words

water resources, household water consumption, changes in climatic conditions, environmental activities

Úvod

Udržitelný rozvoj společnosti je založen na propojení tří základních pilířů: environmentálního, ekonomického a sociálního. Všechny složky musí být v rovnováze a vzájemně se doplňovat, aby byla dosažena dostupnost a kvalita potřebných a nezbytných zdrojů. Tuto skutečnost odráží aktuální problematika vodních zdrojů. Voda má nenahraditelný strategický význam pro rozvoj společnosti jak z ekonomického hlediska, tak i z pohledu sociálního zabezpečení obyvatel. Dostupnost kvalitní pitné vody se v posledním období snižuje i ve vyspělých zemích Evropy, a proto je nutno přistoupit k zásadním krokům v oblasti ochrany, dostupnosti a manipulace s vodními zdroji. Otázka kvality vodních zdrojů jako jednoho z limitujících faktorů udržitelného rozvoje vychází z celosvětového významu vody pro lidstvo a její role je zakotvena v Globální agendě udržitelného rozvoje, která byla schválena summitem OSN v roce 2015.

Otázka dostatečného zásobení vodou je v současnosti stále aktuálnější téma, které se dotýká i České republiky. Výskyt nepříznivých a nerovnoměrných klimatických jevů se projevuje na výrazném zhoršení vodního režimu krajiny. Výskyty extrémních podmínek – povodní a deficitů srážek – vychází z dlouhodobého nesprávného užívání zemědělské půdy (intenzifikace zemědělství), ale nyní je ještě násobena orientací zemědělské produkce na technické plodiny, které výrazně porušují bonitu půdy a zhoršují vláhové poměry v půdním profilu. Tím dochází k erozi nejcennější vrchní části orné půdy a nedostatečnému zásobování spodních vod, jako zdrojů pro nezbytný koloběh vody v přírodě.

Nedostatek vody má nejenom negativní vliv na životní prostředí, ale působí také jako rizikový faktor v rámci celé společnosti ze sociálního i bezpečnostního hlediska.

Cíl a metody

Cílem příspěvku je vyhodnocení možného potenciálu v oblasti hospodaření s pitnou vodou v českých domácnostech z hlediska výchovy a vzdělávání mladé generace a jejího povědomí a orientace ve sledované problematice.

Vlastní výzkum příspěvku byl založen na zpracování a vyhodnocení dotazníkového šetření v oblasti využívání pitné vody v domácnostech České republiky.

Dotazník byl distribuován pomocí internetové aplikace Vyplnto.cz. Šetření se zúčastnilo celkem 291 studentů České zemědělské univerzity v Praze. Dotazník obsahoval 23 otázek, které byly rozděleny do dvou částí. První část obsahovala základní sociodemografické charakteristiky respondentů a údaje o spotřebě pitné vody v domácnosti, kterou trvale obývají. Druhá část byla zaměřena na orientaci respondentů v dané problematice a na jejich povědomí o způsobech a možnostech šetření vodou.

Základní sociodemografické charakteristiky sledovaného souboru respondentů byly následující:

- Dotazníku se zúčastnilo 166 žen (57,04 %) a 125 mužů (42,96 %)
- Věk respondentů se pohyboval: 15-19 let – 3 účastníci (1,03 %), 20-24 let – 260 účastníků (89,35 %), 25-29 let – 28 účastníků (9,62 %)
- Místo trvalého bydliště: Praha – 133 respondentů (45,7 %), Středočeský kraj – 84 (28,87 %), Ústecký kraj – 18 (6,19 %), Královehradecký kraj – 10 (3,46 %), Vysočina – 10 (3,44 %), Pardubický kraj – 9 (3,09 %), Plzeňský kraj – 8 (2,75 %), Jihočeský kraj – 6 (2,06 %), Liberecký kraj – 5 (1,72 %), Zlínský kraj – 3 (1,03 %), Olomoucký kraj – 2 (0,69 %), Moravskoslezský kraj – 2 (0,69 %) a Karlovarský kraj – 1 (0,34 %).
- Z pohledu velikosti sídla bylo rozložení odpovědí: sídlo do 500 obyvatel – 28 účastníků (9,62 %), do 2000 obyvatel – 40 (13,75 %), do 5000 – 33 (11,34 %), do 10 000 – 24 (8,25 %), do 50 000 – 44 (15,12 %), do 90 000 – 12 (4,12 %) a nad 90 001 – 110 (37,8 %).
- Počet členů sledovaných domácností byl následující: 1 osoba v domácnosti – 13 respondentů (4,47 %), 2-3 osoby – 15 respondentů (51,55 %), 4-6 osob – 126 respondentů (43,3 %), více jak 6 osob v domácnosti – 2 (0,69 %).

Získané výsledky byly vyhodnoceny pomocí absolutních a relativních četností a komparovány s výsledky dotazníkového šetření ve Velké Británii, které realizovala společnost Waterwise v roce 2017.

Výsledky průzkumu

Současné povědomí obyvatel o problematice šetření vodou v domácnostech bylo ověřeno pilotním průzkumem v prostředí studentů vysoké školy. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 291 studentů. Z toho bylo 166 žen a 125 mužů. Věkové rozmezí odpovídajících se pohybovalo mezi 18 – 26 lety. Region trvalého bydliště dotazovaných byl téměř z poloviny Praha (45,7 %), třetina Středočeský kraj (28,9 %), zbývající kraje se podílely okrajově v rámci jednotek procent (0,3-6,2 %).

Otázky ohledně způsobu a využití pitné vody v domácnostech poskytly základní představu o přístupu českých domácností k problematice spotřeby vody a jejího šetření. Valná většina respondentů – 208 (71,48 %) uvedla, že využívá jako zdroj dostupné vody v domácnosti pouze rozvod vody, 65 respondentů (22,34 %) využívá kombinaci rozvodu vody a vlastní studny, pouze 21 respondentů (7,22 %) má jako dostupný zdroj pouze vlastní studnu.

Jako zdroj vody pro osobní hygienu uvádí 138 oslovených (47,42 %) kombinaci sprchy a vany, pouze sprchu uvedlo 132 (45,36 %) a pouze vanu 21 (7,22 %) respondentů.

V otázce využívání pračky a myčky byly získané údaje následující: sledované domácnosti nejčastěji pračku využívají 4-7x týdně – 157 (53,95 %), 1-3x týdně uvedlo 113 (38,83 %) respondentů, více jak 8x týdně pak pouze 21 (7,22 %). 108 respondentů (27,11 %) uvedlo, že nevlastní myčku a nádobí myje pouze ručně, 57 dotázaných (19,58 %) myje nádobí pouze v myčce a téměř polovina domácností - 126 (43,3 %) využívá kombinaci myčky a ručního mytí. Na otázku, zda využívají spořič vody při splachování toalety, odpovědělo kladně 148 (50,86 %) dotazovaných, žádnou variantu úspory vody nevyužívá 143 (49,14 %) respondentů. Šetření ve Velké Británii uvádí, že téměř polovina respondentů spláchne toaletu 5-9x denně, kdy jako průměr na den je uváděno 6 spláchnutí na osobu.

Pro pitný režim členů domácnosti uvedlo 115 respondentů (39,52 %) zdroj pitné vody z kohoutku, pouze kupovanou (balenou) vodu využívá 24 (8,25 %) a kombinaci obou zdrojů pak většina dotazovaných – 152 (52,23 %).

Více jak polovina (51,2 %) dotazovaných nemá představu o spotřebě vody na osobu v domácnostech. Valná většina respondentů (86 %) uvedla, že se domnívají, že spotřeba vody v posledních desetiletích narůstá. Navazující odpověď, zda se nějakým způsobem snaží svoji spotřebu pitné vody snižovat, kladně vyplnilo 60,14 % respondentů. Ovšem téměř 40 % uvádí, že spotřebu vody v domácnosti nijak nesledují a ani nedělají žádná opatření k její úspoře. Získané výsledky potvrzuje průzkum ve Velké Británii Waterwise (2017), který uvádí tyto hodnoty dokonce vyšší. Až 85 % oslovených nemá představu o své spotřebě vody a 51 % nepodniká žádné kroky k šetření na základě přesvědčení, že využívají jen nezbytně nutné množství.

Provedený průzkum ukázal, že motivací k šetření vodou nejsou jen ekonomické důvody - 83 respondentů (28,52 %), ani pouze environmentální – 55 oslovených (18,9 %), naopak kombinace obou důvodů 122 dotazovaných (44,92 %) bývá nejčastějším důvodem pro šetření vodními zdroji. To potvrzují i výsledky průzkumu Waterwise (2017), kde kombinaci ekonomických a environmentálních důvodů pro šetření vodou uvedlo dokonce 57 % respondentů. Přesto je určitý podíl respondentů v českých domácnostech - 31 (10,65 %), kteří pro šetření vodou nevidí žádný důvod.

Problematika šetření vodou se v souvislosti se změnami klimatu stává stále aktuálnější potřebou i v současných vyspělých zemích Evropy. Informace o této problematice jsou často a snadno dostupné. Respondenti dotazníkového šetření uváděli, že se s informacemi o omezených vodních zdrojích a šetření pitnou vodou setkávají na internetu (48,45 %), sociálních sítích (39,52 %), v televizi (48,11 %), v tisku (25,77 %), ale i ve škole (32, 65 %) a v rámci rodiny (21,65 %). Přesto ale získané výsledky provedeného průzkumu ukazují, že praktická aplikace v domácnostech není dostatečná. Znalost nějakých státních opatření pro úsporu vodních zdrojů uvedla necelá polovina dotazovaných – 127

(43,67 %), žádné opatření nezná, nebo se o problematiku nezajímá, uvedlo 164 (56,35 %) respondentů.

Ohledně názoru, jakým způsobem by se měla provádět či podporovat opatření k šetření vodními zdroji, odpovídali respondenti následovně: 131 (45,02 %) uvedlo, že šetření vodou by se mělo provádět dobrovolně ve všech resortech, včetně jednotlivých domácností, 124 (42,61 %) se domnívá, že šetření vodou by mělo být podpořeno daňovými úlevami, 18 (6,19 %) by podporovalo šetření vodními zdroji na základě zákonných předpisů a norem pouze v oblasti průmyslu a zemědělství, 13 (4,47 %) oslovených by souhlasilo s poskytováním dotací. Pouze 1,72 % respondentů považuje veškerá opatření pro šetření vodními zdroji za zcela zbytečná.

Vyhodnocení a diskuze

Z bezpečnostního hlediska je nedostatek vody považován za destabilizující faktor v rámci celé společnosti. Přerušení dodávek vody může vést k bezpečnostní katastrofě, jelikož voda je nenahraditelný zdroj, který je navíc životně nezbytný. Dostupnost vody tudíž získává charakter mocensko-politického nástroje v rámci mezinárodních vztahů. Zhoršování životního prostředí a klimatické změny posledních desetiletí tomuto stavu napomáhají a významně ho multiplikují. (Říha, 2014).

V souvislosti s mezinárodní problematikou udržitelných funkcí jsou v rámci vodních zdrojů tvořeny deterministické modely na principu holistického posouzení všech relevantních faktorů. Jako hodnotící rámec jsou využívány i vodní zdroje a jejich dostupnost (Sullivan, Meigh, 2006). Jako příklad je možno uvést Adaptivní integrovaný datový informační systém (AIDIS), který byl vyvinut v rámci programu Challenge „Voda a jídlo“ (Flügel, 2006). Poměrové ukazatele využití vody ve vztahu ke spotřebě lidí se uvádějí jako „vodní stopa“. Hlavní přímé faktory, které určují vodní stopu v dané zemi jsou: objem spotřeby ve výrobním sektoru, klimatické podmínky a zemědělská praxe. Vodní stopa označuje vodu potřebnou k udržení populace (Hoekstra, Chapagain, 2006).

Globální změny v Evropě nejen ovlivňují strategii hospodaření s vodou, ale také mění povahy problémů souvisejících s vodou. Vzájemné propojení různých funkcí vody odráží složitost naší moderní společnosti. Ekonomické funkce, zemědělství, zásobování energií, ekologické funkce, sociální funkce z pohledu zásobování vodou i bezpečnosti života jsou jednoznačně kritické faktory v rámci moderní společnosti. Významným mezníkem pro řešení této problematiky se stala Rámcová směrnice Evropské unie – o vodě (van der Brugge, Rotmans, 2006).

Vodní hospodářství v České republice je významným oborem s dlouholetou tradicí. Mezi nejdůležitější úkoly vodního hospodářství patří zajištění zásobování obyvatelstva pitnou vodou a zmírnění následků extrémních jevů počasí, jako jsou povodně a sucho. Téměř veškerá voda, která se na území ČR vyskytuje, pochází z atmosférických srážek. Poloha ČR na rozhraní tří úmoří přináší nutnost šetrného hospodaření vodními zdroji v krajině, aby byla voda dostupná pro všechna potřebná odvětví v dostatečném množství i kvalitě (MŽP, 2015).

Dle výsledků dlouhodobého sledování hydrometeorologických podmínek v rámci ČR je zjišťováno, že oproti dlouhodobému referenčnímu stavu se sice nesnižuje množství celkových úhrnů srážek (Graf 1), ale mění se jejich množství a rozložení v průběhu roku. Současně se ale projevuje zvyšování ročních průměrných teplot (Graf 2).

Tyto změny mají negativní důsledek na extrémní projevy meteorologických vlivů, kdy se střídají období sucha a povodní. Aktuálně mají vlivy na ztráty majetku a výnosů zemědělské činnosti, ale v důsledku ovlivňují strategickou dostupnost a kvalitu vodních zdrojů.

Graf 1: Vývoj územních srážek v ČR a jejich poměr k normálu let 1961-1990 (%)

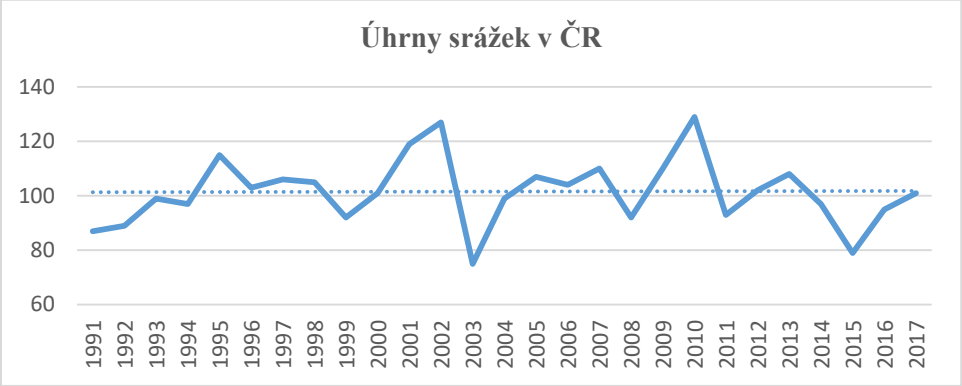

Zdroj: vlastní zpracování dle ČMÚ, 2018

Graf 2: Vývoj územních průměrných teplot v ČR a jejich poměr s normálem 1961-1990 (°C)

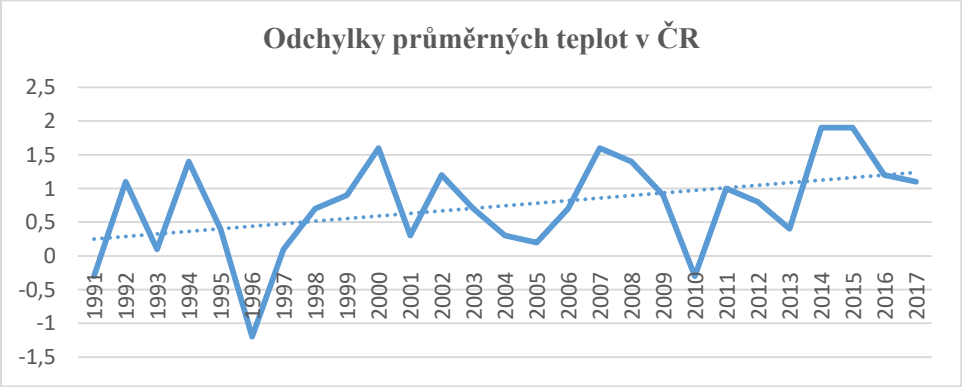

Zdroj: vlastní zpracování dle ČMÚ, 2018

Strategie přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách ČR byla v říjnu 2015 schválena vládou ČR. Dokument představuje národní adaptační strategii ČR, která kromě zhodnocení pravděpodobných dopadů změny klimatu obsahuje návrhy konkrétních adaptačních opatření, legislativní a částečnou ekonomickou analýzu sledované problematiky. Adaptační strategie ČR je připravena na roky 2015-2020 s výhledem do r. 2030 a bude implementována Národním akčním plánem: Adaptace na změnu klimatu. Průběžné plnění Adaptační strategie ČR bude vyhodnoceno v roce 2019 a dále každé 4 roky (Eagri, 2015).

Extrémní výkyvy množství srážek výrazněji poškozují majetky a zemědělskou produkci v důsledku snížené schopnosti krajiny zadržovat vodu z důvodů nešetrného hospodaření v krajině za poslední více jak půl století. Díky intenzifikaci zemědělství a zvyšování její efektivnosti pomocí scelování pozemků a likvidaci mezí docházelo k významným negativním změnám v biodiverzitě krajiny. Na následné zhoršování stavu má vliv současná orientace zemědělství na nadměrné množství technických plodin, které nevratně narušují bonitu půdy a vyhovují pouze ekonomickým požadavkům zvyšování výkonů zemědělských podniků. Ovšem orná půda, která svou podstavou je živý organismus, již nedokáže náležitě reagovat na extrémní projevy klimatických podmínek a dochází ke snížení schopnosti infiltrace srážek do spodních vrstev půdy a dalším degradačním projevům eroze.

Deklarace Druhé světové konference o klimatu uvedla, že „*mezi nejdůležitější dopady změny klimatu by patřily její účinky na hydrologický cyklus a na systémy hospodaření s vodou a jejich prostřednictvím na socio-ekonomické systémy*“ (Agenda 21, 1992). Na uvedenou situaci navazuje

aktivita Ministerstva zemědělství ČR vytvářením podmínek pro opatření ke zmírnění negativních dopadů sucha a nedostatků vody (Eagri.cz, 2018). Opatření vlády upozorňuje že *„nezbytnou součástí úspěšného řešení problematiky sucha musí být osvěta a edukační aktivity široké veřejnosti podporované všemi resorty, neboť dopady sucha se promítají do všech sektorů hospodářství“.*

Spotřeba vody v domácnostech vychází z technických, sociálních a ekonomických podmínek. Vývoj spotřeby vody ukazuje na měnící se podmínky života (Suez, 2015), kdy mezi léty 1950 a 1970 byly dostupné zdroje vody cenově velmi příznivé a mnohdy nepokrývaly ani potřebné náklady a tudíž spotřeba vody v domácnostech se raketově zvýšila. Po roce 1990 ekonomické podmínky spotřebu vody v domácnostech významně snížily (Graf 3). Zatímco statistické údaje ukazují, že průměrná spotřeba vody v ČR byla v roce 2017 necelých 90 l na osobu a den (ČSÚ, 2018), dle spotřebitelských průzkumů (Naše voda, 2018) však více jak polovina lidí nedokáže odhadnout svoji spotřebu vody a ani ji nesleduje či omezuje (Třetí ruka, 2013).

Graf 3: Vývoj specifické spotřeby vody v ČR (lt.os^{-1}.den^{-1})

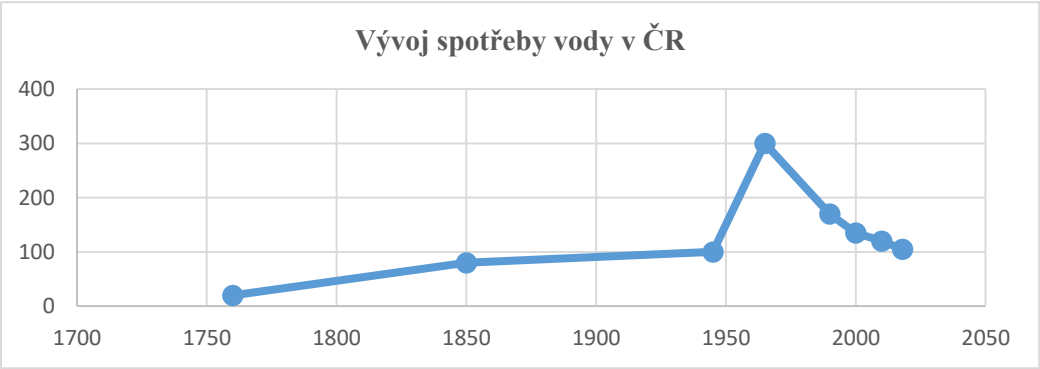

Zdroj: vlastní zpracování dle SUEZ Water.cz, 2015

Potenciál v úsporách pitné vody v rámci domácností je možno hledat ve snížení spotřeby, které musí být založeno na kvalitních informacích, výchově a vzdělávání obyvatel. Dále na diverzifikaci vodních zdrojů (zachycování dešťové vody a její využití např. pro splachování a praní) a na snížení objemu odpadních vod (šedá voda – odtok umyvadel, vany, sprchy, pračky, myčky) jejím následným využitím.

Dle Agendy 21 (MŽP, 2012) je oblast ochrany a regulace vodních zdrojů významnou oblastí v rámci environmentálních aktivit státu. Zásadní body Agendy 21 uvádějí: „*podpora uchovávání vodních zdrojů prostřednictvím zvyšování efektivity využívání vody a systémů minimalizace odpadů určených pro všechny uživatele, včetně rozvoje zařízení pro šetření vodou*“ a stejný důraz by měl být kladen „*na národní úrovni by mělo být aktivně prováděno vzdělávání a školení lidských zdrojů“.*

Mezi hlavní principy uvažované koncepce patří: *„průběžně komunikovat se všemi zainteresovanými stranami (včetně uživatelů vody) o přijímaných preventivních, adaptačních a mitigačních opatřeních a zahájit intenzivní a cílenou osvětu obyvatel o problematice sucha, jejich náležitém chování a dopadech přijímaných opatření“(Eagri, 2014).* Z uvedeného vyplývá konkrétní úkol A/5: *„Podporovat výchovu, vzdělání a osvětu dětí, mládeže, široké veřejnosti, ale i podnikové sféry, v oblasti efektivního nakládání s vodními zdroji“*

Závěr

Obdobně jako byla před dvěma desetiletími velmi intenzivně zaváděna výchova a vzdělávání v oblasti třídění odpadů, které je v současnosti na velmi dobré úrovni, dá se předpokládat, že i obdobný proces v rámci šetření zdroji pitné vody je záležitostí dlouhodobou a je potřeba jej do povědomí občanů aplikovat již nyní.

Provedený průzkum ukázal, že motivací k šetření vodou nejsou jen ekonomické důvody, ani pouze environmentální. Komplexní přístup k budoucímu vývoji přírody a společnosti je nejvhodnější cestou k výchově mladých lidí pro budoucí rozumný a šetrný přístup ke zdrojům pitné vody. To potvrzují i výsledky průzkumu Waterwise (2017) ve Velké Británii.

Na základě výsledků dotazníkového šetření a v souvislosti s výstupy spotřebitelských průzkumů a statistických údajů je možno konstatovat, že existuje významný potenciál v oblasti šetření s vodními zdroji v domácnostech České republiky, který je potřeba rozvíjet vhodnými nástroji na úrovni státních opatření vedoucích k zajištění udržitelného užívání vodních zdrojů, zavádění úsporných technologií pro podnikatelskou sféru, ale i v domácnostech, a současně doplňování kvalitními formami informací a vzdělávání pomocí dostupných informačních prostředků, jako jsou internetové sítě, televize, tisk, ale i výchova ve školách.

Literatura

Články v časopisech

FLÜGEL WA. (2006) The adaptive integrated data information system (AIDIS) for global water research. In: Craswell E., Bonnell M., Bossio D., Demuth S., Van De Giesen N. (eds) *Integrated Assessment of Water Resources and Global Change*. 21, s.199-210, Springer, Dordrecht, ISBN 978-1-4020-5591-1, DOI https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5591-1_13.

HOEKSTRA A.Y., CHAPAGAIN A.K. (2006) Water footprints of nations: Water use by people as a function of their consumption pattern. In: Craswell E., Bonnell M., Bossio D., Demuth S., Van De Giesen N. (eds) *Integrated Assessment of Water Resources and Global Change.* 21, s.35-48, Springer, Dordrecht, ISBN 978-1-4020-5591-1, DOI https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5591-1_3.

SULLIVAN C.A., MEIGH J. (2006) Integration of the biophysical and social sciences using an indicator approach: Addressing water problems at different scales. In: Craswell E., Bonnell M., Bossio D., Demuth S., Van De Giesen N. (eds) *Integrated Assessment of Water Resources and Global Change.* 21, s. 111-128, Springer, Dordrecht, ISBN 978-1-4020-5590-, DOI https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5591-1_8.

VAN DER BRUGGE R., ROTMANS J. (2006) Towards transition management of European water resources. In: Craswell E., Bonnell M., Bossio D., Demuth S., Van De Giesen N. (eds) *Integrated Assessment of Water Resources and Global Change*. 21, s. 249-267, Springer, Dordrecht, ISBN 978-1-4020-5591-1, DOI https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5591-1_16.

Internetové stránky

AGENDA 21, (1992), *Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (Summit Země)*. 3. - 14.6.1992, Rio de Janeiro. Dokumenty a komentáře, editor B.Moldan, Management Press Praha, 1993.

ČSÚ, (2018), Český statistický úřad. *Denně spotřebujeme necelých 89 l vody*. 3.5.2018, [online],[cit. 2018-05-03]. Dostupné z www: <https://www.czso.cz/csu/czso/denne-spotrebujeme-necelych-89-litru-vody>.

EAGRI. (2014) Ministerstvo zemědělství ČR. *Příprava realizace opatření pro zmírnění negativních dopadů sucha a nedostatku vody*. [online], [cit. 2018-09-05] Dostupné z www: <http://eagri.cz/public/web/file/417667/_3_material_VLADA.pdf>.

EAGRI.(2015) Ministerstvo zemědělství ČR. *Modrá zpráva*. [online], [cit. 2018-10-07] Dostupné z www: <http://eagri.cz/public/web/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2015_modra-zprava-ministerstvo-zemedelstvi.html>.

MŽP ČR (2012), Agenda 21. *Ochrana zásob a kvality sladkovodních zdrojů, aplikace integrovaných přístupů k rozvoji, využívání vodních zdrojů a hospodaření s nimi.* Dostupné z www: <www.mzp.cz/web/edice.nsf/B56F757C1507C286C12570500034BA62/$file/18.htm>

MŽP ČR, (2015) Ministerstvo životního prostředí. *Strategie přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách ČR*. [online], MŽP ČR, 129 s., [cit. 2018-09-12] Dostupné z www: <https://www.mzp.cz/cz/zmena_klimatu_adaptacni_strategie>.

NAŠE VODA, (2016) *Lidé obvykle nesledují spotřebu vody*. [online], [cit. 2018-10-19] Dostupné z www: < https://www.nase-voda.cz/pruzkum-lide-obvykle-nesleduji-spotrebu-vody/>.

ŘÍHA, J. (2014) Konfliktní potenciál vody a chaotická globální vodní politika. *Vojenské rozhledy*, roč. 23(55), č.2, s. 128-140, ISSN 2336-2915, dostupné z www: https://vojenské rozhledy.cz.

SUEZ (2015) *Spotřeba vody*.[online],[cit. 2018-08-22], Dostupné z www: <http://www.ondeo.cz/cs/co-chcete-vedet-o-vode/informace-spotrebitelum-vody/spotreba-vody>.

TŘETÍ RUKA, (2013), *Téměř polovina lidí v ČR plýtvá při sprchování vodou*. 22.8.2013, [online], [cit. 2018-06-29] Dostupné z www: <https://www.tretiruka.cz/news/temer-polovina-cechu-plytva-pri-sprchovani-vodou/>.

WATERWISE, (2016). *Průzkum šetření vodou ve Velké Británii*. 18.8.2016. [online]. [cit. 2018-09-12] Dostupné z www: <https://voda.tzb-info.cz/uspory-voda-kanalizace/14563-pruzkum-setreni-vodou-ve-velke-britanii>. Recenzent: Vrána, J., Ústav TZB, Fakulta stavební VUT v Brně.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Jitka Šišková, Ph.D.
Katedra obchodu a financí
Fakulta provozně ekonomická
Česká zemědělská univerzita Praha
Kamýcká 129, 165 24, Praha, Česká republika
E-mail: siskova@pef.czu.cz

1.2 Ekologické zemědělství v kontextu udržitelného rozvoje České republiky a Norska

Organic Agriculture in the Context of Sustainable Development of the Czech Republic and Norway

Ing. Markéta Beranová, Ing. Miroslava Navrátilová, Ph.D.

Anotace

Stále častěji je v souvislosti se zemědělstvím zmiňován pojem ekologické zemědělství, které se stává objektem zájmu různých skupin odborníků a dostává se i do centra zájmu laické společnosti. Ekologické zemědělství z hlediska objemu tvoří jen velmi malou část celkového výkonu odvětví zemědělství, současně však představuje oblast, která se i v současných nepříznivých ekonomických podmínkách dokáže dále velmi rychle rozvíjet. Ekologické zemědělství představuje alternativu ke klasickému konvenčnímu zemědělství, a nabízí tak uplatnění udržitelného rozvoje celé planety Země. Rostoucí zájem o ekologické zemědělství a biopotraviny je, mimo jiné, také odrazem zvyšující se informovanosti spotřebitelů o negativních vlivech současného konvenčního zemědělství a zájmem o zdravý životní styl.

Klíčová slova

ekologické zemědělství, ekologická farma, trvale udržitelný rozvoj, bioprodukce, Česká republika, Norsko

Annotation

More and more often, in the context of agriculture, the concept of organic farming is mentioned, which is becoming an object of interest for different groups of experts, and it also becomes a centre of interest for lay society. Organic farming in terms of volume accounts for only a very small part of the overall performance of the agricultural sector, but at the same time, it represents an area, which, even in the current unfavourable economic conditions, can continue to develop very rapidly. Organic farming is an alternative to conventional agriculture, thus offering sustainable development of the entire planet. The growing interest in organic farming and organic food is, among other things, also a reflection of the growing awareness of consumers about the negative effects of conventional farming today and the interest in healthy lifestyle.

Key words
organic farming, organic farm, sustainable development, organic production, Czech republic, Norway

Úvod

Ekologické zemědělství je moderní formou obhospodařování půdy bez používání chemických a jiných vstupů s nepříznivými účinky na životní prostředí, zdraví lidí a také zdraví hospodářských zvířat (eAGRI, 2019), které využívá téměř výhradně biologické a přírodní procesy (Ortiz Escobar a Huez, 2007)**. Tento zemědělský produkční systém, který umožňuje produkovat vysoce jakostní potraviny, je neoddělitelnou součástí agrární politiky České republiky.** Kromě produkce biopotravin přispívá ekologické zemědělství k lepším životním podmínkám chovaných zvířat, k ochraně životního prostředí a ke zvýšení biodiverzity prostředí (eAGRI, 2019). Přítomnost ekologických prvků v oblasti konvenčního zemědělství však také významným způsobem ovlivňuje péči o životní prostředí a přispívá, tak k ekologizaci všech zemědělských systémů (Fairweather a kol., 2009).

Konkrétních definic pro pojem ekologické zemědělství je možné najít mnoho, liší se dle vědecké literatury i praxe (Rigby a Cáceres, 2001). *„Ekologické zemědělství lze definovat jako vyvážený agroekosystém trvalého charakteru, který se zakládá nejvyšší možnou měrou na lokálních a obnovitelných zdrojích. Ekologické zemědělství vychází z holistického pojetí ekologických, ekonomických a sociálních aspektů zemědělské produkce, a to jak z lokální, tak i globální perspektivy. V ekologickém zemědělství je příroda chápána jako jednotný celek se svou vlastní vnitřní hodnotou. Člověk má morální povinnost a odpovědnost provozovat zemědělství takovým způsobem, aby se kulturní krajina stala harmonickou částí přírody“* (IFOAM, 2018; Petr a Dlouhý, 1992).

Ekologické zemědělství je založeno na následujících principech.

- Morální povinnosti a odpovědnosti zemědělce provádět zemědělství takovým způsobem, aby se kulturní krajina stala vyváženou součástí přírody,
- zákazu používání uměle vytvořených hnojiv a chemických pesticidů,
- maximálním ohledu na biologické a ekologické aspekty a snaze o využívání především lokálních zdrojů a nabízených přírodních podmínek,
- snaze o vytvoření rozmanité obytné kulturní krajiny druhově bohaté, s genetickou rozmanitostí uvnitř druhů a se zajištěnými možnostmi pro všechny žijící organismy,
- snaze o úpravu systému chovu všech zvířat tak, aby byl co možná nejvíc přizpůsobený jejich přirozenému chování a obvyklým životním potřebám,
- snaze o trvalé zachování přirozené úrodnosti půdy,
- na hospodárném využívání přírodních zdrojů tak, aby nedocházelo k negativnímu ovlivňování životního prostředí,
- snaze o snížení vstupů na nutné minimum, maximální recirkulaci a minimální ztráty živin (Dlouhý a Urban, 2011).

Cílem překládané práce je zhodnotit situaci a postavení ekologického zemědělství v rámci České republiky v kontextu trvale udržitelného rozvoje a prostřednictvím komparace vymezit hlavní odlišnosti mezi ekologickým zemědělstvím v České republice a Norsku. Teoretická východiska uvádějí zkoumanou problematiku v širších souvislostech. Byla zpracována pomocí metody deskripce a definice vycházející ze studia vědeckých pramenů, tj. odborných a vědeckých tuzemských knih, oborových periodik a aktuálních relevantních internetových zdrojů. Komparace sekundárních informací slouží jako základ k diskusi dané problematiky ve sledovaných zemích a k interpretaci stavu ekologického zemědělství v kontextu udržitelného rozvoje.

1. Ekologické zemědělství ve vztahu k udržitelnému rozvoji

Udržitelný rozvoj patří k hlavním prioritám evropské integrace. Ekologické zemědělství je v každém případě šancí pro trvale udržitelný rozvoj společnosti. Pojem „trvale udržitelný rozvoj" vznikl jako snaha naznačit cestu z hrozící globální environmentální a rozvojové krize. Princip trvale udržitelného rozvoje je společným znakem pro zemědělskou politiku celé Evropské unie a je také ukotven v agrární politice České republiky.

Trvale udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní potřeby a přitom nesnižuje rozličnost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystému. Jednou ze zásadních podmínek pro trvale udržitelný rozvoj na naší planetě je, vedle trvale udržitelných forem společnosti, především trvale udržitelné zemědělství, které zabezpečuje produkci potravin, krmiv, surovin a částečně i energie a v poslední době pak i správu krajiny.

Dnešní produkční metody a regulační technologie v zemědělství mají bezpochyby negativní vliv na přírodní zdroje, prostředí a živé organismy. K této situaci přispěla především industrializace a chemizace zemědělství, která se ve velkém využívá v posledním desetiletí. Moderní zemědělství je chápáno jako výrobní proces, kde platí tatáž pravidla jako při ostatní průmyslové činnosti. Hlavním cílem je „vyrábět" při co nejnižších nákladech potraviny bez ohledu na jiné aspekty než monetární.

Ekologické zemědělství, které je dnes v celém světě uznávanou, zákonem přesně vymezenou a kontrolovanou metodou zemědělské produkce, splňuje mnohem více podmínky trvale udržitelného rozvoje než současné konvenční zemědělství. Ekologické zemědělství je dnes definováno jako vyvážený agroekosystém trvalého charakteru, který se zakládá v maximální míře na lokálních a obnovitelných zdrojích a využívá v co největší míře vlastní biologické procesy agroekosystému. V rámci tohoto systému je příroda považována za jednotný celek se svou vlastní vnitřní hodnotou (Dlouhý a Urban, 2011).

2. Ekologické zemědělství v České republice a v Norsku

Ekologické zemědělství se v České republice začalo rozvíjet až od roku 1990. Ve srovnání se státy západní Evropy je to zhruba o 20 let později. Rozvoj ekologického zemědělství ale probíhal velmi rychlým tempem, tudíž je možné konstatovat, že situace z pohledu kontroly je dnes srovnatelná s většinou zemí EU. Systém ekologického zemědělství je regulován stejnými předpisy v celé EU a je podřízen úředním kontrolám jednotlivých členských států (Dlouhý a Urban, 2011).

Zatímco v roce 1990 byly v České republice registrovány první 3 ekologické farmy, k 31. 12. 2016 to bylo již 4 271 certifikovaných ekologických farem, které obhospodařují výměru téměř 488 591 ha zemědělské půdy. Každým rokem se také zvyšuje počet výrobců biopotravin, které se nyní vyrábí přibližně v 500 provozovnách (resp. 537 výrobních místech). Ačkoli počty výrobců každoročně narůstají, nejedná se už o tak výrazné navýšení, jako tomu bylo v letech 2009 a 2008. V České republice je také registrováno 10 ekologických včelařů (eAGRI, 2019).

Česká republika v dlouhodobém horizontu patří k zemím, kde průměrná velikost ekologické farmy výrazně převyšuje evropský průměr, který se pohybuje přibližně okolo 40 ha. V roce 2001 byla zjištěna nejvyšší průměrná výměra ekologické farmy 333 ha. Od té doby průměrná velikost farem trvale klesala. V posledních letech je průměrná velikost ekologické farmy stabilní a na konci roku 2014 činila 127 ha. V roce 2016 to bylo 119 ha a v roce 2017 byl zaznamenán další pokles na 118 ha. Snížení průměrné výměry je způsobeno především dělením stávajících farem na menší celky (např. dělení farmy v rámci rodiny apod.), anebo vstupem nových farem, které mají nižší výměru. I přes výše

uvedené však platí, že výměra průměrné ekofarmy je stále větší než průměrná výměra farmy konvenční (cca 76,5 ha v roce 2017). (eAgri, 2019).

Celková rozloha Norské království činí 385 199 km^2, počet obyvatel v současnosti je 4 847 000. Norsko sice není členským státem Evropské unie, problematika volného pohybu pracovních sil je však řešena v Dohodě o Evropském hospodářském prostoru, jejíž smluvní stranou je i Norsko. Norské království je považováno za stát s rozvinutou a vyspělou ekonomikou. Norské zemědělství je mechanizované, vyspělé a lze ho považovat za ekonomicky úspěšné a to především díky dotační politice, která vynahrazuje zemědělcům nepřízeň přírody. Ekologické zemědělství je charakteristické především svou velkou úctou k tradici na tomto území. Od konvenčního norského zemědělství se ekologické zemědělství liší především používáním tradičních postupů a lokálních druhů dobytka. Norské ekologické zemědělství je doménou především malých rodinných farem, které se v rámci rodin dědí po generace (Hroch, Kadečková a Bakke, 2006).

Nejvýraznější certifikovanou produkcí je mléko a mléčné produkty. Rostlinná výroba tvoří pouze menší část norské ekologické produkce, protože lokální podmínky pro pěstování zemědělských plodin jsou velmi tvrdé, nedovolují velké výnosy, a prodražují tak i produkci. Nehledě na to, je možné se setkat s produkcí brambor, obilovin a ekologickým sadařstvím s produkcí jablek ve vybraných oblastech. Masná a mléčná produkce je však vedle akvakultury hlavním norským domácím bioproduktem.

V roce 2016 dosahovala půda, která slouží k hospodaření s ekologickou produkcí přibližně 47 621 ha, což tvořilo 4,8 % podílu na celkové ploše zemědělského půdního fondu Norska. Počet producentů v tomto roce dosahoval 2 083, z nich většinu tvořily malé rodinné ekologické farmy (Willer a Kilcher, 2018).

3. Komparace ekologického zemědělství v České republice a v Norsku

Výměra půdy, která je obhospodařovaná ekologickým zemědělstvím v České republice a v Norsku je velmi rozdílná.

Tabulka č. 1: Vývoj výměry půdy v ekologickém zemědělství v České republice a v Norsku v letech 2008 – 2016, v ha.

Rok	Výměra obhospodařované půdy ekologického zemědělství	
	Česká republika	Norsko
2008	341 632	52 248
2009	398 407	56 737
2010	448 202	57 219
2011	460 498	55 500
2012	488 658	55 260
2013	474 231	51 662
2014	472 663	49 827
2015	478 003	47 640
2016	488 591	47 621

Zdroj: vlastní zpracování na základě IFOAM, 2009 - 2018

Z výše uvedené tabulky č. 1 jednoznačně vyplývá, že Česká republika obhospodařuje několikrát více ha prostřednictvím ekologického zemědělství. Z údajů vyplývá, že od roku 2008 se velikost půdy využívané ekologickým zemědělstvím v České republice zvětšila do roku 2012 přibližně o 43 %. V roce 2013 došlo k poklesu, avšak od roku 2015 opět výměra roste. V Norsku se výměra půdy pro ekologické zemědělství postupně zvyšovala od roku 2008 do roku 2010 (konkrétně o 10 %), poté do roku 2012 začala výměra v ha klesat. Od roku 2008 do roku 2012 se tedy celková výměra ekologického zemědělství v Norsku zvýšila pouze o 6 %. Celkově tedy dochází od roku 2010 k trvalému poklesu výměry obhospodařované půdy ekologického zemědělství v Norsku.

Tabulka č. 2: Vývoj podílu ekologického zemědělství na celkovém zemědělském půdním fondu v České republice a v Norsku v letech 2008 – 2016, v %.

Rok	Vývoj podílu ekologického hospodaření na celkovém zemědělském půdním fondu	
	Česká republika	**Norsko**
2008	8,0	5,1
2009	9,4	5,1
2010	10,6	5,6
2011	11,4	5,4
2012	11,5	5,1
2013	11,5	5,1
2014	11,1	4,6
2015	11,3	4,4
2016	11,5	4,8

Zdroj: vlastní zpracování a výpočty na základě IFOAM a Willer a Kilcher (2009-2018)

Z údajů uvedených v tabulce č. 2 je patrné, že v České republice se podíl výměry obhospodařované ekologickým zemědělstvím každoročně zvyšuje. V roce 2008 se podíl výměry ekologického zemědělství pohyboval na úrovni 8,04 % a v roce 2012 dosahoval tento podíl 11,46 %. V dalších letech došlo ke kolísání hodnot a v roce 2016 byla hodnota stejná jako v roce 2013. Oproti tomu vývoj podílu obhospodařované půdy ekologickým zemědělstvím v Norsku není lineární, od roku 2008 se podíl mírně zvyšoval z hodnoty 5,05 % do 5,58 % a poté do roku 2012 opět klesal až k podílu 5,10 %. V roce 2016 došlo oproti předchozímu roku 2015 ke zvýšení na celkovou hodnotu 4,8 %.

Tabulka č. 3: Počty ekologických zemědělských podniků (ekologických farem) v České republice a v Norsku v letech 2008 – 2016.

Rok	Vývoj počtu ekologických podniků (ekofarem)	
	Česká republika	**Norsko**
2008	1 946	2 702
2009	2 689	2 851
2010	3 512	2 812
2011	3 904	2 725
2012	3 934	2 590
2013	3 910	1 452
2014	3 866	2 232
2015	4 121	2 113
2016	4 271	2 083

Zdroj: vlastní zpracování dle IFOAM a Willer a Kilcher (2009-2018)

V tabulce č. 3 jsou zpracovány počty podniků v ekologickém zemědělství. V České republice se počet těchto podniků od roku 2008 do roku 2012 zvýšil o více než 100 %. V letech 2015 a 2016 dochází k většímu nárůstu počtu ekologických farem, v roce 2016 jich je už 4 271. V Norsku se naopak počet ekologických farem snížil od roku 2008 do roku 2012 o 4,2 %, kdy však trend do roku 2010 byl rostoucí, ale do roku 2012 opět počet poklesl. Od roku 2013 dochází k výraznému zvýšení počtu ekofarem v Norsku a tento počet dosahuje zhruba poloviny počtu farem v České republice. Změna počtu podniků ekologického zemědělství ve sledovaných zemích kopíruje vývoj plochy v ha, kterou obhospodařuje ekologické zemědělství.

Z hlediska obhospodařované plochy v ha ekologickým zemědělstvím jednoznačně převládá Česká republika nad Norskem, která obhospodařuje několikanásobně vyšší plochu. Celkově se Česká republika řadí na přední příčky žebříčku v počtu obhospodařovaných ha ekologickým zemědělstvím, konkrétně zastává 5 pozici za Rakouskem, Švédskem, Estonskem a Švýcarskem. Z hlediska počtu podniků ekologického zemědělství je v České republice znatelný nárůst, oproti tomu v Norsku je tento nárůst velmi pomalý a také nekonstantní. Můžeme říci, že změna počtu podniků ekologického zemědělství ve sledovaných zemích kopíruje vývoj plochy v ha, které obhospodařuje ekologické zemědělství.

Z hlediska odlišností v ekologickém hospodaření České republiky a Norska je možné za nejodlišnější faktor považovat přírodní podmínky. Zatímco v České republice převládá tradice rostlinné výroby, která má vliv na ekologické sadařství a ekologickou obilnou produkci, Norsko je odkázáno z velké části na živočišnou produkci (chov speciálních lokálních mléčných plemen, akvakultura - zejména biochov lososa). Další velkou odlišností v ekologickém zemědělství ve sledovaných státech je především to, že Norsko není napojeno na dotační politiku Evropského společenství. I přesto jsou ale dotace poskytované norskou vládou dostačující k růstu konkurenceschopnosti ekologických zemědělců. Za velkou odlišnost by bylo možné také považovat vysokou úroveň spolupráce ekologických zemědělců v Norsku, která by mohla být pro Českou republiku inspirací.

Závěr

Rozšíření ekologického zemědělství na téměř 12 % z celkové výměry zemědělské půdy v ČR určuje rostoucí význam tohoto šetrného způsobu hospodaření v České republice. Podobně je tomu i v celé EU a mnoha dalších zemích světa. Ekologické zemědělství představuje do budoucna odvětví, u kterého se předpokládá další rozvoj.

Česká republika je z hlediska ekologického zemědělství považována za významnou zemi Evropské unie. V porovnání s Norskem, kde ekologickým zemědělcům nedostatečné přírodní podmínky kompenzují státní dotace, v České republice ekologičtí producenti považují dotace za nedostačující, což jim však vynahrazuje produkce a odbyt.

Literatura

CÁCERES, D., RIGBY, D. 2001. Organic farming and the sustainability of agricultural systems. *Agricultural Systems*. 68(1), 21-40. DOI: 10.1016/S0308-521X(00)00060-3. ISSN 0308521X.

DLOUHÝ, J., ORTIZ ESCOBAR, M. E., HUEZ, N. V. Current developments in organic farming. *Recent research developments in soil science*. Vol. 2. Kerala: Research Signpost, 2007, s. 29-62. ISBN 81-308-0151-5.

DLOUHÝ, J., URBAN, J. *Ekologické zemědělství bez mýtů: Fakta o ekologickém zemědělství a biopotravinách pro média* [online] [cit. 2019-29-01]. 2011. Olomouc, Dostupné z: http://www.bioinstitut.cz/documents/myty_EZ_final.pdf. ISBN 978-80-87371-13-8.

FAIRWEATHER, J. R., ROSIN, Ch. J., HUNT, L. M., CAMPBELL, H. R. Are Conventional Farmers Conventional? Analysis of the Environmental Orientations of Conventional New Zealand Farmers. *Rural Sociology* [online]. 2009, vol. 74, issue 3, s. 430-454 [cit. 2014-07-27]. DOI: 10.1526/003601109789037222.

eAGRI, 2019. Zemědělství. *Ekologické zemědělství 2015* [online]. [cit. 2019-30-01]. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/

HROCH, M., KADEČKOVÁ, H., BAKKE, E. *Dějiny Norska*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 340 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6407-6.

INTERNATIONAL FEDERATION OF ORGANIC AGRICULTURAL MOVEMENTS. Consolidated Annual Report of the IFOAM Action Group 2009 - 2018: OUR EARTH, OUR MISSION. *IFOAM* [online]. Bonn: IFOAM Head Office, 2019 [cit. 2019-15-01]. Dostupné z: http://www.ifoam.bio/en/our-library/annual-reports

PETR, J., PETR, J. *Ekologické zemědělství*. Vyd. 1. Praha: Brázda, 1992, 305 s. ISBN 80-209-0233-3.

WILLER, H., KILCHER,L. 2009 - 2018. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2009 - 2018. FiBL-IFOAM Report. IFOAM, Bonn and FiBL, Frick. [online]. [cit. 2019-30-01]. Dostupné z: https://www.organic-world.net/yearbook.html

Příspěvek byl zpracován za podpory Interní grantové agentury (IGA) PEF ČZU v Praze, číslo 20181015 s názvem „Vliv klimatických změn na strukturu zemědělské produkce v České republice“.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Markéta Beranová
Katedra obchodu a financí
Fakulta provozně ekonomická
Česká zemědělská univerzita Praha
Kamýcká 129, 165 24, Praha, Česká republika
E-mail: mberanova@pef.czu.cz

Ing. Miroslava Navrátilová, Ph.D.
Katedra obchodu a financí
Fakulta provozně ekonomická
Česká zemědělská univerzita Praha
Kamýcká 129, 165 24, Praha, Česká republika
E-mail: navratilovam@pef.czu.cz

1.3 Evropská úroveň Agendy 2030 pro udržitelný rozvoj

European Level of 2030 Agenda for Sustainable Development

Mgr. Milan Douša

Anotace

Strategie Agenda 2030 pro udržitelný rozvoj je strategií přijatou na půdě Valného shromáždění OSN v roce 2015 na následujících 15 let. Je to právně nezávazný dokument, který však přijaly všechny členské státy OSN, a tím se zavázaly promítnout jeho naplňování do svých národních priorit a politik. Evropská unie pomáhala při vytváření této Agendy a následně po jejím schválení ji taktéž promítla do své rozvojové politiky na další roky. Cílem tohoto příspěvku je poskytnout teoretický rámec procesu přípravy této významné strategie a jejího následného promítnutí na úrovni Evropské unie. V další části práce bude vytyčena možná prognóza vývoje cílů TUR do budoucnosti na úrovni EU. Toto analytické zkoumání bude podmíněno metodikou Evropského statistického úřadu, jakož i vlastním zkoumáním dosaženého možného pokroku do roku 2030. Výsledkem příspěvku bude vyjádření možného (%) pokroku EU k dosažení jednotlivých cílů Agendy 2030, jakož i teoretické vymezení zakotvení koncepce udržitelného rozvoje v podmínkách EU. Tento příspěvek je součástí projektu VEGA č. 1/0302/18 „Inteligentné mestá ako spôsob implementácie konceptu trvalo udržateľného rozvoja miest Slovenskej republiky“.

Klíčová slova

trvale udržitelný rozvoj, Agenda 2030, cíle trvale udržitelného rozvoje, Evropská unie, strategie rozvoje, rozvojová politika Evropské unie

Annotation

Strategy of Agenda 2030 for Sustainable Development was adopted by General Assembly of the United Nations in 2015 for period of further 15 years. It is a legally not-binding document that as adopted by every member state of the UN, makes the member states reflect its fulfilment in their national priorities and policies. The European Union has helped to create this agenda and has also adopted it to the development policies for further years. This paper aims to provide theoretical framework of process of creation of this important strategy, and its further adoption on the level of the European Union. Another part of the paper states possible prognosis of development of goals of sustainable development on the European Union’s level in the future. This analytical research will be determined by methods of the European Statistical Office and also by own analysis of possible progress to be reached until 2030. This paper will result to state possible rate (%) of progress of the EU to reach particular goals of Agenda 2030, as well as to theoretical grounds of a concept of sustainable development in environment of the EU. This paper is part of Project VEGA No. 1/0302/18 "Smart cities as a Possibility for Implementing the Concept of Sustainable Urban Development in the Slovak Republic".

Key words

sustainable development, Agenda 2030, the goals of sustainable development, European Union, development strategy, development policy of the European union

Úvod

Udržitelnost je evropskou značkou. Přesto, aby byla zachována budoucnost pro další generace, musí být zvolena správná politická rozhodnutí. EU má silnou východiskovou pozici v oblasti udržitelného

rozvoje a spolu s členskými zeměmi je plně odhodlaná stát se průkopníkem při realizaci Agendy 2030. Funkce cílů udržitelného rozvoje jsou součástí všech 10 priorit Evropské komise. V listopadu 2016 Evropská komise načrtla svůj strategický přístup k implementaci Agendy 2030, včetně cílů udržitelného rozvoje v dokumentu "Další kroky směřující k udržitelné budoucnosti Evropy" (Štatistický úřad SR 2019).

První sdělení o dalších krocích pro udržitelnou evropskou budoucnost vysvětluje, jak 10 politických priorit Komise přispívá k provádění programu OSN pro udržitelný rozvoj, Agenda 2030 pro udržitelný rozvoj a jak EU v budoucnosti splní cíle udržitelného rozvoje (SDG). Druhé sdělení o novém evropském konsensu o rozvoji navrhuje společnou vizi a rámec pro rozvojovou spolupráci EU a jejich členských států, které jsou v souladu s Agendou 2030. Třetí sdělení o obnoveném partnerství se zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří (AKT) navrhuje opatření pro novou, udržitelnou fázi ve vztazích mezi EU a AKT po vypršení dohody o partnerství z Cotonou v roce 2020 (European Commission 2016).

První viceprezident Frans Timmermans uvedl: *"Budovat budoucnost pro naše děti a naši planetu ve prospěch všech, prostřednictvím SDG, musí být hlavním směrem naší práce. Implementace Agendy OSN 2030 je společným závazkem k nevyhnutným potřebám spolupráce všech, včetně členských států a občanské společnosti jako celku."*

Vysoká představitelka / místopředsedkyně Federica Mogherini uvedla: *"V našich dnech jsme stále více propojeni než kdykoliv předtím, takže investice do lidí mimo naše hranice je také investicí pro Evropu. Dnešní návrhy mají společný cíl posílit dopad naší spolupráce na celém světě a současně podporovat udržitelnost doma i v zahraničí. Je to jádro globální strategie EU. EU bude nadále vedoucím partnerem vnějších akcí, které podporují mír, demokracii a řádnou správu věcí veřejných, které posilňují odolnost na všech úrovních a podporují sdílenou a udržitelnou prosperitu pro všechny"(European Commission 2016).*

1. Evropské opatření zaměřené na udržitelnost

Ambicióznější politiku ve vztahu k životnímu prostředí začala EU rozvíjet až v návaznosti na Stockholmskou konferenci o prostředí a rozvoji (1972). Byla zaměřena na dosažení ucelenějšího řízení v oblasti ochrany životního prostředí (Šimíčková 2006). Od roku 1973 do 1987 vznikly celkem 3 environmentální akční programy (EAP). V souladu s vývojem na globální úrovni i zde se projevil posun k nutnosti prevence namísto léčby, postupná hlubší integrace environmentálního rozměru do ostatních politik a zaměření na opatření vedoucí ke snížení znečištění. Maaschritská smlouva v roce 1991 zavedla ochranu životního prostředí jako samostatnou oblast politiky Evropského společenství. Smlouva zakotvila, že požadavky environmentální ochrany již nejsou pouze komponentou dalších politik Evropského Společenství (ES), ale musí být integrovány do definování a realizace dalších politik ES (Šimíčková 2006). Čtvrtý EAP byl zaměřen na implementaci politik a opatření, které by mohly být využity k dosažení environmentálních cílů ES. V letech 1993 až 2000 byl realizován v pořadí již pátý EAP s názvem "Směrem k udržitelnosti". Bohužel již při prvním hodnocení průběhu realizace 5 EAP bylo konstatováno, že dosažené výsledky jsou nedostatečné. Ze závěru vyplývá, že jednou z hlavních příčin je nekonkrétní stanovení vymezených cílů pro jednotlivé okruhy problémů a cílové oblasti. Důsledkem pak byla nemožnost monitorovat průběh realizace a provést závěrečné zhodnocení. Výsledkem byl požadavek na zpracování soustav indikátorů, které by umožnili kvantifikaci cílů a následně hodnocení stupně naplnění těchto cílů (Evropský sociální fond ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR 2012). V roce 1997 se udržitelný rozvoj stal jedním ze základních cílů EU, když byl zahrnut od Amsterdamské smlouvy, jako zastřešující cíl politik EU.

Udržitelný rozvoj představuje pro Evropskou unii (EU), přinejmenším v rovině politicko-strategické důležitý koncept (Steuer 2008). Významným vstupním prvkem, který formuloval sociální a

ekonomické priority EU byl Lisabonský summit (březen 2000) (Dermot, Maher 2000). Zde byla přijata tzv. Lisabonská strategie, jejím cílem bylo vytvořit z Evropské unie do roku 2010 nejdynamičtější a nejkonkurenceschopnější ekonomiku světa založenou na znalostech, schopnou udržitelného hospodářského růstu, vytvoření více kvalitních pracovních příležitostí a zachovávající sociální soudržnost (Mrak 2010). K dosažení tohoto cíle se Unie rozhodla zaměřit na tyto oblasti:

- Ekonomika a společnost založená na znalostech: opatření pro vytváření informační společností, výzkum a technologický rozvoj, strukturální reformy pro zvýšení konkurenceschopnosti, inovace a dokončení vnitřního trhu (Škreb 2007).
- Modernizace evropského sociálního modelu: investice do lidí a omezení vylučování ze společnosti.
- Zdravá ekonomická perspektiva a příznivý růstový výhled ekonomiky: makroekonomická opatření (Třebický, Kolská, Trezner 2010).

Na přijetí této strategie (jejichž cíl se bohužel po deseti letech nepodařilo splnit) navázalo přijetí první "Strategie udržitelného rozvoje EU" v švédském Göteborgu (červen 2001) (Victoria Jenkins 2002). Lisabonský proces tak získal podobu zdůrazňující potřeby rozvoje a vzájemné rovnováhy sociálního, ekonomického a environmentálního rozměru. Strategie udržitelného rozvoje EU byla doplněna v roce 2002 vzhledem k Světovému summitu OSN (Johannesburg 2002) a v roce 2006 pak přijata jako obnovená Strategie udržitelného rozvoje EU (European Commission 2019).

Dokument identifikuje přetrvávající neudržitelné trendy ve vztahu ke změně klimatu, využití energie, veřejnému zdraví, chudobě a sociálnímu vyloučení, demografickým tlakům a stárnutí společnosti, nakládání s přírodními zdroji, ztrátou biodiverzity, doprava využití území. Tyto trendy musí být změněny, aby bylo dosaženo udržitelného rozvoje. Globálním cílem obnovené Strategie z roku 2006, je zlepšení života současné generace i generace budoucích cestou vytvoření udržitelných komunit schopný efektivně využívat a odblokovat ekologický a sociálně inovační potenciál, nutný k zajištění ekonomické prosperity, ochrany životního prostředí a sociální soudržnosti (Coucil of the European Union 2006).

Od této strategické vize jsou odvozeny globální cíle:

1. Ochrana životního prostředí (ekosystémy, biodiverzita, zdroje, udržitelná výroba a spotřeba).
2. Sociální soudržnost (sociální soudržnost, zdraví, bezpečnost, práva, rovné příležitosti, kulturní diverzita).
3. Ekonomická prosperita (prosperita, inovace, znalosti, eko-efektivita, životní standard, zaměstnanost).
4. Mezinárodní odpovědnost (stabilní demokratické instituce, mír, bezpečnost, svoboda, globální udržitelnost, mezinárodní závazky) (Třebický, Kolská, Trezner 2010).

Strategie byla následně revidovaná v roce 2010 v souvislosti s přijetím nové strategie s názvem "Evropa 2020 - Strategie na zabezpečení inteligentního, udržitelného a inkluzívního růstu, která byla přijatá bezprostředně po skončení hospodářské krize. Komise navrhuje stanovit na rok 2020 pro EU pět měřitelných cílů, kterými se bude celý proces řídit, a které se později stanou vnitrostátními cíli, a to v těchto oblastech: podpora zaměstnanosti, výzkum a inovace, změna klímy a energie, podpora vzdělávání a boj proti chudobě. Tyto cíle nám ukazují směr, kterým se máme vybrat (Európska Komisia 2010).

José Manuel BARROSO tvrdí, že *"náš úspěch bude záviset od jejich naplnění. Cíle jsou ambiciózní, ale určitě ne nedosáhnutelné. Opírají se o konkrétní návrhy, kterých cílem je zabezpečit jejich dosáhnutí. Hlavní iniciativy, které jsou stanovené v tomto dokumentu, jsou odkazem toho, že EU je schopná přijat rozhodné kroky na formování nového systému řízení hospodářství směrem k udržitelnému rozvoji. Podmínkou úspěchu je, aby nejvyšší evropský představitelé a instituce přebrali za strategii skutečnou zodpovědnost. Naše nová Agenda si vyžaduje, aby Evropa postupovala koordinovaně a aby spolupracovala se sociálními partnery a občanskou společností"*

V souvislosti s přijetím nové strategie OSN v roku 2015 s názvem "Transformujeme náš svět Agenda 2030 pro udržitelný rozvoj" jako reakce na ukončení tzv. Miléniových cílů musela také EU revidovat současné strategie, tak aby co nejvíce korespondovali s aktuálním vývojem a potřebami globální společnosti. V prostředí Evropské unie, navazuje Agenda 2030 a jejich 17 cílů udržitelného rozvoje na evropské strategické dokumenty s názvem "Další kroky směřující k udržitelné budoucnosti Evropy", (European Commission 2015). "Revizi Evropského rozvojového konsensu", představené Evropskou komisí v listopadu roku 2016, strategii Evropa 2020 a obnovenou strategii EU pro udržitelný rozvoj z roku 2006 ("Renewed EU Sustainable Development Strategy 2006") (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR 2019). Poprvé jsou cíle udržitelného rozvoje všeobecně použitelné ve všech zemích a EU je odhodlána být popředním iniciátorem při jejich realizaci. (European Commission 2016). Globální a nadnárodní rozměr těchto dokumentů není náhodný, je dán globální problematikou udržitelného životního prostředí, světového společenství a hospodářství (Maier 2012). Mezi další strategické dokumenty EU, které naplňují jednotlivé cíle Agendy 2030 jsou v současnosti: 7. Akční program EU pro životní prostředí do roku 2020 – EAP (The 7th Environment Action Programme – EAP), Bílá kniha o budoucnosti Evropy – Úvahy a scénáře pro EU27 v roce 2025 (White Paper on the Future of Europe – Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025 (2017), Inovace pro udržitelný růst: Biohospodářství pro Evropu 2012 – 2020 (Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe 2012-2020), Strategický rámec evropské spolupráce ve vzdělávání a odborné přípravě - ET 2020 (Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training 2020), Územní agenda Evropské unie 2020 (Territorial Agenda of the European Union 2020), Akční plán digitálního vzdělávání EU 2018 (EU Digital Education Action Plan 2018), Globální strategie zahraniční a bezpečnostní politiky EU 2016 (Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy 2016) a mnohé další (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR 2019).

V souvislosti s tím, bylo v roce 2017 přijato Nařízení Evropského parlamentu a Rady o Evropském fondu pro udržitelný rozvoj (EFSD) a o zřízení záruky EFSD a záručního fondu EFSD č. *COM (2016)0586 – C8-0377/2016-2016/0281(COD).* Ambiciózní plán vnějších investic (EIP) Unie má totiž za cíl podporu začínajících investic v Africe a v zemích v sousedství jako příspěvek k dosažení cílů udržitelného rozvoje Agendy OSN pro udržitelný rozvoj 2030 („Agenda 2030"), zejména pokud jde o vymýcení chudoby, jakož i závazků v rámci nedávno revidované evropské politiky sousedství. Investice v Africe a v zemích v sousedství přispějí k řešení migračních tlaků, které vznikají v důsledku chudoby, konfliktů, nestability, nedostatečného rozvoje, nerovnosti, porušování lidských práv, demografického růstu, nedostatečné zaměstnanosti a ekonomických příležitostí a také změny klimatu, a doplní rámce partnerství s třetími zeměmi. EIP by měl rovněž přispět k provádění Pařížské dohody o změně klimatu (COP 21). Evropský fond pro udržitelný rozvoj (EFSD) by měl jako součást EIP poskytnout integrovaný finanční balíček za účelem financování a přilákání investic, které napomohou udržitelnému hospodářskému a sociálnímu rozvoji podporujícímu začlenění a posílí socioekonomickou odolnost partnerských zemí, přičemž je třeba usilovat o maximalizaci adicionality, řešení selhání trhu a nepříznivých investičních situací a zapojení finančních prostředků ze soukromého sektoru (Evropský Parlament 2017).

2. Pokrok EU v oblasti naplňování cílů trvale udržitelného rozvoje

Agenda 2030 mimo jiné odráží mnoho priorit EU týkajících se udržitelného rozvoje (European Commission 2017). Pokud jde o cíl 1 ("Vymýtit chudobu všude a ve všech jejích formách"), v souladu se zásadou subsidiarity je interní úlohou Evropské unie v první řadě podpořit členské státy v boji proti chudobě, pomoci jim dosáhnout hlavní cíl spojený s chudobou, stanovený v strategii Evropa 2020. Pokud jde o cíl 2 ("Odstranit hlad, dosáhnout potravinovou bezpečnost a lepší výživu, prosazovat udržitelné zemědělství"), reformovaná společná zemědělská politika má tři cíle, které jsou i nadále velmi závažné a patří k prioritním bodům programu: životaschopná výroba potravin, udržitelné hospodaření s přírodními zdroji a opatření proti změně klimatu a vyvážený územní rozvoj (Rada EU 2015).

Prostřednictvím Fondu Evropské pomoci pro nejodkázanější osoby (FEAD) podporuje EU aktivity členských států zaměřené na zabezpečení dostatečného množství bezpečných a výživných potravin pro sociálně nejslabší skupiny lidí (Santini, Cavicchi 2014). Tyto politiky jsou doplněné výzkumnými a

inovačními iniciativami v oblasti potravinové a výživové bezpečnosti, jako například FOOD 2030. Pokud jde o cíl 3 ("Zajistit zdravý život a zvyšovat jeho kvalitu pro všechny v jakémkoliv věku"), EU doplňuje opatření členských států prostřednictvím právních předpisů a jiných iniciativ týkajících se veřejného zdraví, systémů zdravotnictví, jako i zdravotních problémů ve spojitosti se životním prostředím (včetně kvality ovzduší, chemických látek a odpadu). Zdraví je důležité pro blaho lidí a formování trvale udržitelného hospodářství, protože je klíčovým prvkem při zlepšování účasti na trhu práce a produktivity. Komise bude pomáhat členským státům, aby dosáhly cíle trvale udržitelného rozvoje, hlavně v oblasti snížení úmrtnosti v důsledku chronických onemocnění, zabezpečování kvalitní zdravotní starostlivosti, posilnění kapacity zabránit celosvětovému ohrožení zdraví a zvládnout ho, zastavení HIV/AIDS a tuberkulózy a realizace Rámcového dohovoru o kontrole tabáku. Pokud jde o cíl 4 ("Zabezpečit inkluzívní a spravedlivé, kvalitní vzdělávání a podporovat možnosti celoživotního vzdělávání pro všechny"), EU stanovila hlavní cíle strategie Evropa 2020 týkající se předčasného ukončení školní docházky a osob s ukončeným terciárním vzděláním. Prostřednictvím programu pro zručnost a strategického rámce pro vzdělávání a odbornou přípravu do roku 2020, pro partnerské učení a výměnu programu Erasmus+ EU zaměřuje svoje úsilí na aktivní podporu členských států při zlepšování kvality vzdělávání a odborné přípravy, aby se zabezpečily příležitosti pro mladé lidi (European Commission 2016).

Pokud jde o cíl 5 ("Dosáhnout rodovou rovnost a posilňovat postavení všech žen a děvčat"), od samého začátku evropské integrace je rodová rovnost zakotvená v politickém a právním rámci EU a dále se vypracovávají nové politiky na to, aby se řešily přetrvávající rodové nerovnosti (Akční plán pro rodovou rovnost 2016-2020). Cíl 10 ("Zmenšit rozdíly mezi krajinami a v rámci nich") stojí stejně tak v centru sociální agendy a politiky soudržnosti EU (Rada Evropské Unie 2015).

Každý občan EU má stejná základní práva, založená na hodnotách rovnosti, nediskriminace, začlenění, lidské důstojnosti, svobody a demokracie. Tyto hodnoty posiluje a chrání právní stát. Jsou zakotveny ve Smlouvách EU a Listině základních práv. Komise posiluje právo občanů EU překračovat bez obtíží hranice, jakož i pobývat, pracovat, studovat a uzavírat sňatek v EU mimo jejich zemi, přičemž chrání jejich osobní údaje a posiluje jejich postavení jakožto spotřebitelů. Jednou ze zásad, na kterých je EU postavena, je mír. Pro jeho zachování je nutný účinný a náležitý přístup k terorismu, obchodování s lidmi a kyberkriminalitě (Evropská Komise 2019).

Ochrana životního prostředí je klíčovým prvkem pro kvalitu života současných a budoucích generací. Významným rozměrem mnohých cílů trvale udržitelného rozvoje je životní prostředí a platí to i v případě cíle 6 ("Zabezpečit dostupnost vody, udržitelné hospodaření s vodou a sanitaci pro všechny"), cíle 14 ("Zachovat a udržitelně využívat oceány, moře a mořské zdroje na účely trvale udržitelného rozvoje") a cíle 15 ("Chránit, obnovovat a podporovat udržitelné využívání suchozemských ekosystémů, udržitelně hospodařit s lesy, potírat rozšiřování pouští, zastavit a následně zvrátit degradaci půdy a zastavit úbytek biodiverzity"). Ke zlepšení životního prostředí v Evropě za poslední desetiletí došlo v důsledku právních předpisů EU, které poskytují vysokou úroveň ochrany v takových oblastech, jakými je kvalita vody a ochrana přírody. Na dosáhnutí cílů EU týkajících se zastavení ztráty biodiverzity do roku 2020 a obnovy nejméně 15 % z degradovaných ekosystémů je však potřebné vyvinout další úsilí. Přestože EU ještě stále čelí mnohým výzvám v oblasti přírodního kapitálu, stále více doplňuje legislativní přístupy jinými politikami, které mají zajistit splnění cíle 12 ("Zabezpečit udržitelné modely spotřeby a výroby"). V tomto případě mají opatření zaměřená na efektivní využívání zdrojů a oběhové hospodářství za cíl oddělit ekonomický růst od využívání zdrojů a zhoršování životního prostředí. Udržitelná spotřeba bude také vyžadovat spotřebitelské politiky, které zvyšují informovanost spotřebitelů a umožní jim informovaně se rozhodnout, a tím přispět k trvalé udržitelnosti (European Commission 2016).

V oblasti energetiky a klimatu cíl 7 ("Zabezpečit přístup k dostupné, spolehlivé, udržitelné a moderní energii pro všechny") a cíl 13 (Naléhavě přijmout opatření na boj proti změně klimatu a jeho vlivům") si EU stanovila ambiciózní cíle, kterých chce dosáhnout do roku 2030, aby snížila emise skleníkových plynů ve všech odvětvích hospodářství. *"Evropská energetická unie zajistí Evropanům bezpečné, cenově dostupné a k přírodě šetrné dodávky energie. Rozumnější spotřeba energie a boj proti změně klimatu umožní vznik nových pracovních míst a hospodářský růst přinesou investice do budoucnosti*

Evropy. Zpráva o stavu energetické unie ukazuje, jakého pokroku jsme dosáhli od přijetí rámcové strategie pro energetickou unii, jejímž účelem je dokončit přechod na nízkouhlíkovou a konkurenceschopnou ekonomiku se zabezpečenými dodávkami energie" (Evropská Komise 2019).

Dne 28. 11. 2018 vydala EU dlouhodobou strategickou vizi prosperující, moderní, konkurenceschopné a klimaticky neutrální ekonomiky do roku 2050 – Čistá planeta pro všechny, která do roku 2050 vytyčuje cestu ke klimatické neutralitě. Cílem je, aby roční nárůst teploty Země nepřekročil hranici 1,5 °C, kterou stanovila Pařížská dohoda. EU bude na tento limit apelovat i na mezinárodní úrovni. Do roku 2050 plánuje Evropská komise také snížit emise a skleníkové plyny napříč sektory o 80 % vůči hodnotám z roku 1990.

Místopředseda Komise odpovědný za energetickou unii Maroš Šefčovič v této souvislosti upozornil: „*Nemůžeme bezpečně žít na planetě, jejíž podnebí je mimo kontrolu. To však neznamená, že kvůli snižování emisí musíme obětovat živobytí Evropanů. V posledních letech jsme prokázali, že můžeme snižovat emise a zároveň prosperovat, vytvářet vysoce kvalitní pracovní místa blízko bydliště a zlepšovat kvalitu života lidí. Evropa se nutně bude i nadále proměňovat. V naší strategii ukazujeme, že do roku 2050 je reálné, aby Evropa byla klimaticky neutrální a zároveň aby prosperovala, přičemž žádný Evropan ani žádný evropský region nezůstane stranou"* (Evropská Komise 2018).

Ze socioekonomické stránky je cílem iniciativy Evropa 2020: Strategie pro zabezpečení inteligentního, inkluzívního a udržitelného růstu je 75% zaměstnanosti osob ve věku 20–64 let, která by pomohla při plnění Cíle 8 ("Podporovat stabilní, inkluzívní a udržitelný hospodářský růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci pro všechny"). V letech 2015 a 2016 se upevnilo oživení na trhu práce a pozitivní výsledky byly zaznamenány v případě většiny ukazatelů. Míra zaměstnanosti (20 - 64 ročních) se v EU zvýšila o 0,9 procentního bodu v roce 2015 a nadále stoupala až na 71,1% ve druhém čtvrtletí 2016, čímž překročila úroveň před hospodářskou krizí, která byla v roce 2008 na 70,3% (na roční bázi). Navzdory klesajícímu trendu jsou rozdíly mezi trhy práce jednotlivých členských států ve srovnání s obdobím před krizí i nadále značné a výzvy týkající se nezaměstnanosti mladých a nezaměstnanosti osob se zdravotním postižením přetrvávají v mnohých členských státech. (European Commission 2019).

V rámci Cíle 9 ("Vybudovat odolnou infrastrukturu, prosazovat inkluzívní a udržitelnou industrializaci a podporovat inovace") zahrnuje Investiční plán pro Evropu strategické investice v klíčových oblastech, jakými jsou infrastruktura, výzkum a inovace, jakož i rizikové financování pro malé podniky. Evropské strukturální a investiční fondy rovněž zahrnují investice do infrastruktury, výzkumu a inovací. Nástroj pro propojení Evropy poskytuje financování pro odolné sítě a infrastruktury v oblasti dopravy, telekomunikací a energetiky. Pokud jde o cíl 11 ("Dosáhnout, aby byly města a obce inkluzívní, bezpečné a udržitelné"), města EU v čele se Stockholmem, Vídní, Londýnem, Frankfurtem a Hamburgem, jsou 5 z 8 nejvíce udržitelných měst (Arcadis 2016). Strategie pro městské životní prostředí v EU (2006) je společným úsilím Komise, členských států a evropských měst. Lipská charta o udržitelných evropských městech přijatá v roce 2007, která definuje společné zásady politiky rozvoje měst, zahrnuje hospodářský, sociální a environmentální rozměr. Politika je založena na integrovaném přístupu k rozvoji měst jako celku a věnuje zvláštní pozornost tzv. deprivovaným/upadajícím čtvrtím měst (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR 2019).

Pokud jde o cíl 16 ("Podporovat mírumilovnou a inkluzívní společnost v zájmu trvale udržitelného rozvoje, zabezpečit přístup k spravedlivosti pro všechny a vytvořit účinné, zodpovědné a inkluzívní instituce na všech úrovních"), současné politiky a právní předpisy EU obsahují velký počet základních principů zakotvených v Smlouvě o EU a Chartě základních práv EU a přesahují rámec cílů formulovaných v cíli 16 (Evropský Parlament a Rada EU 2016). V rámci cíle 17 ("Posílit prostředky vykonávání a oživit globální partnerství pro udržitelný rozvoj") bude Evropská komise v úzké spolupráci s členskými státy pracovat na realizaci programu prostřednictvím zavádění podpůrných politik, mobilizace odpovídajících finančních prostředků ze všech zdrojů, nevyjímaje soukromý sektor, budování kapacit, prostřednictvím podpory vědy, technologií a inovací, obchodu, zabezpečení soudržnosti politik a formování partnerství na posílení plnění cílů (European Commission 2016).

Kromě toho řada finančních nástrojů EU doplňuje evropské politiky a činnosti a horizontálním způsobem přispívá k cílům udržitelného rozvoje. Například Politika soudržnosti – prostřednictvím evropských strukturálních a investičních fondů – je hlavní investiční politikou EU, jejímž cílem je dosáhnout hospodářské, sociální a územní soudržnosti snižováním rozdílů mezi úrovní rozvoje jednotlivých regionů. Ke strategii Evropa 2020 přispívá částkou 350 miliard EUR na programové období 2014–2020. Projekty v oblasti udržitelného rozvoje financuje také průřezový rámcový program EU pro výzkum a inovace, Horizont 2020. Evropská unie zajišťuje různými způsoby synergie mezi finančními nástroji a politikami. K těmto finančním nástrojům se ještě v roce 2017 přidal nově vzniknutý Evropský fond pro udržitelný rozvoj (European Commission 2016).

Pokrok v dosahování jednotlivých cílů Agendy 2030 v EU je měřený pomocí barometru udržitelnosti, který používá Evropský statistický úřad (Eurostat). Tento barometr zobrazuje jednotlivé cíle udržitelného rozvoje (celkem 17) v evropském prostoru. Barometr však neurčuje možné % vyjádření pokroku, aby bylo dosaženo těchto cílů do roku 2030. Z toho důvodu byl tento barometr udržitelnosti podroben bližšímu analytickému zkoumání a jeho hodnoty byly na základě vlastního výpočtu převedeny na % vyjádření dosažitelnosti do roku 2030. Z výsledků analytického zkoumání cílů trvale udržitelného rozvoje Agendy 2030 v EU na základě dostupných údajů podle Eurostatu vyplynuly tedy následující možné závěry, které zobrazuje obrázek č. 1.

***Obrázek 1:* Možné (%) vyjádření pokroku EU v dosahování cílů Agendy 2030**

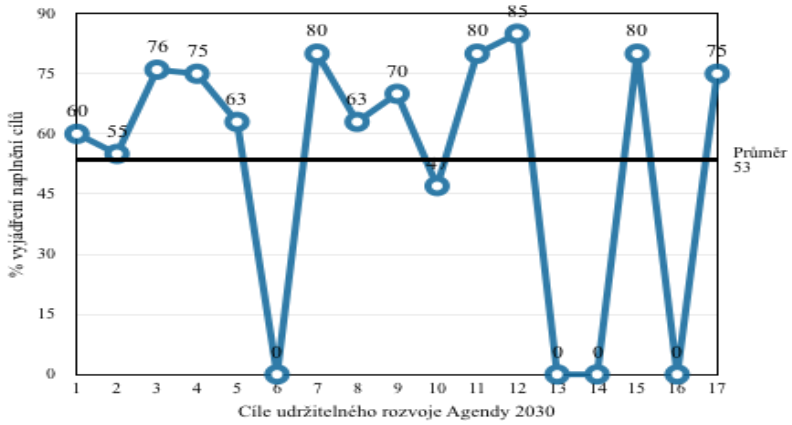

Zdroj: Vlastní zpracování modifikované podle údajů z Eurostatu, 2019.

Cíle udržitelného rozvoje Agendy 2030 v EU jsou naplňovány v průměru 53 %. Ve skutečnosti je však důležité podotknout, že tuto průměrnou hodnotu pokroku negativně snižují cíle 6, 13, 14 a 16, u kterých se vyskytuje hodnota 0 % z důvodu nemožnosti určení pokroku kvůli nedostatku údajů z barometru Eurostatu. Pokud bychom však statisticky vyjádřili průměr jen z ohodnocených cílů udržitelného rozvoje, činila by tato hodnota pokroku průměr 69,9 %. Nejlépe dosahuje EU pokrok v oblasti cíle č. 12 udržitelného rozvoje, následovaného cíli č. 7, 11, 15. Naopak nejhůře si vede v oblasti naplňování cíle č. 10, pokud tedy bereme do úvahy jen dostupné údaje.

Závěr

Agenda 2030 pro udržitelný rozvoj je primárně promítnutá v strategii EU s názvem "Další kroky směřující k udržitelné budoucnosti Evropy", kde jsou stanovené implementační mechanizmy na její naplnění ve státech EU. K dosažení udržitelného rozvoje však EU využívá i další podpůrné strategie a koncepce, jako např. strategie Evropa 2020, rozvojové politiky specifikované na konkrétní oblasti, jako je doprava, životní prostředí apod. Během posledních pěti let pokročila EU směrem k téměř všem 17 cílům udržitelného rozvoje (SDG) Agendy 2030. Pokrok v některých cílech byl rychlejší než v jiných cílech a v rámci cílů došlo i ve specifických oblastech k odklonu od cílů udržitelného rozvoje (Eurostat 2019). Eurostatu byla svěřena úloha, aby pravidelně monitoroval pokrok směrem k cílům udržitelného rozvoje Agendy 2030 v kontextu EU. Pro tento účel koordinoval přípravu souboru

indikátorů EU a je pověřen jeho správou. Vypracovává taktéž pravidelné statistické monitorovací zprávy o pokroku směrem k cílům udržitelného rozvoje v kontextu EU. Zprávy jsou založené na souboru obsahujícím 100 indikátorů, z kterých je 41 indikátorů víceúčelových, tj. používají se na monitorování více jak jednoho cíle. Soubor indikátorů je otevřený a bude se pravidelně revidovat v souladu s budoucím politickým vývojem. Budou se také posuzovat nové indikátory, jestli budou dostupné zdroje údajů a metodika (Štatistický úřad SR 2019).

Literatura

ARCADIS. (2016). *Index udržateľných miest.* [online]. Praha: Arcadis, 2016 [cit.11.1.2019]. Dostupné z WWW:https://www.arcadis.com/cs/czech/nase-perspektivy/nase-perspektivy/sustainable-cities-index-2016/

BAROSSO, J. M., (2010). EURÓPA 2020 - Stratégia Na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu [online]. Brusel: 3.3.2010 KOM(2010) [cit.14.1.2019]. Dostupné z WWW https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SK:PDF

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2006). *Review of the EU Sustainable Development Strategy* (EU SDS) [online]. Brusel: Council of the European Union [cit. 28.1.2019]. Dostupné z WWW: http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010117%202006%20INIT

DERMOT, H., MAHER, I. (2000). Should we mind the gap? EMU and consolidating processes in Lisbon. *European Business Review*, vol. 12, no. 3, pp. 140-145. ISSN 0955-534X. DOC+XML+V0//CSen#documents

EUROPEAN COMMISSION. (2015). *Sustainable Development* [online]. Strasbourg [cit. 2.1.2019]. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/environment/eussd/

EUROPEAN COMMISSION. (2016). *Next steps for a sustainable European future: European action for sustainability* [online]. European Commission [cit. 9.1.2019]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-next-steps-sustainable-europe-20161122_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION. (2016). *Sustainable Development: EU sets out its priorities* [online]. European Commission: Strasbourg [cit. 5.1.2019]. Dostupné z WWW: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3883_en.htm

EUROPEAN COMMISSION. (2017). *The 2030 Agenda for Sustainable Development and the SDGs* [online]. Strasbourg [cit. 7.1.2019]. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/environment/sustainable-development/SDGs/index_en.htm

EUROPEAN COMMISSION. (2019). *EU approach to sustainable development* [online]. Europa.eu 2019 [cit. 5.1.2019]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/global-topics/sustainable-development-goals/eu-approach-sustainable development

EUROPEAN COMMISSION. (2019). *High Level Political Forum on Sustainable Development (HLPF)* [online]. European Commission [cit. 9.1.2019]. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/environment/sustainable-development/SDGs/high_level_forum/index_en.htm

EUROPSKA KOMISIA. (2010). EURÓPA *2020 - Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu* [online]. Brusel KOM(2010) [cit.8.1.2019]. Dostupné z WWW: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SK:PDF

EUROSTAT. (2019). *How has the EU progressed towards the SDGs?* [online]. Eurostat [cit.6.1.2019]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/eurostat/web

EVROPSKÁ KOMISE. (2016). *Návrh nového Evropského konsensu o rozvoji Náš svět, naše důstojnost, naše budoucnost* [online]. Strasbourg [cit. 4.1.2019]. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/sqw/text/eudoct.sqw?c=14773&r=16

EVROPSKÁ KOMISE. (2018). *Komise vyzývá k tomu, aby Evropa byla do roku 2050 klimaticky neutrální* [online]. [cit. 20.1.2019]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/czech-republic/news/181128_klimaticky_neutralni_evropa_cs

EVROPSKÁ KOMISE. (2019). *Energetická unie a opatření v oblasti změny klimatu* [online]. [cit.20.1.2019]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/commission/priorities/energy-union-and-climate_cs

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EU. (2016). *Prvky celoeurópskeho strategického rámca pre podporu reformy sektora bezpečnosti*. Spoločné oznámenie Európskemu parlamentu a Rade z 5. júla 2016 [JOIN(2016) 31].

EVROPSKÝ PARLAMENT. (2017). *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 1. června 2017 o společném prohlášení Parlamentu, Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě a Komise o novém Evropském konsensu o rozvoji – Náš svět, naše důstojnost, naše budoucnost* (2017/2586(RSP) [online]. [cit.7.1.2019]. Dostupné z WWW: http://www.europarl.europa.eu/sides/getdoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0241+0+

EVROPSKÝ SOCIÁLNÍ FOND ČR, MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. (2012). *Trvale udržitelný rozvoj - Studijní dokumentace projektu „Podpora nabídky vzdělávacích programů pro pracovníky veřejného sektoru Plzeňského kraje“*. Registrační číslo: CZ.1.07/3.2.02/02.0012. [online]. [cit.4.1.2019]. Dostupné z WWW: https://docplayer.cz/271008-Trvale-udrzitelny-rozvoj.html

JENKINS, V. (2002). Reviewed Work: Communication from the Commission: A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for 'Sustainable Development. Published by: Oxford University Press In: *Journal of Environmental Law*, vol. 14, no. 2, pp. 261-264.

MAIER, K. (2012). *Udržitelný rozvoj území*. Praha: Grada Publishing a.s. pp. 12-28. ISBN 978-80-247-7728-3.

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČESKÉ REPUBLIKY. (2019). *Databáze strategií* [online]. Portal strategických dokumentů v ČR [cit. 14.1.2019]. Dostupné z WWW: https://www.databaze-strategie.cz/cz/eu/strategie

MRAK, M. (2010). *The post-2010 Lisbon-type Strategy – Perspectives and Challenges*. Published by: Institute for International Relations – IMO, Zagreb and “EU i” in cooperation with the Delegation of the European Union to the Republic of Croatia. pp. 66-72. ISBN 978-953-6096-53-4.

RADA EU. (2015). *Nové globálne partnerstvo pre odstránenie chudoby a trvalo udržateľný rozvoj po roku 2015* – závery Rady (body 32 a 33). Rada Európskej únie, 26. mája 2015 (9241/15).

RADA EVROPSKÉ UNIE. (2015). *Závery Rady o akčnom pláne pre rodovú rovnosť na roky 2016 – 2020.* Rada Európskej únie, 26. októbra 2015 (13201/15).

SANTINI, CH., CAVICCHI, A., (2014). The adaptive change of the Italian Food Bank foundation: a case study. *British Food Journal*, vol. 116, no. 9, pp. 1446-1459. ISSN 0007-070X. DOI https://doi.org/10.1108/BFJ-06-2014-0201.

STATISTICKÝ ÚŘAD SR. (2019). Agenda 2030 [online]. Bratislava: Statistický úřad SR [cit.10.1.2019]. Dostupné z WWW: https://agenda2030.statistics.sk/Agenda2030/politicky-kontext/

STEUER, R. (2008). *Innovation in Environmental Policy?: Integrating the Environment for Sustainability.* Vol. Sustainable Development Strategies. Published by Edward Elgar Publishing Limited. pp. 93-105. ISBN: 978-184-720490-5.

ŠIMÍČKOVÁ, M. (2006). *Environmentální ekonomie a environmentální politika*. Ostrava: VŠB - TU, 2006. pp. 2-63. ISBN 80-248-1113-8.

ŠKREB, M. K. (2007). Lisbon Strategy. Institute of Public Finance. *Financial Theory and Practice*, vol. 34, no 3, pp. 219-327.

TŘEBICKÝ, V. KOLSKÁ, K. TREZNER, J. *Udržitelný rozvoj měst a obcí* [online]. IN CZ0109 Cesta k udržitelnému rozvoji Vsetínska [cit. 28.1.2019]. Dostupné z WWW: mestovsetin.cz/assets/File.ashx?id_org=18676&id_dokumenty=499437

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Mgr. Milan Douša
Katedra ekonomiky a riadenia verejnej správy
Fakulta verejnej správy
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Popradská 66, 041 32, Košice, Slovenská republika
E-mail: mil.dousa@gmail.com

1.4 Problematika úbytků zemědělské půdy v ČR. Porovnání účtování o pozemcích v ČR, SR a dle IFRS

Issue of Agricultural Land Wastage in the Czech Republic. Accounting Comparison of Land in the Czech Republic, Slovak Republic and According to IFRS

Ing. Kristina Kabourková

Anotace

Autorka ve svém příspěvku zkoumala vývoj rozlohy zemědělské půdy celkem a jejích složek v ČR v letech 2000 až 2017. Použila metodu komparace, zdrojem byly údaje Českého úřadu statistického. Zjistila, že rozloha zemědělské půdy celkem a zejména pak půdy orné se ve sledovaném období výrazně snížila. Naopak se zvětšila rozloha plodících chmelnic, vinic, plodících vinic a trvalých travních porostů. Autorka upozorňuje na tu skutečnost, že plýtvání půdou, její masivní zábor pro výstavbu velkoskladů, dálnic, parkovišť apod. bude mít v budoucnu nedozírné následky pro celou společnost. Domnívá se, že státní koncepce dopravy by měla být zcela přehodnocena ve prospěch železnice. Upozorňuje též na negativní dopady současného způsobu zemědělské činnosti. V další části je porovnáváno účetní pojetí pozemků dle české a slovenské legislativy a Mezinárodních účetních standardů. České i slovenské předpisy jsou v podstatě totožné. Dle Mezinárodních účetních standardů je hodnota pozemků povinně přeceňována. Autorka se domnívá, že tento postup není správný, nezaručuje ve všech případech objektivitu a tržní ceny se mohou rychlým tempem v konkrétním případě změnit.

Klíčová slova

zemědělská půda, orná půda, vinice, chmelnice, trvalé porosty, účtování pozemků, Mezinárodní účetní standardy

Annotation

The author in her paper analyzed the development of the area of agricultural land in total and its components in the Czech Republic from 2000 to 2017. She used the method of comparison, the source was the data of the Czech Statistical Office. She found out that the area of agricultural land in total and particularly arable land decreased significantly over the considered period. On the contrary, the area of hop fields, vineyards and permanent grasslands increased. The author points out that the loss of land will have immense consequences for the whole society. The author believes that the state concept of transport should be fully re-evaluated in favour to the railways. She also points out the negative impacts of the current agricultural activities. Another part compares the accounting concept of land according to the Czech and Slovak legislation and International Accounting Standards. The Czech and Slovak regulations are almost the same. According to the International Accounting Standards, the value of land is mandatorily overestimated. The author believes that this is not the right method, it does not guarantee objectivity in all cases and market prices may change in a particular case very quickly.

Key words

agricultural land, arable land, vineyards, hop fields, permanent crops, land accounting, International Accounting Standards

Úvod

V posledních letech registrujeme v České republice i celosvětové velké výkyvy klimatu. Důvody těchto změn nepochybně vyplývají z přírodních zákonitostí, ale současně i z činnosti člověka. Hospodářská aktivita lidstva má devastující vliv na celou přírodu, na existenci živočichů i rostlinstva. Po celá desetiletí se lidé zajímali pouze o hospodářské ukazatele, v popředí zájmu byl jedině zisk, hrubý domácí produkt a další ekonomické hodnoty. Ekologové, kteří poukazovali na nevratné škody způsobené bezohledným drancováním přírodních zdrojů, byli v lepším případě považováni za neškodné podivíny, v horším případě za tzv. ekoteroristy. V současnosti vidíme, kam nedomyšlené zásahy do přírodních procesů vedou. V České republice se stal naprosto vážným problémem nedostatek vody, jev, který se před několika málo desetiletími zdál zcela nepravděpodobným. Tento problém není izolovaný, ale souvisí se špatným nakládáním s půdou, se zcela nedoceněným bohatstvím.

Každý problém, který lidé způsobili v oblasti životního prostředí, je přímým důsledkem ekonomických rozhodnutí. Státy zacházejí se zdroji tak, jako by se jednalo o zboží na jedno použití. Přitom půda nebo čistá voda jsou nedostatkové komodity (Epping, 2004). Dle slov amerického prezidenta Franklina Delano Roosevelta ten národ, který si zničí půdu, zničí sám sebe.

Jediný centimetr kvalitní ornice, která je schopna vsakovat vodu a bránit tak vodní a větrné erozi, se podle konkrétních podmínek tvoří minimálně jedno století. Větší prioritou než dočasné vytváření pracovních míst by tak měla být dlouhodobá ochrana půdy, což se v ČR neděje. (http:www.svazvlastnikupudy.cz/cs/aktuality)

Půda je samostatný přírodní útvar, který vznikl z povrchových zvětralin zemské kůry a z organických zbytků. Reguluje koloběh látek, je to stále se vyvíjející systém. Přežití všech suchozemských biologických společenstev závisí na této tenké vrchní vrstvě Země. Půda je nejcennější přírodní bohatství. Je nutno ji chránit nejen pro současnost, ale i se značným výhledem do budoucnosti.

Půda patří mezi nejdůležitější přírodní zdroje. Umožňuje existenci rostlin, je nezbytným životním prostředím pro množství živočichů. Poskytuje prostor pro stavbu obydlí, cest. Je to prostředí, které čistí vodu. Mikroorganismy žijící v půdě jsou velkou a nedoceněnou genetickou zásobárnou. Půdní organická hmota je ohromnou zásobárnou uhlíku, dusíku, fosforu, síry. Lidé svojí činností půdu ovlivňují, přetvářejí, v posledních desítkách let však v nebývalé míře též devastují. (Ročenka životního prostředí Vítejte na Zemi. Národní informační ústav pro vzdělávání. Národní informační centrum pro mládež). Biodiverzita není luxus ani rozmar výstředních jedinců, ale je předpokladem existence života na Zemi.

Je nutno konstatovat, že současný způsob zemědělství působí nezměrné škody. Obří plantáže, nadměrné používání pesticidů způsobují ničení hmyzích populací. Hmyz je potřebný jako potrava pro další živočichy a opyluje rostliny. V poslední době se objevují hrozivé prognózy (např. predikce F. Sáncheze-Bayo), které upozorňují, že v příštích desítkách let vyhyne většina hmyzu, což bude mít fatální dopad pro veškerý život na Zemi.

Hydrologické a zemědělské sucho se v ČR v posledních letech změnilo i v sucho socioekonomické, kdy nedostatek vody negativně ovlivňuje produktivitu a stabilitu celého systému. Akademie věd ČR zřídila portál, který spravuje prof. Miroslav Trnka z Ústavu výzkumu globální změny. Zde čeští zemědělci získají nejdůležitější informace o suchu.

Důležitost ochrany půdního fondu zdůraznilo v roce 1972 přijetí Evropské charty o půdě. V roce 1981 se konala na popud FAO konference, která přijala Světovou chartu o půdě. Mezinárodní konference „Environment and Development“ v Brazílii v roce 1992 přijala dokument, který stanovuje základní principy nakládání s půdním fondem. Dle tohoto dokumentu využívání přírodních zdrojů nesmí zapříčinit jejich znehodnocení, protože je na nich závislá existence lidstva. Hlavní zodpovědností vlád

je, aby nedopustily takové hospodaření na půdě, které nebude klást důraz na dlouhodobé udržování a zlepšování úrodnosti a omezení ztrát úrodné půdy. Opatření na ochranu půdy jsou vlády povinny zahrnout do plánů regionálního rozvoje.

Viz https://www.MZp.cz/C1257458002FODCZ/cz/.../OOHPP-Definice_pudy-20080820.pd...

Valné shromáždění OSN vyhlásilo rok 2015 Mezinárodním rokem půdy. Zároveň podnítilo vypracování prvního světového hodnocení stavu půdy na Zemi – dokument Stav světových půdních zdrojů (Status of the World´s Soil Resources). Práce na dokumentu se účastnili vědci ze 60 zemí, též z ČR. Dokument upozorňuje zejména na intenzifikaci zemědělství, které nadměrným využíváním chemických prostředků, nevhodným způsobem obdělávání výrazně ničí kvalitu půdy a život v ní. Závažným problémem je, zejména pak v Evropě, neustálé rozšiřování zastavěných ploch. Stále větší část půdy pokrývá zpevněný povrch, který znemožňuje vsakování vody. Tím dochází jednak k úbytku spodních vod a zároveň vzniká nebezpečí lokálních povodní. K řadě lokálních záplav v ČR v nedávných letech došlo, nedostatek vodních zdrojů se řeší v současnosti nejen na místní, ale i na vládní úrovni. Ještě před několika lety by většinu obyvatel ČR nenapadlo, že vyschnou studny a pitná voda bude muset být dovážena do některých obcí pomocí cisteren.

Zábor půdy znamená, že dochází k zastavování území, nekontrolovatelným způsobem se rozšiřují sídla na úkor zemědělské půdy. Na její povrch se položí nepropustné materiály a půda v důsledku toho ztrácí své přirozené vlastnosti (Brtnický a kol., 2012). V současné době největším nebezpečím pro zemědělský půdní fond je zábor půdy a eroze. (Batysta a kol., 2015). Je nutno konstatovat, že význam půdy si čeští politici neuvědomují. Umožňují další a další výstavbu na polích a loukách. Zastavěná plocha v ČR je v současnosti zhruba ve výši 78 800 čtverečních km. Místní ekosystém je tak systematicky ničen. Pohled na krajinu v okolí Prahy je tragický. S tím souvisí i ohromná dopravní zátěž pro obce. V České republice platí zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu. Podle něj je zemědělský půdní fond základním přírodním bohatstvím naší země, nenahraditelným výrobním prostředkem, který umožňuje zemědělskou výrobu a je jednou z hlavních složek životního prostředí. Je tvořen zemědělsky obhospodařovanými pozemky (orná půda, vinice, chmelnice, ovocné sady, zahrady, louky, pastviny), půdou dočasně neobdělávanou a rybníky s chovem ryb nebo vodní drůbeže a nezemědělskou půdou, která je nezbytná pro zajištění zemědělské výroby (polní cesty, odvodňovací příkopy).

Český statistický úřad (online 2012) uvádí, že zemědělská půda je souhrnem těch druhů pozemků, které slouží bezprostředně zemědělskému výrobnímu procesu pro získání rostlinné produkce. Je to orná půda, zahrady, souvislé pozemky osázené ovocnými stromy a keři do výměry 0,25 ha, školky ovocných a okrasných dřevin, skleníky, pařeniště, ovocné sady (souvislé pozemky osázené ovocnými stromy nad 0,25 ha), trvalé travní porosty (louky a pastviny), vinice a chmelnice. Při ocenění pozemků nehraje roli kvalita půdy, ale lokalita, kde se pozemek nachází. (Nývltová, Kouřilová, Rybová, 2016). Pozemek je definován jako část zemského povrchu, která je oddělená od sousedních částí hranicí správní, vlastnickou, užívací nebo hranicí druhů pozemků.

1. Cíl, materiál, metodika

Prvním cílem je porovnat vývoj jednotlivých kategorií zemědělské půdy v ČR v období let 2000 až 2017. Za základnu je stanoven rok 2000. Materiálem jsou statistické údaje z ročenek ČSÚ. Metodou je komparace. Je stanovena hypotéza, že ve sledovaném období došlo k úbytku plochy zemědělské půdy a všech jejích kategorií s výjimkou trvalých travních porostů, u kterých je předpokládán nárůst. Druhým cílem je porovnání pojetí pozemku a jeho ocenění v českém účetnictví, ve slovenském účetnictví a dle Mezinárodních účetních standardů. Metodou je opět komparace. Materiálem jsou České účetní standardy, Opatrenie Ministerstva financií Slovenskej republiky z r. 2018 a IAS 16. Je stanovena hypotéza, že české a slovenské pojetí pozemku bude shodné, bude se však odlišovat pojetí dle mezinárodních účetních standardů.

2. Výsledky

Z tabulky č. 1 vyplývá, že ve sledovaném období se celková rozloha obhospodařované zemědělské půdy v ČR snížila na 96,9 % oproti výchozímu stavu. Je zajímavé, že v letech 2002 a 2003 je evidován mírný nárůst oproti roku 2002, v roce 2011 došlo naopak k výraznému úbytku. Celkově ve sledovaném období rozloha meziročně kolísá. Rozloha orné půdy se ve sledovaném období oproti výchozímu stavu snížila na 90,6%. U této kategorie dochází s výjimkou roku 2002 každoročně k úbytku půdy.

U kategorie „z toho neosetá a úhor“ došlo ve sledovaném období ke snížení oproti výchozímu stavu na 72 %. V průběhu let jsou zde vykazovány značné výkyvy. Z hlediska agrotechnického je nutno konstatovat, že úhory hrají v kulturní krajině velmi důležitou úlohu. Jsou útočištěm rostlinných a živočišných druhů v krajině, která je intenzivně zemědělsky obhospodařována. Zvýšená biodiverzita rostlinných druhů pak poskytuje širší potravní nabídku opylovačům a dalším důležitým živočichům. Úhor může být tzv. zelený (s porostem) nebo černý (s minimálním množstvím porostu). I v rámci Společné zemědělské politiky EU je jednou z podmínek přiznání dotace Greening zachování určitého množství plochy na úhor. (Dovrtěl, Vymyslický, 2015). V případě chmelnic pozorujeme ve sledovaném období snížení celkové plochy na 81,8 %, avšak co se týče chmelnic plodících, je to naopak nárůst na 105,3 % oproti výchozí hodnotě. Výrazný nárůst plochy ve sledovaném období evidujeme v případě vinic. Jejich rozloha se zvýšila na 152,8 %, z toho plodících dokonce na 172,8 %. K tak velkému zvýšení rozlohy došlo zřejmě z důvodu narůstajícího oteplování, kdy je v našem státě stále větší množství ploch vhodných k založení vinic.

U zahrad však je pozorován naprosto opačný trend, neboť jejich rozloha se oproti výchozímu stavu snížila na pouhých 8,4 %. K tak výraznému úbytku zahrad došlo patrně proto, že obyvatelstvo má v současnosti mnoho dalších možností, jak trávit volný čas, cestuje, podnikatelé pak se zcela věnují svým firmám. Je třeba také konstatovat, že místní samosprávy podléhají tlakům developerů a místo, aby se snažily o zachování zeleně, povolují na těchto plochách výstavbu a tak systematicky ničí životní prostředí v okrajových částech obcí.

U kategorie ovocných sadů došlo ve sledovaném období též ke snížení na 75,9 %. Sadařství je v současné době u nás poměrně rizikovou záležitostí, neboť ovoce je masivně dováženo z ciziny a mimo to v letech 2011, 2017 a v menší míře i v dalších letech jarní mrazy na mnoha místech zcela zničily úrodu ovoce. Pozitivní trend zaznamenáváme v případě trvalých travních porostů, jejichž rozloha se ve sledovaném období zvýšila na 116,8 %. Tyto plochy kromě produkčního využití jsou významným krajinotvorným prvkem. Chrání půdu proti účinkům vodní a větrné eroze, pomáhají zachovávat rostlinná a živočišná společenstva, působí jako biologický filtr pro vodní zdroje. Jako pozitivní jev je třeba zmínit existenci ostatních trvalých kultur, které se poprvé statisticky projevují v roce 2016. Zde se jedná o ekologicky významné prvky, např. krajinotvorné sady, které jsou pouze jednou ročně sečeny nebo spásány a je zde prováděn pouze udržovací řez.

Tabulka 1: Vývoj rozlohy zemědělské půdy v ČR v hektarech

Rok	Zemědělská půda obhospodařovaná celkem	v tom									
		orná půda	z toho neosetá a úhor	chmelnice	z toho plodící	vinice	z toho plodící	zahrady	ovocné sady	trvalé travní porosty	ostatní trvalé kultury
Agrocentus											
2000	3 643 168	2 757 259	36 444	6 974	4 695	11 260	9 162	7 914	22 547	837 215	-
2002	3 652 028	2 767 052	83 149	8 203	6 148	11 869	9 985	5 068	20 990	838 846	-
2003	3 668 380	2 746 993	176 990	8 019	5 962	12 844	10 794	4 663	20 826	875 035	-
2004	3 631 423	2 718 879	54 539	7 720	5 873	17 394	13 029	4 331	24 984	858 115	-
2005	3 605 493	2 702 568	45 286	7 468	5 659	17 892	14 341	2 877	21 948	852 740	-
2006	3 565 982	2 628 763	43 743	7 176	5 460	17 649	15 627	2 326	20 678	889 389	-
2007	3 596 716	2 618 109	30 323	6 962	5 408	17 327	16 999	1 813	20 368	932 138	-
2008	3 571 594	2 592 152	23 377	6 672	5 345	16 799	16 403	1 779	21 140	933 052	-
2009	3 545 840	2 573 790	28 513	6 661	5 305	16 708	16 136	1 769	21 738	925 173	-
2010	3 523 857	2 540 471	45 047	6 479	5 238	16 686	16 033	1 351	22 776	936 095	-
2011	3 504 032	2 515 980	28 283	6 288	4 786	16 693	15 883	998	22 339	941 733	-
2012	3 525 889	2 513 380	32 847	5 985	4 435	16 648	15 696	1 371	20 769	967 736	-
2013	3 521 000	2 500 796	23 784	5 823	4 339	16 787	15 699	1 196	22 687	973 711	-
2014	3 515 555	2 488 740	22 002	5748	4 472	16 946	15 810	666	22 949	980 506	-
2015	3 493 717	2 492 498	35 091	5 595	4 617	17 065	15 916	1 365	19 402	957 793	-
2016	3 488 788	2 494 021	30 167	5 603	4 783	17 088	15 896	748	20 802	948 566	1958
2017	3 521 329	2 497 792	26 247	5 704	4 945	17 210	15 834	666	17 111	978 161	4685

Zdroj: ČSÚ – České zemědělství očima statistiky.

Dle českých účetních předpisů jsou pozemky součástí dlouhodobého hmotného majetku (pokud nejsou zbožím). Účtují se na rozvahovém účtu aktivním 031 Pozemky. Jsou zde evidovány bez ohledu na výši svého ocenění. Pozemky se neodepisují a ani není možné účtovat o jejich technickém zhodnocení. (Ryneš, 2018, České účetní standardy). Pořizovací cena je cena, za kterou byl majetek pořízen včetně vedlejších pořizovacích nákladů, případně reprodukční pořizovací cena. Tato cena se nemění, neboť v případě pozemků nelze účtovat o technickém zhodnocení. Při úplatném pořízení pozemku, jehož součástí je stavba, za jednu kupní cenu, je nutné v účetnictví samostatně ocenit a evidovat stavbu a pozemek. Ocenění pořízeného pozemku je včetně lesního porostu nebo osázení stromy a keři, pokud se nejedná o pěstitelské celky trvalých porostů. (Ryneš, 2018).

Zákon o dani z přidané hodnoty pokládá pozemek za věc, která musí být samostatně evidována a samostatně oceňována. Ze zákona o daních z příjmů plyne, že pozemek nemůže být považován za hmotný majetek. (http://www.mzdovapraxe.cz/archiv/dokument/doc-d49056v6053... Pozemek je nemovitou věcí, jeho součástí je prostor nad jeho povrchem i pod jeho povrchem (občanský zákoník). Součástí pozemku je i rostlinstvo na něm vzrostlé. Skutečný stav pozemků se zjišťuje inventurou. Při ní se dále musí prošetřit, zda záznamy účetní jednotky jsou v souladu s evidencí katastru nemovitostí. V terénu je nutno zjistit, zda jsou pozemky řádně vyznačeny v souladu s geometrickými plány, jaký je stav pozemků, způsob jejich využití, zjištění závad, škod v důsledku živelných událostí, jak je zajištěna ochrana pozemku atd. (Svobodová, 2013).

Slovenské právní normy pokládají pozemek za dlouhodobý hmotný majetek neodepisovaný, účtovaný na účtu 031 Pozemky. Do pořizovací ceny pozemku se zahrne hodnota nakoupeného lesa, pokud se koupil za účelem jeho pěstování. Pořizovací cena koupeného pozemku s vysazenými stromy a keři, pokud nejsou pěstitelským celkem trvalých porostů, je cena včetně této výsadby. Součástí pořizovací ceny jsou všechny náklady potřebné na pořízení tohoto majetku. Pokud byl pozemek získán bezúplatně, použije se reálná hodnota. (Opatrenie MF SR, 2018).

Mezinárodní účetní standard 16 určuje, že pozemky jsou hmotná aktiva, která účetní jednotka drží z důvodu používání ve výrobě nebo zásobování, za účelem pronájmu jiným osobám, k administrativním účelům. Očekává se u nich, že budou užívána během více než jednoho období. Doba použitelnosti je přitom období, po které se očekává, že aktivum bude moci být účetní jednotkou používáno nebo očekávané množství výrobků či podobných jednotek, které je možno využitím aktiva získat. Pořizovací náklady na položky pozemků se uznávají jako aktivum pouze tehdy, pokud je pravděpodobné, že budoucí ekonomické užitky spojené s danou položkou poplynou do účetní jednotky a pokud je možno spolehlivě ocenit pořizovací náklady dané položky. Položky pozemků, jejichž reálná hodnota může být spolehlivě stanovena, se následně po prvotním uznání za aktivum vykazují v přeceněné částce, která odpovídá reálné hodnotě k datu přecenění. Toto přecenění by mělo být stanoveno podle tržní ceny na základě odhadu, který zpracuje znalec. U některých pozemků je nutno provádět přecenění každoročně, pokud dochází k významným a nestálým změnám. Pokud není možné doložit tržní cenu pozemku, je nutné odhadnout reálnou hodnotu např. výnosovou metodou.

Závěr

Šetřením bylo zjištěno, že v případě zemědělské půdy celkem, orné půdy, z toho neoseté a úhoru, chmelnic, zahrad a ovocných sadů se za sledované období oproti výchozímu roku celková rozloha v České republice snížila. U plodících chmelnic, vinic, plodících vinic, trvalých travních porostů došlo k navýšení plochy. Hypotéza se tak nepotvrdila. Co se týče účetního pojetí pozemků, je v podstatě shodné v České republice a ve Slovenské republice. Autorka se domnívá, že tato shoda je důsledkem toho, že tyto státy vycházejí ze své společné minulosti a z tehdy platných legislativních norem. Dle názoru autorky je to jev pozitivní, neboť lze provádět porovnání. V případě Mezinárodních účetních standardů je to ovšem daleko složitější, neboť ty se vyznačují neustálým přeceňováním aktiv. Je sice pravdou, že používání historických cen v případě ocenění majetku není zcela ideální, je zde ovšem exaktně doložená pořizovací cena. Jak bylo uvedeno výše, v případě IAS 16 je nutno každoročně při zpracování roční účetní závěrky zvažovat přeceňování hodnoty těchto pozemků. Každý znalec však může mít odlišný názor, trh také není neměnný a konečně kdo stanoví, co je významná změna? Dle názoru autorky se v tomto případě jedná jen o přeceňování pro přeceňování a není vyloučeno ani klamavé jednání. Tržní cena pozemku se může neustále měnit na základě různých skutečností (přeřazení do různých druhů pozemků v územním plánu obce, vznik náhlé ekologické zátěže apod.). Druhá hypotéza se tedy potvrdila. Je ovšem třeba upozornit na skutečnost, že i české a slovenské účetní předpisy se určitým způsobem přibližují pojetí Mezinárodních účetních standardů. Projevuje se to mimo jiné v použití opravných položek, které mají být účtovány při uzavírání účtů v případě, kdy

dojde k přechodnému snížení hodnoty konkrétního majetku. Dle názoru autorky je životně důležité, aby po verbální ochraně půdy v České republice konečně došlo na její skutečnou ochranu. Není možné do nekonečna zabírat louky a pole na výstavbu budov či dálnic apod. Česká republika nemá velkou rozlohu a ani žádnou možnost, jak své území zvětšit. Naopak s klimatickými změnami pravděpodobně bude docházet ke zmenšení rozlohy půdy využitelné pro zemědělskou činnost. Před několika málo desetiletími byla oblast jižní Moravy pokládána za obilnici země. Dnes se toto území potýká s vážným nedostatkem vody. Je také nutné zachovat zemi v té podobě, aby byla příjemná pro život dalších generací. Politici na lokální i celostátní úrovni by konečně měli začít myslet v horizontu dalších desítek let a nikoliv jen příštího volebního období.

i- Dnes.cz Ekonomika dne 15. 2. 2019 uvádí, že za posledních pět let se rozloha skladů v ČR zvětšila o sto šedesát procent na sedm milionů metrů čtverečních. ČR má v přepočtu na tisíc obyvatel dvojnásobnou skladovací plochu než např. Polsko. Uskladnění zboží v ČR je o 35 % levnější než v Německu. Činnost skladů přitom neznamená žádnou přidanou hodnotu, je to jen výprodej půdy. Dalším souvisejícím negativem je pak ohromný nárůst kamionové dopravy, která obtěžuje okolní obce a zase zvyšuje potřebu silnic, dálnic a parkovišť. V posledních letech se ve velké míře ruší lokální tratě, které mohly ekologickým způsobem dopravovat zboží i obyvatelstvo. Autorka se domnívá, že naopak železniční doprava osob i zboží by měla být preferována ve srovnání s ostatními způsoby dopravy. Naše republika má hustou železniční síť, kterou je třeba modernizovat a přizpůsobit požadavkům doby. Není důvod, aby kamiony vezoucí trvanlivé zboží jezdily po dálnicích a silnicích stovky kilometrů napříč republikou. Bude také nezbytné legislativně podporovat v daleko větší míře ekologický způsob zemědělství s menší rozlohou lánů, s remízky a dalšími plochami vhodnými pro živočichy a s minimálním použitím chemických prostředků. Autorka se domnívá, že situace v hospodaření s půdou je v současné době v České republice již neúnosná. Varování odborníků nikdo nenaslouchá, obyvatelstvo se o problém v podstatě nezajímá a politici rozhodují bez jakékoliv vize do dalších desítek let.

Literatura

BATYSTA, M. a kol., (2015). *Situační a výhledová zpráva půda*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR. ISBN 978-80-7434-252-3.

BRTNICKÝ, M., a kol. (2012). *Degradace půdy v České republice.* Brno: Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy. ISBN 978-80-87361-20-7.

ČESKO. Zákon č. 334 ze dne 12. května 1992 o ochraně zemědělského půdního fondu. In: Zákony pro lidi.cz [online]. 2018 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://zakonyprolidi.cz/cs/1992-334

ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. In: Zákony pro lidi.cz [online]. 2018 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://zakonyprolidi.cz/cs/2012-89

DNES.CZ/EKONOMIKA: (2019) Ekonomika. *IDnes* [online]. MAFRA, 2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika

DOVRTĚL, J., VYMYSLICKÝ, T., (2015). *Úhorové hospodaření na půdě, ano, či ne?* Agroweb. Zemědělec.

FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS: (2015) Status of the World's Soil Resources: Main Report. *Fao.org* [online]. © FAO, 2019, 2015 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: http://www.fao.org/documents/card/en/c/c6814873-efc3-41db-b7d3-2081a10ede50/

EPPING, R. CH., (2004) *Průvodce globální ekonomikou*. Portál. Praha. ISBN 80-7178-825-2.

EVROPSKÁ UNIE. (2018) Český statistický úřad: České zemědělství očima statistiky - 1918-2017. Mfcr [online]. Praha 1: Integrovaný operační program, 2018 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/ceske-zemedelstvi-ocima-statistiky-1918-2017

INFORMAČNÍ CENTRUM PRO MLÁDEŽ ŠUMPERK: (2018) Vítejte na zemi... [online]. Národní informační ústav pro vzdělávání, 2018, 2018 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: http://www.icm-sumperk.cz/clanek/vitejte-na-zemi-

INTERSUCHO. (2019) *Intersucho* [online]. Brno: Ústav výzkumu globální změny AV ČR, 2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: www.intersucho.cz.

KOMORA AUDITORŮ ČESKÉ REPUBLIKY. (2019) České znění IFRS (překlad EU): Mezinárodní účetní standard IAS 16. Kacr [online]. Praha 1: KOMORA AUDITORŮ ČESKÉ REPUBLIKY, 2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://www.kacr.cz/ceske-zneni-ifrs-preklad-eu

MINISTERSTVO FINANCÍ. (2019) České účetní standardy pro účetnictví státu: Přehled Českých účetních standardů (ČÚS) pro vybrané účetní jednotky k účetnictví státu (účetní reformě veřejných financí). *Mfcr* [online]. Praha 1: Copyright ©, 2019, 2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/ucetnictvi-a-ucetnictvi-statu/ucetni-reforma-verejnych-financi-ucetnic/pravni-predpisy/ceske-ucetni-standardy-pro-ucetnictvi-st

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ: (2019) Definice půdy. *Ministerstvo životního prostředí* [online]. Ministerstvo životního prostředí, 2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://www.MZp.cz/C1257458002FODCZ/cz/.../OOHPP-Definice_pudy-20080820.pd...

MZDOVÁ PRAXE: (2018) Knihovna. *Mzdovapraxe* [online]. Praha 3: Wolters Kluwer, 2018, 2018 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: http://www.mzdovapraxe.cz/archiv/dokument/doc-d49056v6053...

NÝVLTOVÁ, K., KOUŘILOVÁ, J, RYBOVÁ, J., (2016) *Zemědělské podniky z pohledu účetnictví, financování a dalších disciplín.* Monografie ve vazbě na GAJU 149/2014/S: ekonomické dopady legislativních změn z oblasti finančí, účetnictví a daní. Jihočeská universita v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-7394-557-2.

RYNEŠ, P., (2018) *Podvojné účetnictví a účetní závěrka 2018*. Anag. Olomouc. ISBN 978-80-7554-116-1.

SLOVENSKO. (2019) Numeric: Finančné právo. Numeric [online]. Numeric, 2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://www.numeric.sk/kniznice/legislativna-kniznica/zbierka-zakonov/vecny-register/financne-pravo

SVAZ VLASTNÍKŮ PŮDY ČESKÉ REPUBLIKY: (2014) Aktuality. *Svaz vlastníků půdy České republiky* [online]. Praha 1: Publikační a redakční systém Public4u © 2000-2019, 2014 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: http://www.svazvlastnikupudy.cz/

SVOBODOVÁ, J., (2013) *Inventarizace – praktický průvodce.* Anag. Olomouc. ISBN 978-80-7263-783-6.

SYNCHEZ-BAYO, F., WYCKHUYS, K., A., G., (2019) *Plummeting insect numbers´ threaten collapse of nature*. The Guardian.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Kristina Kabourková
Katedra ekonomiky
Ústav podnikové strategie
Vysoká škola technická a ekonomická
Okružní 517/10, 370 01 České Budějovice,
Czech Republic
E-mail: kabourkova@mail.vstecb.cz

1.5 Problémy udržitelného rozvoje lesů v ČR z pohledu veřejnosti

Problems of Sustainable Development of Public Forests in the Czech Republic

Ing. Mgr. Hana Krejčí

Anotace

Téma článku úzce souvisí s tzv. 3. pilířem trvale udržitelného rozvoje, kterým je ochrana životního prostředí, a věnuje se problematice stavu lesů v České republice z pohledu veřejnosti. Cílem příspěvku je popsat a zhodnotit postoje ve vnímání lesa obyvateli ČR. Primární data pro výzkum byla získána prostřednictvím dotazníkového šetření, které bylo provedeno v roce 2018 a kterého se zúčastnilo 784 respondentů. Otázky se týkaly názorů na stav lesa, na příčiny jeho ohrožení, monitorovaly zájem respondentů dozvědět se více o stavu lesa apod. Vyhodnocená data byla následně interpretována a komparována s výsledky obdobných studií. Výsledky ukázaly, že názory české laické veřejnosti korespondují s celosvětovým trendem ve vnímání důležitosti lesů při ochraně životního prostředí a v boji s klimatickými změnami.

Klíčová slova

lesy, názor veřejnosti, škody

Annotation

The topic of this paper is closely related to the so-called 3rd pillar of sustainable development, which is the protection of the environment, and it deals with the issue of the state of forests in the Czech Republic from the point of view of the public. The aim of the paper is to describe and evaluate attitudes in forest perception by citizens in the Czech Republic. Primary data for the research was obtained through a questionnaire research survey that was conducted in 2018 and 784 respondents took part in it. The questions concerned forests, opinions on threats to forests, respondents' interest to learn more about conditions of forests, etc. The evaluated data was subsequently reflected and compared with the results of similar studies. The results showed that the opinions of the Czech lay public correspond with a global trend in perceiving the importance of forests in protecting the environment and fighting climate change.

Key words

forests, public opinion, damage

Úvod

Pojem „udržitelnost a udržitelný rozvoj“, kterým se zabývala komise G. Brutlandové již v 80. letech minulého století ani po více jak 30 letech neztrácí na své aktuálnosti, naopak její význam rok od roku roste. Ve zprávě komise Brutlandové je uvedeno, že udržitelný rozvoj stojí na 3 pilířích – na udržitelném ekonomickém rozvoji (konkurenceschopnost, produktivita), na udržitelném sociálním rozvoji (kvalita života, vzdělanost, sociální síť, bezpečnost, spravedlnost) a na udržitelné ochraně životního prostředí (environmentální stabilita, biodiverzita) (Brutland-Bericht, 1987). Jak lze hodnotit tyto 3 aspekty v České republice v roce 2018? Z ekonomického pohledu se české ekonomice daří, v průběhu několika let rostlo HDP, investice a naopak klesala nezaměstnanost, která se v roce 2018 pohybovala okolo 2 %. Obdobný trend lze s určitými výhradami sledovat i v oblasti sociálního rozvoje. Zcela opačná situace je však v oblasti ochrany životního prostředí. Fakt, že se stále celosvětově nedaří účinně chránit stále se zhoršující životní prostředí, dochází k rapidnímu úbytku biodiverzity, roste hrozba globálního oteplování i nedostatku pitné vody, objevují se stále extrémnější výkyvy počasí i četné požáry, to vše dokládá i snaha o řešení tohoto problému na mezinárodní konferenci o ochraně klimatu COP24 v prosinci 2018 v Katovicích. Vašíček (2013) upozorňuje, že žijeme v postmoderní době, která je charakteristická mnohoznačností, neurčitostí a nahodilostí. Dále dodává, že důsledkem takového vnímání světa ve vztahu k přírodě je to, že se upřednostňuje krátkodobost a dočasnost před dlouhodobostí a před stálostí, což se projevuje i tím, že má člověk také obvykle kořistnický vztah k přírodě.

Aktuálním problémem v oblasti životního prostředí v ČR jsou velké škody na lesních porostech způsobené v posledních letech kůrovcem a nedostatek vody v letních měsících. Zásadní význam lesa pro život člověka je nezpochybnitelný. Les ovlivňoval život člověka v minulosti, stejně jako je tomu v současnosti, kdy především v souvislosti se změnami klimatu je význam lesa obzvlášť zdůrazňován. Vztah mezi člověkem a lesem byl velmi důležitý pro rozvoj společnosti (Ritter, Dauksta, 2013). Toto století bude obdobím, ve kterém bude kvalita a stav životního prostředí, zdravé lesy a čistý vzduch rozhodovat o kvalitě lidského života.

Lesní porosty na celém světě jsou stále více ovlivňovány faktory spojenými s globálními změnami. Všechny lesy v současnosti čelí ohrožení ve formě změn klimatu, znečištění ovzduší a invazivních škůdců (Trumbore a kol., 2015). Ačkoli, jak upozorňují Millar a Stephenson (2015), škody způsobené ohněm nebo hmyzem mohou přispět k přirozené dynamice zdraví lesů, výjimečná sucha v kombinaci s jinými škodlivými faktory vedou u některých lesů za práh udržitelnosti. Interakce rostoucích teplot, sucha, původního hmyzu a patogenů a neobyčejně silné požáry mají za následek úmrtnost lesů nad úroveň zkušeností 20. století.

Lidé si přirozeně přejí zdravé lesy, aby dodávaly energii, stavební materiály a potraviny a také poskytovaly služby, jako je skladování uhlíku, zajištění biologické rozmanitosti a regulace klimatu (Trumbore a kol., 2015). Znalosti a očekávání veřejnosti v oblasti lesnictví jsou cenné jak pro majitele lesů, tak i správní orgány (Bethmann a kol., 2018), protože, jak uvádí Fady a kol. (2016), ochrana a udržitelné hospodaření v lesích v 21. století představují obrovské výzvy pro lesní hospodářství a politiku. Vašíček (2013) dává do souvislosti velmi dlouhou produkční funkci lesa, naproti níž stojí krátká existence vlád a uvádí, že politici jsou tudíž schopni nacházet shodu při řešení otázek s krátkodobým účinkem, ale problémy, jejichž řešení bude mít vliv na příští generace, ke kterým patří i lesnická politika státu, zpravidla nedokáží účinně řešit.

Cílem příspěvku je na základě shromáždění, zpracování a interpretace primárních dat získaných vlastním výzkumem, charakterizovat vnímání lesa, jeho poškození a udržitelnost z pohledu české veřejnosti.

1. Materiál a metodika

Pro získání poznatků o vnímání lesa českou veřejností bylo provedeno vlastní dotazníkové šetření, které bylo realizováno v roce 2018 v rámci celé ČR. Zúčastnilo se jej 784 respondentů ve věku od 15 let. Data byla sbírána elektronickou formou. Vyhodnocená data byla následně komparována s výsledky obdobných studií, zvláště studie Shaping Forest Communication in the European Union: Public Perceptions of Forests and Forestry (Rametsteiner a kol., 2009), provedené v rámci EU.

Graf 1: Škody v lesích způsobené kůrovcem (v mil. m^3)

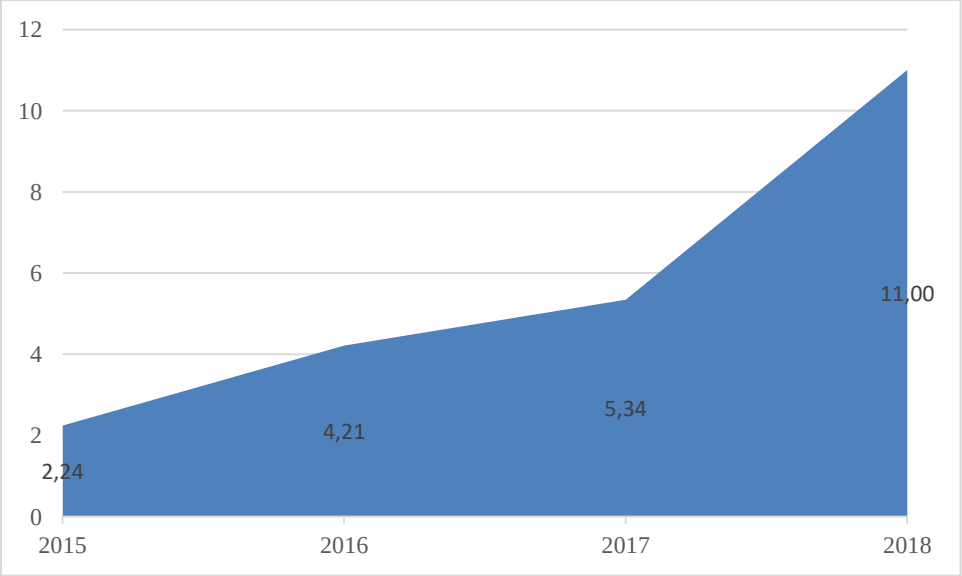

Zdroj: Vlastní zpracování dle Zpráva o stavu lesa 2017, 2018

2. Výsledky a diskuse

Co a v jaké míře považují občané ČR za nejdůležitější téma v souvislosti s lesem, ukazuje graf 2. Z něho jasně vyplývá, že v souvislosti s lesem je pro Čechy nejdůležitější zachování a ochrana lesů, dále životní prostředí (zdravotní stav lesa, znečišťování ovzduší) a s odstupem 29 % následují ekosystémové služby (mimoprodukční funkce lesa). To odpovídá evropskému trendu. Dle studie Shaping Forest Communication in the European Union: Public Perceptions of Forests and Forestry (Rametsteiner a kol., 2009) vyplynulo, že evropská veřejnost vnímá jako nejdůležitější téma spojené s lesy jejich zachování a ochranu a také vliv lesů na životní prostředí. Rovněž ze studie vyplynulo, že zachování biodiverzity vnímá veřejnost jako mnohem důležitější, než rekreační funkci lesa. Zatímco Dobsinska a Sarvasova (2016) uvádí, že veřejnost považuje za nejdůležitější prvek lesů ekologické hodnoty, majitelé lesů upřednostňují hospodářské účely pro zachování a zlepšování lesů.

Graf 2: Nejdůležitější téma v souvislosti s lesem

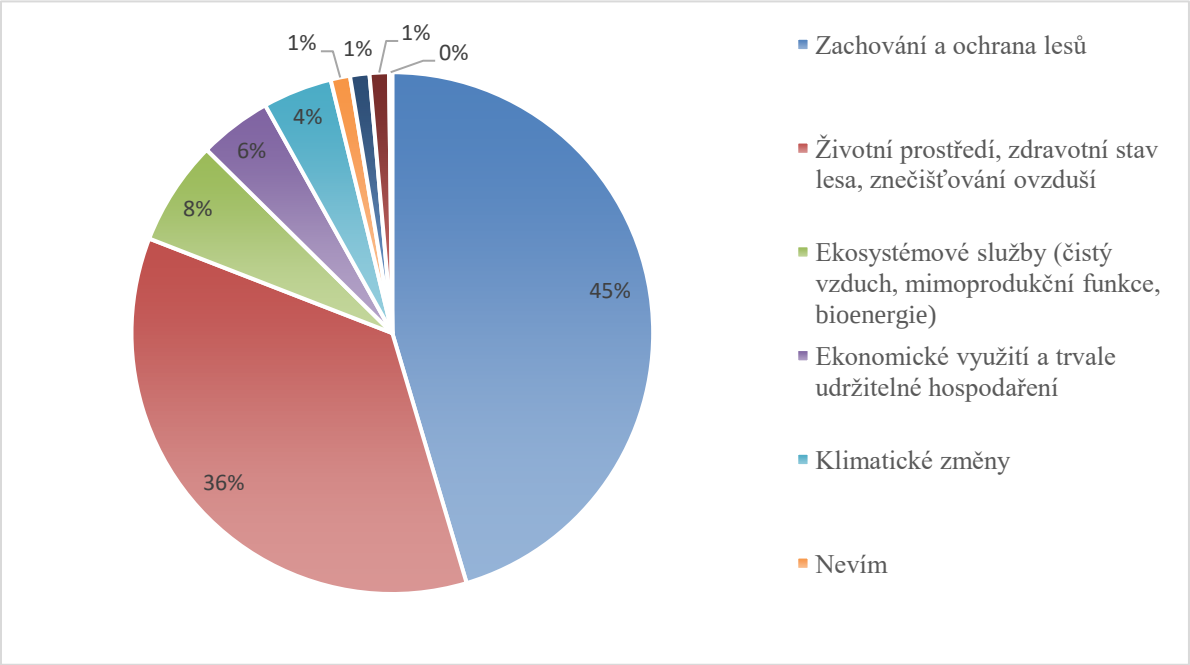

Zdroj: Vlastní šetření, 2019

Dále byli respondenti dotázáni, co si myslí o rozloze lesů v České republice. V tomto případě 2/3 dotázaných jsou přesvědčeny, že se rozloha lesů snižuje, téměř 22 % vnímá situaci jako stabilní, pouze 13,3 % lidí si myslí, že se jejich rozloha zvětšuje.

Graf 3: Co si myslíte o rozloze lesů v ČR

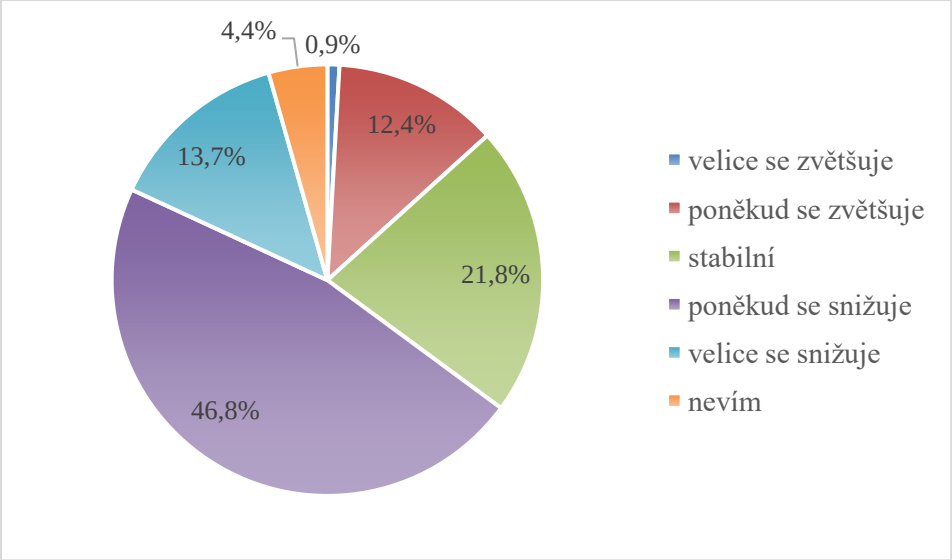

Zdroj: Vlastní šetření, 2019

Tabulka 1: Vývoj rozlohy lesní plochy a objemu těžeb

Ukazatel/Rok	2013	2014	2015	2016	2017
Plocha dřevin (v tis. ha)	2 568,6	2 569,3	2 568,2	2 570,0	2 571,7
Objem těžby (v tis. m^3)	15 331	15 476	16 163	17 617	19 387

Zdroj: ČSÚ, 2019

Graf 4 představuje odpovědi respondentů, jaké 2 příčiny poškozují lesní porosty dle jejich názoru nejvíce.

Graf 4: Hlavní příčiny poškození lesa

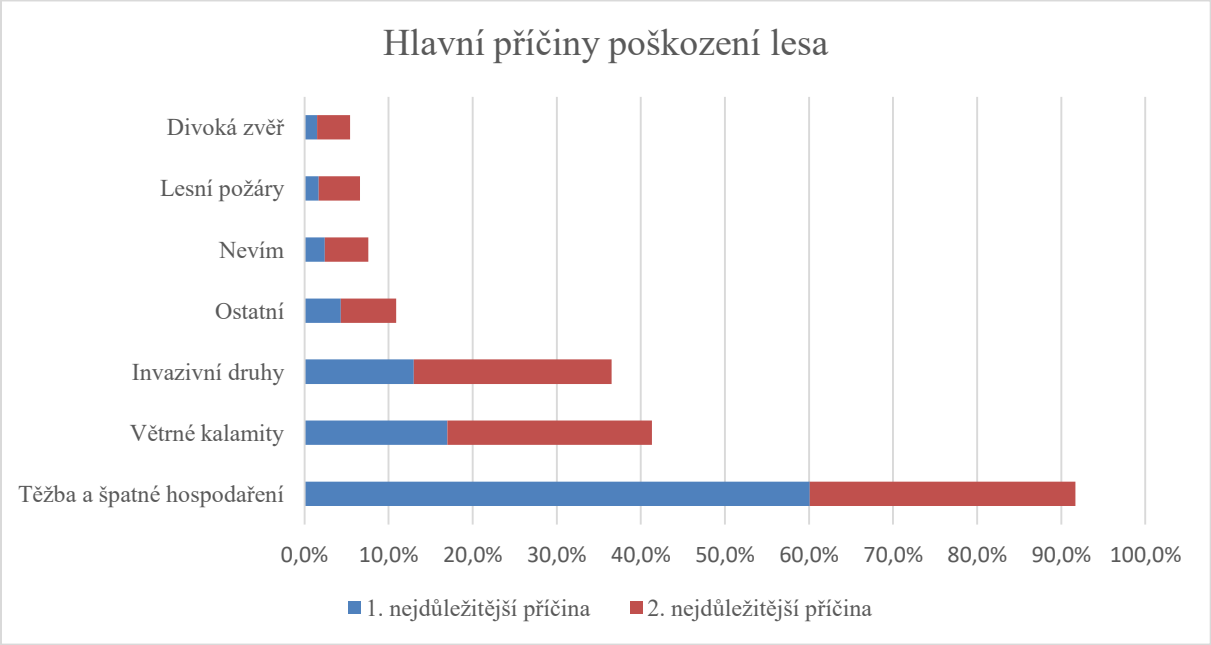

Zdroj: Vlastní šetření, 2019

Lze konstatovat, že společnost považuje za hlavní zdroj poškození lidský faktor, tedy těžbu a nesprávné hospodařením s lesem. S téměř 50 % odstupem následují větrné kalamity či invazivní druhy, tedy příčiny, kterým lze velmi těžko zabránit.

V souvislosti s touto otázkou byli respondenti dále dotázáni, zda mají zájem dozvědět se více o vyváženém přístupu k ochraně a užívání lesa. Z celkového počtu dotázaných jich 163 projevilo velký zájem a 235 uvedlo zvýšený zájem. Naopak malý zájem deklarovalo 76 lidí, úplný nezájem byl zaznamenán u 52 osob. Ke stejným závěrům dospěli v rámci svých výzkumů i Sadecký a kol. (2014) či Riedl (2010). Lze tedy tvrdit, že značné části české veřejnosti není lhostejné, jak se s lesy zachází a mají zájem o jejich ochranu a udržitelnost, ke které by mohli v rámci svých omezených možností přispět i oni.

Vyjde-li se z předpokladu, že relevantně hodnotit může člověk to, s čím je alespoň trochu obeznámen, byla v rámci dotazníkového šetření zkoumána i průměrná návštěvnost lesa respondenty za rok. Výsledky jsou patrné z grafu 5.

Graf 5: Průměrná četnost návštěv lesa za 1 rok

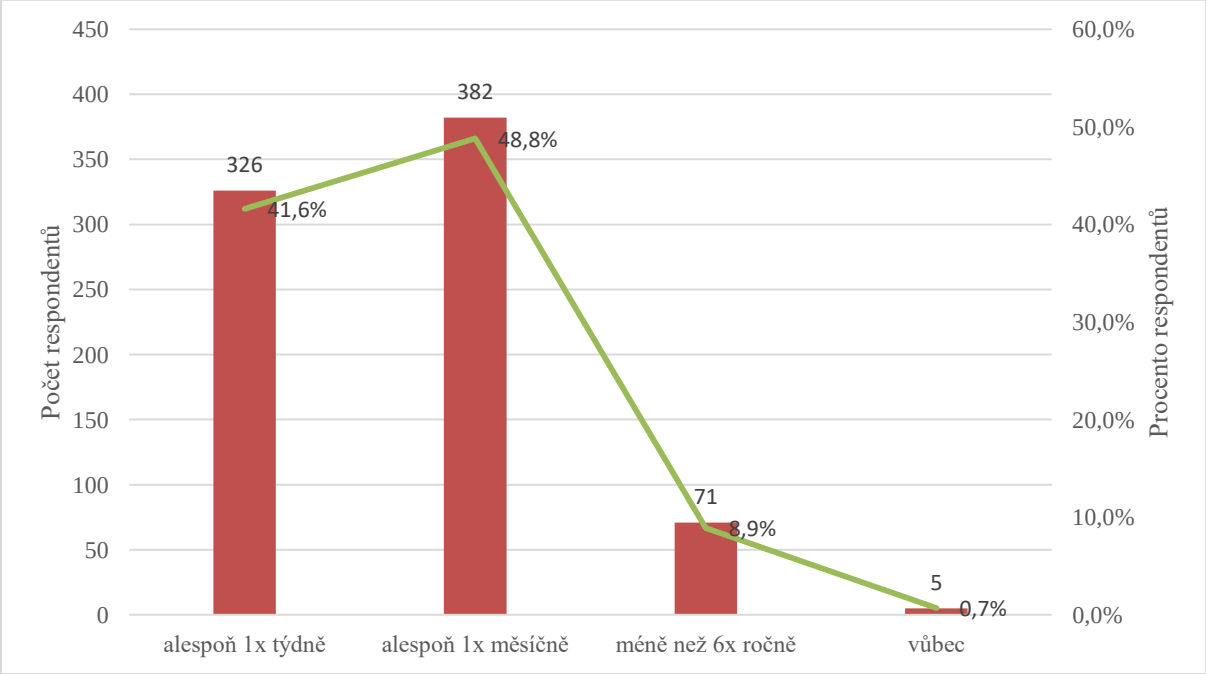

Zdroj: Vlastní šetření, 2019

Je zde zřejmé, že 90 % respondentů navštíví les průměrně alespoň 1x měsíčně, přičemž témě polovina z nich chodí do lesa alespoň 1x týdně. 71 dotázaných zavítá do lesa méně než 6krát ročně, pouze 5 uvedlo, že do lesa nechodí vůbec. Lze tedy považovat odpovědi dotázaných za reliabilní.

Závěr

Ochrana životního prostředí patří a bude patřit k nejpalčivějším problémům 21. století. Celá řada studií prokázala, že odborná i laická veřejnost si je tohoto globálního ohrožení dobře vědoma, neboť lidé jsou čím dál více konfrontováni s důsledky dlouhodobě špatného zacházení s přírodou i zdroji, které poskytuje. Nicméně je otázkou, do jaké míry jsou lidé ochotni vzdát se ve prospěch ochrany přírody a zachování sebe sama svých vysokých nároků na uspokojení vlastních potřeb. Velkou roli v oblasti životního prostředí hrají lesy, zvláště jejich mimoprodukční funkce, proto je třeba je chránit. K ohrožení lesů dochází jak na globální úrovni (např. odlesňování deštných pralesů), tak na lokální úrovni (např. rozsáhlé požáry lesních ploch v různých zemích, větrné kalamity, kalamity způsobené invazivními druhy). Následkem jsou pak změny klimatu, ztráta biodiverzity a nedostatek vody v krajině, eroze půdy atd. Jak ukázalo dotazníkové šetření, česká veřejnost považuje přínosy lesa pro ochranu životního prostředí za velmi důležité, vnímá jejich úbytek a poškození. Více jak polovina respondentů by uvítala informace o vyváženém přístupu k ochraně a užívání lesa, což dokazuje, že značné části české veřejnosti není lhostejné, jak se s lesy zachází.

Literatura

BETHMANN, S., SIMMINGER, E., BALDY, J., SCHRAML, U., (2018): Forestry in interaction. Shedding light on dynamics of public opinion with a praxeological methodology. *Forest Policy and Economics*, vol. 96, pp. 93-101. ISSN 1389-9341. DOI: 10.1016/j.forpol.2018.08.005.

BÍLÝ, V., (2018). *Boj s kůrovcem bude stát miliardy, je třeba přistoupit ke zcela mimořádným opatřením*. [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2018, 12.19.2018 [cit. 2019-02-08].

Dostupné z WWW: http://eagri.cz/public/web/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2018_ministr-zemedelstvi-boj-s-kurovcem-bude.html.

BRUTLAND – BERICHT, 1987. (2015). [online]. [cit. 2017-03-2]. Dostupné z: WWW https://www.are.admin.ch/are/de/home/nachhaltige-entwicklung/internationale-zusammenarbeit/agenda-2030-fuer-nachhaltige-entwicklung/uno-_-meilensteine-zur-nachhaltigen-entwicklung/1987--brundtland-bericht.html.

ČSÚ, (2019). *Vybrané ukazatele lesnictví v České republice*. [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2019-2-8]. Dostupné z WWW: https://www.czso.cz/documents/10180/62755322/32018118_0903.pdf/732f2c61-4fad-4090-a156-f022f5e2a23f?version=1.0.

DOBSINSKA, Z., SARVASOVA, Z., (2016): Perceptions of forest owners and the general public on the role of forests in Slovakia. Acta silvatica et Lignaria Hungarica, 12:23-34. ISSN: 1787-064X. DOI: *10.1515/aslh-2016-0003.*

FADY, B., COTTRELL, J., ACKZELL, L., ALÍA, R., MUYS, B., PRADA, A., GONZÁLES-MARTÍNEZ, S. C., (2016): Forests and global change: what can genetics contribute to the major forest management and policy challenges of the twenty-first century? Regional Environmental Change, vol. 16, no. 4, pp. 927-939. **ISSN** 1436-3798. DOI: 10.1007/s10113-015-0843-9.

MILLAR, C. I., STEPHENSON, N. L.. (2015): Temperate forest health in an era of emerging megadisturbance. Science, vol. 349, no. 6250, pp. 823-826. ISSN 1095-9203. DOI: 10.1126/science.aaa9933.

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ ČR.., (2018). Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2017. [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR. [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: WWW: http://eagri.cz/public/web/file/609179/Zprava_o_stavu_lesa_2017.pdf.

RAMETSTEINER, E., EICHLER, L., BERG, J., (2009): Schaping forest communication in the European Union: public perceptions of forests and forestry. Final Report. [online]. Rotterdam: ECORYS, 17. 9. 2009. [cit. 2018-02-12]. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/agriculture/fore/publi/public-perception/report_en.pdf.

RIEDL, M.. (2010): Marketingový pohled na výsledky výzkumu vnímání lesa a lesnictví. Zprávy lesnického výzkumu, 55: 1-9. ISSN 1805-9872.

RITTER, E., DAUKSTA, D.. (2013): Human-forest relationships: anfcient values in modern perspectives. Environment, Development and Sustainability, vol. 15, no. 3, pp. 645-662. ISSN 1573-2975. DOI: 10.1007/s10668-012-9398-9.

SADECKÝ, D., PEJCHA, J., ŠIŠÁK, L., (2014): Analýza názorů veřejnosti na les a lesní hospodářství v Chráněné krajinné oblasti Žďárské Vrchy. Zprávy lesnického výzkumu, 59:11-17. ISSN 1805-9872.

TRUMBORE, S., BRANDO, P., HARTMANN, H., (2015): Forest health and global change. Science, vol. 349, no. 6250, pp. 814-818. ISSN 1095-9203. DOI: 10.1126/science.aac6759.

VAŠÍČEK, J., (2013). Vztah společnosti a lesního hospodářství. In: *Aktuální ekonomické a politické problémy lesnicko-dřevařského sektoru: sborník z konference: [18.-19. září 2013, Mendelova univerzita v Brně]*. Praha: Česká lesnická společnost, 128 s. ISBN 978-80-02-02450-7.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Mgr. Hana Krejčí

Katedra obchodu a financí
Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská univerzita Praha
Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, Česká republika
E-mail: krejcih@pef.czu.cz

1.6 Bioekonomika jako nová cesta ekonomického rozvoje EU

Bioeconomy As a New Way to Economic Development of the EU

doc. Ing. Eva Cudlínová, CSc., Ing. Nikola Sagapova

Anotace

Bieokonomika, nebo také biohospodářství, je nový ekonomický způsob, jak reagovat na globální výzvy spojené se změnou klimatu, ekonomickým rozvojem a uživením rostoucí světové populace. Bioekonomika je založena na využívání biologických obnovitelných zdrojů za účelem nahrazení neobnovitelných zdrojů, kterými jsou ropa, zemní plyn a uhlí. Podle Evropské asociace bioprůmyslu (EuropaBio) v současnosti bioekonomické odvětví zaměstnává více než 22 milionů lidí a trh s bioprodukty dosahuje obratu 2,1 bilionu EUR. Potenciál bioekonomiky uznaly země G7, ale i přes dalších 40 zemí po celém světě. Klíčovým faktorem je úloha přírodních a technických věd ve spojení s novými technologiemi, avšak bez podpory vlády a mezinárodní politiky praktické implementace bioekonomiky dosáhnout nelze. Bioekonomika je podporována strategií EU: „Inovace pro udržitelný růst: biohospodářství pro Evropu“ z roku 2012 a její aktualizovaná verze z podzimu 2018. Cílem příspěvku je zmapovat situaci v EU z hlediska zapojení států do evropské bioekonomiky pomocí hospodářské a politické podpory skrze stávající strategické dokumenty a poukázat na silné a slabé stránky v celosvětovém uplatňování bioekonomických zásad.

Klíčová slova

Biekonomika, Bioekonomická strategie, Biomasa, Biotechnologie

Annotation

Bioeconomy is a new economic way to respond to the global challenges of climate change as well as the challenges of economic development and feeding the world's population. Bioeconomy is based on the use of bio-renewable biomass resources to replace non-renewable energy resources such as oil, gas and coal. According to the European Bio-Industry Association (EuropaBio), the "bio-economic" sector now employs more than 22 million people and the market for biobased products reaches up to 2.1 trillion EUR turnover. The potential of bioeconomy has been recognized by both the G7 and more than 40 countries worldwide. The role of biological and technical sciences and new technologies is a key factor, but without the support of government and international politics, practical implementation of bioeconomy cannot be achieved. Bioeconomy is supported by the EU Strategy "Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe" 2012 and its updated version from the autumn of 2018.The aim of the paper is to map out the situation in the EU regarding national involvement in bioeconomy in terms of economic and policy support due to the existing strategy papers and to show strengths and weaknesses in the global application of bio-economic principles.

Key words

bioeconomy, strategy of bioeconomy, biomass, biotechnology

Úvod

Pojem bioekonomika byl zřejmě poprvé použit Juanem Eriquez-Cabotem a Rodrigo Martinezem v roce 1997 (Maciejczak & Hofreiter, 2013), nicméně popularizaci zažil až v roce 2005, kdy proběhla evropská konference s názvem „New Perspectives on the Knowledge-Based Bio-economy“, na níž byl vyzdvižen význam přírodních věd a biotechnologií pro budoucí rozvoj ekonomik (European Commission, 2005). Další významná konference proběhla v roce 2007 a byli na ni přizváni klíčoví stakeholdeři z politiky, průmyslu a akademie, aby se společně podíleli na studii, která měla nastínit perspektivy znalostní bioekonomiky v následujících 20 letech. Výsledná zpráva, tzv. Cologne Paper, shrnula důležité poznatky z oblasti potravinářství, biomateriálů a bioprocesů, bioenergií, biomedicíny, ale také nových konceptů a na svět teprve se vynořujících technologií, a uvádí, že biotechnologie budou základním elementem evropské ekonomiky v roce 2030 (German Presidency, 2007).

Tím, jak byla bioekonomika novým ekonomickým konceptem, se v průběhu času objevily různé její definice, ale žádná, která by byla všeobecně přijímána. Jednotlivé definice se nejvíce liší ve vymezení vstupů a výstupů biotechnologických procesů (Maciejczak & Hofreiter, 2013). V současnosti však existuje nejen mnoho definic, nýbrž i mnoho různých pojmenování samotné bioekonomiky, např. bioekonomie, bioekonomika, biokapitál (Birch & Tyfield, 2012), ale také ekonomika založená na biologii, či znalostní bioekonomika, nicméně tato pojmenování bývají používána jako synonyma, i když se liší v reálném vnímání jednotlivých národů (Staffas, Gustavsson & McCormick, 2013).

V návaznosti na tento ekonomický koncept začaly vznikat politické dokumenty a jednotlivé strategie. Již v roce 2009 vydalo OECD politický dokument zaměřený na bioekonomickou strategii do roku 2030 (OECD, 2009). V roce 2012 vyšla oficiální bioekonomická strategie v USA, tzv. „National Bioeconomy Blueprint“, ale také v EU, pod názvem „Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe“. V bioekonomické strategii OECD byla bioeonomika definována jako ta, v níž biotechnologie tvoří signifikantní podíl na ekonomickém výstupu a skládá se ze tří základních složek, kterými je znalost biotechnologií, obnovitelná biomasa a integrace napříč různými aplikacemi. Podobně se k tomuto tématu postavily i USA, kde byla bioekonomika definována jako ekonomika založená na výzkumu a inovacích v oblasti přírodních věd, které jimi vytvářejí ekonomickou aktivitu a veřejný prospěch (The White House, 2012). Dle EU bioekonomika sestává z produkce využívající biologické obnovitelné zdroje, včetně odpadů, a jejich přeměnu na produkty jako potraviny, krmivo, bioprodukty a bioenergii (European Commission, 2012a). Avšak v rámci sdělení ke komunikaci o bioekonomice Evropská komise definici rozšířila o přírodní zdroje pevniny, ale i moří, které slouží jako vstupy průmyslové a energetické výroby a sestávají také z využívání biologických procesů k ozelenění průmyslu (European Commission, 2012b). Evropská bioekonomická strategie byla na podzim roku 2018 aktualizována a přinesla novou definici. Tato strategie zdůrazňuje nejen omezenost zdrojů, ale také ekologické limity naší planety, na které svou spotřebou lidstvo přímo naráží. Není tedy divu, že aktualizovaná evropská definice cílí na udržitelnost celé bioekonomiky. Podle ní bioekonomika zahrnuje všechny sektory a systémy, které závisí na biologických zdrojích (zvířatech, rostlinách, mikroorganismech a z nich získané biomase, ale také bioodpadech), jejich funkcích a principech. V tomto jsou zahrnuty pevninské i mořské ekosystémy a všechny služby, které poskytují, veškerá primární odvětví, která užívají a produkují biologické zdroje (zemědělství, lesnictví, rybářství) i veškerá další ekonomická a průmyslová odvětví, která využívají biologické zdroje a procesy k produkci potravin, krmiv, bioproduktů, energie a služeb. Aby byla evropská bioekonomika úspěšná, je potřeba, aby ve svém jádru byla také udržitelná a cirkulární, což zapříčiní další obnovu našeho průmyslu, modernizaci systémů primární produkce a ochrany životního prostředí s ohledem na biodiverzitu (European Commission, 2018). V roce 2018 OECD publikovala další politický dokument, kde podobně jako EU akcentuje, aby bioekonomika byla udržitelná dlouhodobě s důrazem na předcházení nadměrného využívání přírodních zdrojů a konfliktů globálních potřeb (OECD, 2018).

Bioekonomické strategie v evropských zemích

Zásadním důvodem, proč dnes jednotlivé státy i jejich uskupení vytváří a publikují bioekonomické strategie, je skutečnost, že nedostatek dlouhodobých politických závazků a incentiv způsobuje odliv investic do míst, kde tyto politické závazky deklarovány jsou, tudíž poskytují investorům lepší zázemí. Tím dochází nejen k odlivu finančních prostředků, ale mizí tím i potenciál vzniku pracovních míst a s nimi spojený ekonomický růst. Evropská Unie se jako nadnárodní politická organizace snaží vytvářet právní, politický i ekonomický rámec pro rozvoj bioekonomiky v Evropě, včetně již zmíněné strategie, avšak jednotlivé kroky záleží na přístupu konkrétních evropských států. Evropská bioekonomika už dnes zasahuje do mnoha odvětví od primárního sektoru, energetiky, přes potravinářský, chemický a plastikářský, textilní, dřevařský, papírenský a farmaceutický průmysl.

Pomineme-li bioekonomickou strategii na úrovni EU, tak v současnosti má již 8 evropských států a jedno státní seskupení, v rámci něhož jsou i evropské oblasti, vlastní holistickou bioekonomickou strategii. Jedná se o Finsko, Francii, Německo, Irsko, Itálii, Lotyšsko, Norsko a západní nordické státy (Island, Grónsko, Faerské ostrovy). Rakousko, Island, Estonsko a Velká Británie oznámily záměr tvorby národní bioekonomické strategie. V dalších evropských státech se objevují strategie zaměřené na biomasu, biotechnologie, vědu a výzkum v rámci odvětví založených na obnovitelných zdrojích, cirkulární ekonomiku, zelenou ekonomiku a další témata s bioekonomikou úzce související. V Belgii zase existuje bioekonomická strategie na regionální úrovni, i když na národní úrovni zatím chybí (German Bioeconomy Council, 2018). Stav strategií evropských států zobrazuje Tabulka č. 1.

Tabulka 1: Bioekonomické strategie evropských států

ZEMĚ	*ZAMĚŘENÍ STRATEGIE*	*STRATEGICKÝ DOKUMENT (ROK)*
EU	holistický rozvoj bioekonomiky	Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe (2012)
Finsko	holistický rozvoj bioekonomiky	The Finnish Bioeconomy Strategy (2014)
Francie	holistický rozvoj bioekonomiky	A Bioeconomy Strategy for France (2017)
Německo	holistický rozvoj bioekonomiky	National Policy Strategy on Bioeconomy (2013)
Irsko	holistický rozvoj bioekonomiky	National Research Strategy BioEconomy 2030 (2010); National Policy Statement on the Bioeconomy (2018)
Itálie	holistický rozvoj bioekonomiky	Bioeconomy in Italy: A unique opportunity to reconnect economy, society and environment(2017)
Lotyšsko	holistický rozvoj bioekonomiky	Latvian Bioeconomy Strategy 2030 (2017)
Norsko	holistický rozvoj bioekonomiky	Familiar resources – undreamt possibilities (2016)
Španělsko	holistický rozvoj bioekonomiky	Horizon 2030 (2016)
Západní nord. státy	holistický rozvoj bioekonomiky	Future Opportunities for Bioeconomy in the West Nordic Countries (2014)
Rakousko	výzkum a inovace	Policy Paper on Bioeconomy (2013); Research, Technology and Innovation Strategy for Biobased Industries in Austria (2014)
Belgie	regionální rozvojbioekonomiky	Bioeconomy in Flanders (2014)
Dánsko	zelená ekonomika a zelený růst	Growth Plan for Water, Bio and Environmental Solutions (2013); Growth Plan for Food (2013)
Litva	biotechnologie	National Industrial Biotechnology Development Programme (2007-2010)
Nizozemsko	zelená ekonomika a zelený růst; ekonomika založená na biol. obnovitelných zdrojích	Groene Groei: voor een sterke, duurzame economie (2013); Groene Groei – Van Biomassa naar Business (2012); Framework memorandum on the Biobased Economy (2012); Green Deal Program (2011)
Portugalsko	modrá ekonomika	Estrategía Nacional para o Mar (2013–2020)
Švédsko	výzkum a inovace	Swedish Research and Innovation Strategy for a Bio-based Economy (2012)
Velká Británie	biotechnologie; cirkulární ekonomika; bioenergetika	UK Synthetic Biology Strategy Plan Biodesign for the Bioeconomy (2016); Building a high value bioeconomy: opportunities from waste (2015), UK Bioenergy Strategy (2012)

Zdroj: German Bioeconomy Council, 2018. Vlastní zpracování.

Nicméně i země, kde již existuje holistická bioekonomická strategie, mají také další strategie, často související s biotechnologiemi, výzkumem a inovacemi, zelenou, modrou ekonomikou i cirkulární ekonomikou. Tyto další strategie specifikovat nebudeme, jelikož nad nimi stojí zastřešující holistická bioekonomická strategie, kterou v rámci tohoto příspěvku považujeme za hierarchicky nadřazenou.

Bioekonomika v globálních souvislostech

Hlavní iniciativa rozvoje bioekonomiky vychází spíš z politického, než soukromého sektoru. Pro zavedení bioekonomiky je nezbytný výzkum a investice do nových provozů. Pro udržení bioenergie na trhu jsou nezbytné velké dotace na produkci biomasy nebo vysoké daně z fosilních paliv. V takovém případě je nutná dotační podpora, která se opírá o politické preference vyjádřené v národních a nadnárodních bioekonomických strategiích (Lauri et al., 2014).

Praktickým předpokladem pro bioekonomický rozvoj je, kromě finanční a politické podpory, dostupnost dostatečného množství biomasy odpovídající kvality, která by měla být získávána udržitelnou produkcí (van Dam et al., 2005). Nicméně analýza strategií biohospodářství různých zemí podle Staffas, Gustavsson a McCormick (2013), překvapivě ukazuje, že ve většině národních strategií chybí strategie pro zajištění (udržitelné) dodávky biomasy.

Absence strategie udržitelné produkce biomasy vede pak k situaci, kdy hlavní výhoda bioekonomiky - obnovitelná produkce zdrojů na polích, v lesích a oceánech - se mění v nevýhodu v podobě hospodářského tlaku na půdu, odlesňování nebo konkurenci s výrobou potravin. V následujícím textu uvádíme jen některé hlavní konflikty, kde se bioekonomika dostává do rozporu s principy udržitelného rozvoje.

Bioekonomika jako náhrada fosilních paliv a snížení emisí CO2

V EU byla historicky první podporovanou oblastí bioekonomiky výroba „udržitelných biopaliv“. Podle směrnice Evropské komise o obnovitelných zdrojích energie z roku 2009 musí být do roku 2020 10 % všech paliv určených k dopravě založeno na obnovitelných zdrojích. Biopaliva v sobě spojují současně tři výhody: snížení emisí skleníkových plynů jako důsledek náhrady fosilních paliv, zvýšení energetické bezpečnosti EU v důsledku snížení importu ropy a dalších fosilních zdrojů a v neposlední řadě i podporu rozvoje venkova jako producenta biomasy. Celá věc má ale jeden háček. Pro výrobu biopaliv v objemu odpovídajícím směrnici EU není dostatek domácích evropských zdrojů biomasy. V takové situaci je velká pravděpodobnost využívání zdrojů ze zemí globálního Jihu, což je spojeno se záborem půdy, zvyšováním cen potravin a celkovou degradací přírodních zdrojů (Levidow, 2013).

Snížení uhlíkové zátěže spojované s biopalivy také není jednoznačně prokazatelné. Výpočty na podporu biopaliv často ignorují emise při změnách využití půdy, což způsobuje značná zkreslení skutečnosti. Jako nejzávažnější příklad může sloužit proces odlesňování způsobený náhradou přírodního lesa průmyslovou plantáží stromů pro výrobu biopaliv. Fakt, že není brán v potaz rozdíl mezi přirozenými lesy a vysazenou plantáží stromů (například ve formální definici lesa FAO), má za následek další pobídky k nahrazení přírodních lesů rychle rostoucími plantážemi stromů (Melillo et al. 2009). Kromě přímého odlesňování pro získání půdy pro technické plodiny existuje ještě nepřímá forma odlesňování. K té dochází, když výroba biopaliv přechází na zemědělskou půdu nebo pastviny, a to způsobuje kácení dalších lesních porostů, tentokrát pro získání plochy pro pěstování potravin (Searchinger et al., 2008).

Ekologická stopa pěstování biomasy v EU

Podmínky pro výrobu na bázi biomasy v EU mají závažné dopady i z hlediska ekologické stopy. Podle ekologické stopy je EU „čistým dovozcem“ zemědělské půdy (Bringezu et al., 2012). Ve srovnání s rozlohou globální zemědělské půdy na jednoho obyvatele využívala EU v roce 2007 přibližně o jednu třetinu větší rozlohu než je celosvětový průměr. To vyvolává otázky týkající se udržitelnosti

bioekonomické strategie a toho, zda to nebude znamenat potřebu dalších záborů půdy ze strany EU (O'Brien et al. 2015).

Podle většiny odhadů se velký potenciál představující asi 80 % světové nabídky palivového dřeva nachází v Africe, Asii a Jižní Americe a v regionech, které jsou vzdálené od trhů s biomasou, a tedy i míst možné poptávky (Lewandowski 2015). Za takových podmínek by biomasa mohla být obchodována na mezinárodní úrovni a EU by byla jedním z regionů, jehož zdroje pro bioekonomiku by v budoucnu pravděpodobně závisely na světovém trhu s biomasou. Hlavní zdroj biomasy by s největší pravděpodobností pocházel z výše uvedených regionů Afriky, Asie a Jižní Ameriky, které mají nízkou potravinovou bezpečnost a kde zemědělská produkce často není považována za „udržitelnou“ (např. v důsledku odlesňování za účelem rozšíření zemědělské produkce). Takový scénář je z hlediska kritérií udržitelného rozvoje velmi kontroverzní (Pavanan et al., 2013).

Pozice USA je ve srovnání s Evropou příznivější. Zpráva amerického ministerstva energetiky předpokládá, že dostupnost vlastních, tzn. nedovážených, zdrojů biomasy je schopna nahradit až 30 % spotřeby ropy v zemi (OECD, 2014).

Udržitelná bioekonomika a oběhové hospodářství

Termín “oběhové hospodářství” byl poprvé prezentován v 70. letech akademickými pracovníky v oblasti životního prostředí, Johnem T. Lylem a Walterem Stahelem. Ale k jeho skutečnému rozšíření došlo, až když bývalý námořník Dame Ellen MacArthur zřídil v roce 2010 nadaci Ellen MacArthur Foundation, která má za úkol tento koncept prosadit (Perella, 2016).

Princip oběhového hospodářství založený na téměř absolutní recyklaci a kaskádovém využívání zdrojů se zdá být velmi blízký principu udržitelného rozvoje. Oběhové hospodářství jde nad rámec pouhé recyklace, protože je založeno na průmyslovém systému zaměřeném na opětovné opakované využití odpadů, ne pouze na prodlužování konce životnosti, ale také na minimalizaci spotřeby energie.

Podle cirkulární ekonomiky nemůže být kvalita životního prostředí udržována nebo zlepšována prostřednictvím ekonomického růstu, což je v rozporu s Kuznetsovou křivkou (EKC). Zlepšení kvality životního prostředí, měřeno snížením znečištění, lze dosáhnout pouze zvýšením míry samoobnovy životního prostředí nebo recyklačního poměru (George et al., 2015).

Bioekonomika může mít take podobu cirkulární, tj. oběhové ekonomiky, zejména, když jako vstupní suroviny využívá odpady jako hlavní zdroj. V tomto případě je plně realizována kaskádová forma bioekonomiky. V obnovené strategii EU pro bioekonomiku z podzimu roku 2018 je pricip cirkulární formy bioekonomiky již explicitně zmíněn.

Regionální dimenze bioekonomiky - odpovědná bioekonomika, veřejné statky

Bioekonomika jako nový způsob výroby by mohla otevřít novou perspektivu, zejména pro marginální, méně rozvinuté venkovské regiony s rozptýleným osídlením (Lehtonen & Okkonen, 2016).

Bioekonomika je velmi vhodná pro marginální oblasti z několika důvodů:
a) Nové výrobní činnosti, jakou bioekonomika nesporně je, by mohly přilákat nové investory bez ohledu na existující podniky v regionu. Není třeba navazovat na již existující průmysl, protože jde o podnikání zcela nového typu.
b) V ekonomice založené na spotřebě ropy většina venkovských oblastí (zejména zemědělských) využívá více energie, než sama vyprodukuje, a zvyšující se náklady na energii tyto oblasti znevýhodňují. Bioekonomika umožní těmto oblastem vyrábět více z vlastních zdrojů, budou produkovat více energie, než mohou samy spotřebovat. V tomto ohledu mohou venkovské regiony na bioekonomice získat výhodu (Brown, 2003). V bioekonomice bude ropa (stejně jako uhlí a zemní plyn) nahrazena látkami na bázi biomasy. V bioekonomice budou mít ekonomické problémy zemědělství stejnou váhu jako např. problémy s ropou v ekonomice založené na fosilních palivech.

c) Velkou výhodou by mohl být také oběhový charakter místní ekonomiky, ve které se většina vyráběné energie nebude muset dopravovat tam a zpět. Venkovské regiony ušetří jak náklady na energii, tak náklady na dopravu (Johnson a Altman, 2014).

Cestu k udržitelnému životu nelze nalézt bez změny našich vzorců spotřeby, jak bylo uvedeno v Agendě 21, kapitole 4.1. (United Nations 1992) Agenda 21 „obsahuje následující programové oblasti: (a) zaměření na neudržitelné vzorce výroby a spotřeby; (b) rozvoj vnitrostátních politik a strategií na podporu změn neudržitelných vzorců spotřeby“. Stejně důležitý jako měnící se vzorce spotřeby je problém řešení současné nerovnováhy v globálních vzorcích spotřeby a výroby.

Závěr

Náš článek chtěl upozornit na některá z hlavních rizik a slabých stránek spojených s globálním uplatňováním bioekonomiky jako obecného řešení našich současných socioekonomických a environmentálních problémů. Biomasa sama není udržitelná nebo neudržitelná, ale její využití může být udržitelné či naopak. Podobně je tomu také v případě udržitelnosti bioekonomiky. Bez ohledu na definici bioekonomiky, kterou se rozhodneme použít (EU, USA nebo OECD), máme volný prostor pro vlastní interpretaci. Nejdůležitějším předpokladem pro udržitelnost bioekonomiky je měřítko, ve kterém je aplikována. Bioekonomika, která se uplatňuje lokálně ve venkovských regionech, zahrnuje změnu vzorců spotřeby a preferuje i využívání všech druhů odpadů jako hlavního zdroje pro výrobu, namísto pouhého využívání biomasy, může být právem nazvaná udržitelnou cestou budoucího ekonomického rozvoje EU.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu GA JU 074/2017/S.

Literatura:

Monografie

1. EUROPEAN COMMISSION (2005). *New Perspectives on the Knowledge-Based Bio-Economy*. Brussels: European Commission. 25 s.

2. EUROPEAN COMMISSION (2012a). *Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe*. Brussels: European Commission. 60 s. ISBN 978-92-79-25376-8. DOI 10.2777/6462.
3. EUROPEAN COMMISSION (2018). *A sustainable bioeconomy for Europe: streghtening the connection between economy, society and the environment: Updated Bioeconomy Strategy*. Brussels: European Commission. 103 s. ISBN 978-92-79-94144-3. DOI10.2777/79213.
4. GERMAN BIOECONOMY COUNCIL (2018). *Bioeconomy Policy (Part III): Update Report of National Strategies around the World*. 121 s. Berlin: Office of the Bioeconomy Council.
5. GERMAN PRESIDENCY (2007). *En Route to the Knowledge-Based Bio-Economy*. German Presidency of the Council of the European Union: Cologne. 23 s.

6. MELILLO, J. M., GURGEL, A. C., KICKLIGHTER, D. W., REILLY, J. M., CRONIN, T. W., FELZER, B. S., PALTSEV, S., SCHLOSSER, C. A., SOKOLOV, A. P., WAN, X. (2009). *Unintended Environmental Consequences of a Global Biofuels Program*, Report No. 168 globalchange.mit.edu/files/document/MITJPSPGC_Rpt168.pdf, accessed 10 October 2016.
7. OECD (2009). *The Bioeconomy to 2030 a Policy Agenda. Designing a Policy Agenda*. Paris: OECD Publishing. 322 s. ISBN 978-92-64-03853.
8. OECD (2014). *Working Party On Biotechnology Issues Paper for the OECD Workshop on Sustainable Biomass Drives the Next Bioeconomy*, Directorate for Science, Technology and Industry Committee for Scientific and Technological Policy. Paris: OECD Publishing.

www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/STP/BIO(2014)3&docLanguage=En, accessed 15 October 2016.
9. OECD (2018). *Meeting Policy Challenges for a Sustainable Bioeconomy*. Paris: OECD Publishing. ISBN 978-92-64-292345.
10. THE WHITE HOUSE (2012). *National Bioeconomy Blueprint*. Washington: The White House. 43 s.
11. UNITED NATIONS (1992). AGENDA 21: United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, Brazil,sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf accessed 10 October 2016.

Články v časopisech

12. BIRCH, K., TYFIELD, D. (2012). Theorizing the Bioeconomy: Biovalue, Biocapital, Bioeconomics or..What? *Science, Technology & Human Values*, vol. 38, no. 3, pp. 299-327. ISSN 0162-2439. DOI 10.1177/0162243912442398.
13. BRINGEZU, S., O'BRIEN, M., SCHÜTZ, H. (2012). Beyond biofuels: Assessing global land use for domestic consumption of biomass. A conceptual and empirical contribution to sustainable management of global resources, *Land Use Policy,* vol, 29, NO. 1, pp. 224–232. DOI 10.1016/j.landusepol.2011.06.010
14. GEORGE, D. A. R., CHI-ANG LIN, B., CHEN, Y. (2015). A circular economy model of economic growth. *Environmental Modelling & Software,* vol. 73, pp. 60–63. DO 10.1016/j.envsoft.2015.06.014
15. JOHNSON, T. G., ALTMAN, I. (2014). Rural development opportunities in the bioeconomy. *Biomass and Bioenergy*, vol. 63, pp. 341–344. DOI 10.1016/j.biombioe.2014.01.028
16. LAURI, P., HAVLÍK, P., KINDERMANN, G., FORSELL, N., BOTCCHER, H., OBERSTEINER, M. (2014). Woody biomass energy potential in 2050. Energy Policy, vol. 66, pp. 19-31. DOI 10.1016/j.enpol.2013.11.033
17. LEHTONEN, O., OKKONEN, L. (2016). Socio-economic impacts of a local bioenergy-based development strategy – The case of Pielinen Karelia. *Renewable Energy,* vol. 85, pp. 610–619. DOI 10.1016/j.renene.2015.07.006
18. LEVIDOW, L. (2013). EU criteria for sustainable biofuels: Accounting for carbon, depoliticising plunder. *Geoforum,* vol. 44, pp. 211–223. DOI 10.1016/j.geoforum.2012.09.005.
19. LEWANDOWSKI, I. (2015). Securing a sustainable biomass supply in a growing bioeconomy, Global. *Food Security*, vol. 6, pp. 34–42. DOI 10.1016/j.gfs.2015.10.001
20. MACIEJCZAK, M., HOFREITER, K. (2013). How to define bioeconomy? *Rozczniki Naukowe*, vol. 15, no. 4, pp. 243-248. ISSN 1508-3535.
21. O'BRIEN, M., SCHÜTZ, H., BRINGEZU, S. (2015). The land footprint of the EU bioeconomy: Monitoring tools, gaps and needs. *Land Use Policy*, vol. 47, pp.235–246. DOI 10.1016/j.landusepol.2015.04.012
22. PAVANAN, K. C., ROELAND A. B., CORNELISSEN R., PHILP, J. C. (2013). Biomass sustainability and certification. *Trends in Biotechnology*, vol. 31, NO. 7, pp. 385–387. DOI 10.1016/j.tibtech.2013.01.014
23. SEARCHINGER, T., HEIMLICH, R., HOUGHTON, R. A., DONG, F., ELOBEID, A., FABIOSA, J., TOKGOZ, S., HAYES, D., YU, T. H. (2008). Use of U. S. croplands for biofuels increases greenhouse gases through emissions from land-use change. *Science,* vol. 319, no. 5867, pp. 1238-1240. DOI 10.1126/science.1151861.

24. STAFFAS, L., GUSTAVSSON, M., MCCORMICK, K. (2013). Strategies and Policies for the Bio-economy and bio-based economy: Analysis of Official National Approaches. *Sustainability*, vol. 5, pp. 2751-2769. ISSN 2071-1050. DOI 10.3390/su5062751.
25. VAN DAM, J. E. G., DE KLERK-ENGELS, B., STRUIK, P. C., RABBINGE, R. (2005). Securing renewable resource supplies for changing market demands in a bio-based economy. *Ind. Crops Prod*., vol. 21, no. 1, pp. 129-144. DOI doi.org/10.1016/j.indcrop.2004.02.003

Internetové stránky

26. EUROPEAN COMMISSION (2012b). Bioeconomy for Europe [online]. Brussels: EUR-LEX. [cit. 2019-03-09]. Dostupné z www: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:20010203_1>.
27. PERELLA, M. (2016)**.** 10 things you need to know about the circular economy', *Guardian Sustainable Business*, www.theguardian.com/sustainable-business/10-things-need-to-know-circular-economy, accessed 10 October 2016.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

doc. Ing. Eva Cudlínová, CSc.
Katedra regionálního managementu
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Studentská 13, 370 05, České Budějovice, Česká republika
E-mail: evacu@ef.jcu.cz

Ing. Nikola Sagapova
Katedra regionálního managementu
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Studentská 13, 370 05, České Budějovice, Česká republika
E-mail: sagapova@ef.jcu.cz

KAPITOLA 2 / CHAPTER 2

REGION / REGION

1.7 Regional Development in the Conditions of Social and Economic Consolidation

Regionální rozvoj v podmínkách sociální a ekonomické konsolidace

doc. Ievgen Buriak, Candidate of Science in Economics

Annotation

The paper reviews the study of social consolidation processes and possible changes of regional area. It was proven that the growth of the level of corporate social responsibility not only in the local business structures, but in the local government as well, will promote the establishment of an effective mechanism of social interaction in the system of relations such as regional authorities – business – society. Furthermore, we should define this process as a separate direction of the system socialization of the regional development. Nowadays, the processes of regional social consolidation could be defined as chaotic, unsystematic processes. Despite being local, they have the straight way, which could be defined as social progress. The process as a phenomenon is created in a difficult way and it is formed from different directions, systems, processes, phenomena, institutions, events, technologies.
The development of social consolidation should become a defining direction of the economic transformation. It allows us to balance the regional aspects of socialization and the issue of a direction of its effective development. The social consolidation is not possible without the balanced support and close interaction between local authorities, business associations and society.

Key words

region, regional development, social consolidation, social interaction

Anotace

Článek analyzuje studii procesů sociální konsolidace a možné změny na poli regionální politiky. Bylo prokázáno, že nárůst úrovně korporátní společenské odpovědnosti nejen u místních podnikatelských subjektů, ale také v místní vládě, podpoří zavedení efektivního mechanizmu společenské interakce v systému vztahů – místní vládní orgány – podnikatelé – společnost. Navíc bychom měli vymezit tento proces jako oddělený směr socializačního systému regionálního rozvoje. V současnosti lze procesy regionální sociální konsolidace vymezit jako chaotické a nesystematické. Přestože o nich hovoříme jako o místních, majících přímý směr, což by mělo být definováno jako společenský vzestup. Tento proces jako jev se tvoří obtížně a je formován z mnoha různých směrů, systémů, procesů, jevů, institucí, událostí a technologií. Rozvoj sociální konsolidace by se měl stát rozhodujícím směrem ekonomické transformace. Dovoluje nám vyrovnávat regionální aspekty socializace a problém směru jeho efektivního rozvoje. Sociální konsolidace není možná bez vyrovnané podpory a úzké interakce mezi místními vládními orgány, podnikatelskými subjekty a občanskou společností.

Klíčová slova

region, regionální rozvoj, sociální konsolidace, sociální interakce

Introduction

The processes of socialization during the creation of regional markets are described in the introduction of this paper. Socialization processes in the conditions of formation of regional markets and strengthening of the factors of internal and external competition are the only effective vector of ensuring the competitiveness of territories and their business environments. It was examined by the scientists in their research that the processes of socialization and development of regions are mutually determined and closely connected with each other and with economic processes. This is the ensuring equality of opportunity for starters through increased access to education, culture, health care, labour market regulation, focus on full employment and job quality improvement. All processes mentioned above also ensure the success of the business development, as the increasing of investment. The activation of regional government socialization can serve as well as a catalyst for economic development as a tool for ensuring the progress of the processes of formation of the foundations of the information society and the latest standards of culture, innovation and investment activity, rapid processes of clusterization and general market reform (*Mann, 2014)*.

Despite the significant number of relevant development, the complex development of the issues of social consolidation in the system of regional economic development of territories has not been completed yet. The issue of defining primary social objectives for the transformation of certain areas and communities is particularly important.

Results and argumentation

Nowadays, in the context of worldwide space social progress of territories, active and passive changes occurring are obtaining increasing importance. Determining the essential characteristics of the category of the region and regional environment, the issues of social development, socioeconomic processes and trends of change become more and more actual. It is clear that the combination of the efforts of the state, the business environment and society is the best decision. Representatives of each sector have their own motives and in different ways understand their responsibility for social risks, have different opportunities and resources to help. Despite the differences and contradictions, cooperation is needed because neither the state, the business nor the public can solve social problems on their own, and interaction is needed to resolve them in order to jointly address important social issues (*Vasylenko, 2014*).

Galushka Z. I. (*Galushka, 2011*), takes notice in her research that the processes of socialization, especially their specificity for every country, are determined by a number of factors, among which the main role is played by the following: development of culture, science, norms and principles of communication, customs, social priorities, behavioral motives, changes in the social structure of society, etc. The elements of the new organizational structure and organizational culture of a society based on market principles of economic behaviour must be balanced, based on the consideration of economic mentality, specifics of the current stage of economic development, the interests of all participants in economic relations and the promotion of effective economic development (*Galushka, 2011*).

The growth of the diversity of socioeconomic structures, the number of sociocultural stratas and value systems, ensures the socialization of the economy, the emergence of a new system of values, which becomes a condition of high adaptability of social and economic systems to new conditions (*Ivashyna O. – Ivashyna S, 2014*).

Generally, according to scientists, socialization means the processes of active reproduction and development of social phenomena and institutions that they serve in order to improve the quality of life and to formulate a system of changes that are in line with the standards of the information society. The agents of socialization could be institutes, individuals and groups that promote socialization that is, mediate and implement social functions within the system of state and regional reproduction. In the modern Ukrainian society the active processes of socialization of regional management were created

in order to perform two closely related basic functions: social protection (transformed function of social security) and effective development. To sum up, social protection spreads among the poor categories of the population. Moreover, it is implemented through a system of social mutual assistance. The practical implementation of these functions ensures the emergence of the phenomenon of market institutionalization of the social sphere and the process of socialization directly (*Mann, 2011).*

Undoubtedly, there is a growing awareness of the need for a constructive dialogue between business, the government and society, which is a response to the current requirements for business. However, the balance of interests between policy makers in terms of responsibility for the welfare of the citizen, regions and the country as a whole has not yet been found (*Velkov, 2010*).

In order to achieve the goals of socialization of the economy of the regions in the combination of efforts of the goverment, business and society are needed. Representatives of each sector are differently aware of their own responsibility for social risks, have different opportunities and resources to help, at last, different ideas about the origin of social problems and risks. Despite the differences and contradictions, cooperation is necessary because neither the state, the business nor the public can solve social problems on their own, and interaction is needed to solve them, in order to jointly address significant social issues (*Vasylenko, 2014*).

The interaction of the goverment, business, and society has to be conducted through the set of organizational and legal and public mechanisms taking into account the existing system of functions of regional management. The increasing the level of social responsibility of business entities, including through representation in local government bodies, will facilitate the establishment of an effective mechanism for social interaction in the system of relations of government - business community. We suggest the formation of this mechanism being impossible today without the introduction of processes of social consolidation as a separate direction of systemic socialization of regional development. Social consolidation is processes and phenomena corresponding to the combination of various forces, groups of people, vectors of the development movement in the target direction of achieving the goal, individual tasks, initiatives. This is an exactly generalized vision of social consolidation in the projection of management knowledge.

In the regional management social consolidation forms its own specific vision of the processes of the combination of forces, resources, technologies and appropriate mechanisms for regulating such phenomena with the vector of systemic socialization. This is a complex process that has its own structure. Social consolidation takes place at the main levels and combines: groups of people; establishments and organizations; formal and informal public institutions; recourses of communication and culture.

Nowadays, the processes of regional social consolidation happen chaotically, they have no systematic, common vector of motion. They are rather local, non-systemic, pioneer, but have a clear vector of motion – social progress.

The processes of social consolidation have their manifestations, implementation in the processes of social reproduction. The signs of this process as a force of social progress include: multifaceted, multi-vector movement; the plurality of internal components (forces, processes, phenomena, interests and other elements that form the social system in its combination); the presence of internal conflicts (social, economic, cultural, social nature); regional binding in the form of consolidation, recreated ties, communications, relations within the territories; simultaneous - versatility and creativity; information capacity and cultural saturation; formal and informal aspects of processes; internal self-regulation and concentration of potential; reflection of vectors of social change and accumulated social technologies.
The process itself is difficult to form. It is formed by the different directions, systems, processes, phenomena, institutions, measures, technologies. In particular, the system of interaction at the regional level can be represented as a vector of four components: socially responsible business, public-private partnership, target financial funds and the public-public sector of influence. Particularly urgent and

fast in the social development of the regions are the processes of spreading social responsibility of business. The ensuring sufficient level of development of economic, social and legal forms of cooperation and interaction of state and municipal structures with business allows to use existing financial potential and increase mobility of social resources effectively (*Novikov, 2012*).

Social responsibility of business involves voluntary positive reaction of entrepreneurs on solving social problems of society. This approach determines not only the implementation of the current normative rules and laws by the employer, but also the desire to contribute to the improvement of the socioeconomic situation beyond the requirements specified in the legislative acts (*Novikov, 2012*).

According to the developed "Strategy to Promote the Development of Corporate Social Responsibility in Ukraine until 2020", the necessity of development of social responsibility of business in Ukraine is determined by the following factors: low level of corporate culture; legal nihilism and deformation of legal consciousness; low level of public awareness of the role of business; terminological (normative) uncertainty; the closeness of Ukrainian companies to the general public; uneven consideration of interests of stakeholders (*Strategy to promote the development of social responsibility of business in Ukraine until 2020, 2015*).

Existing models of social responsibility have a multilevel structure. Researchers on corporate social responsibility distinguish three levels for defining social responsibility.

The first (basic) level means that the business pays taxes in full and legally, thus the funds come to the budget from which they are allocated to the same regional social programmes.

The second (corporate) level means that a socially responsible business must pay an economically clear salary that provides a sufficient level of socioeconomic development in the region.

Third (the highest) level - socially responsible business volunteers are engaged in charity. Thus, business organizations gain more trust, and large-scale social programmes which are not directly related to production, allow enterprises to increase the level of social recognition of the local community. The implementation of such programmes determines not only the openness of companies, but also reflects their desire to be engaged not only in internal corporate programmes, but also to cooperate with the society.

Moreover, implementation of the social responsibility policy helps to improve the image of enterprises, provides a competitive advantage over the long term and creates new opportunities in the conditions of entering the national and world markets. The sociological research in the community of Gorisni Plavni, Kremenchug and the region, conducted in September-October 2017, conducted by the Ferrexpo group of companies, allowed to identify the main interests of the territorial community in introducing effective directions on issues of corporate social responsibility of regional business (***Picture No. 1***).

Picture No. 1: Information on the priority of social / charitable activities of companies in the region in the context of the initiated projects (age distribution)

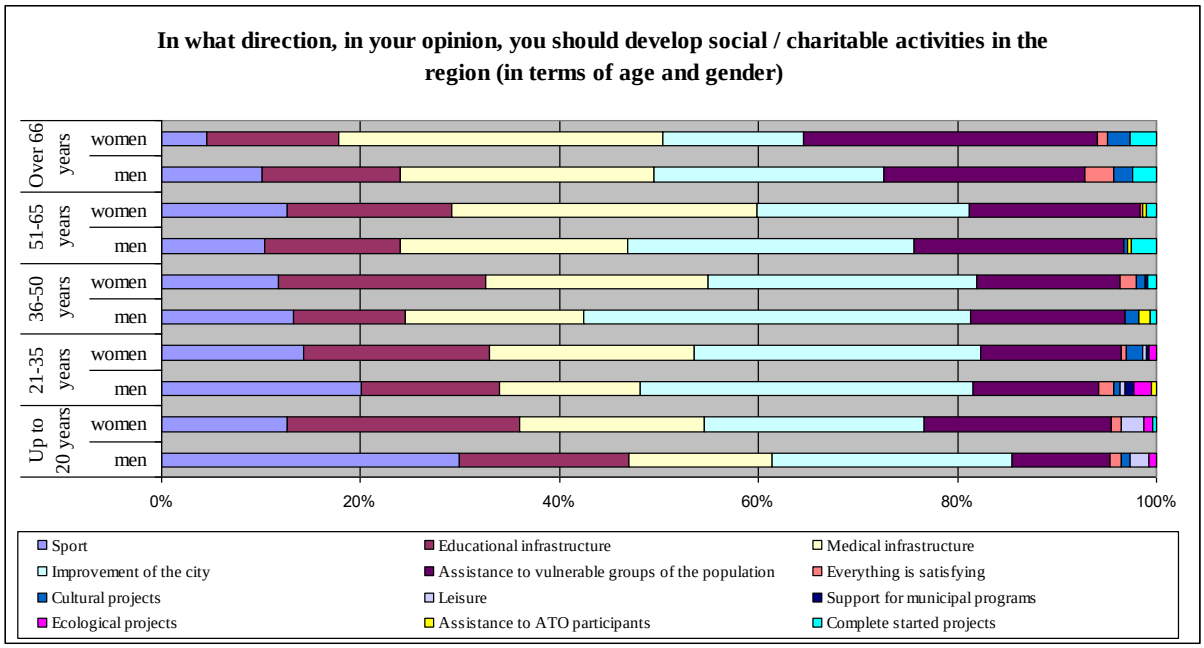

Source: Author

The analysis of the study allows us to conclude that among the projects that are already implemented or are in the process of implementation, the largest response among community members are those that are aimed at:

- implementation of urban infrastructure projects – 26.9% of responses;
- development and support of the medical sector – 21.6%;
- development and support of the educational branch – 16.7%;
- assistance to vulnerable groups of the population – 16,1%;
- development of projects for support of physical culture and sports – 14.8%.

At the same time, respondents are not well acquainted with social projects implemented by enterprises of the region in terms of culture, leisure, assistance to ATO participants, support of ecology and support of city programmes. Unfortunately, current economic reality indicates an insufficient level of regional economic development which should meet the increased demand among the population for social programmes. The investigation of public opinion on the social expectations of the population of Kremenchuk and Gorishni Plavni in 2017 told us that, first of all, the population expects charitable help, from commercial structures, and then from the state and its bodies of social welfare. In such conditions, the implementation of social projects only from individual business organizations leads to additional costs and weakening the competitive position of a socially responsible enterprise.

Under these conditions, partnerships should emerge between them in which each participant can contribute to social welfare, community development, region and country. At the same time, joint social responsibility implies the equal responsibility of all partners (*Gurgula, 2015*)

An important place in the process of developing projects and implementation of social responsibility programmes is the active support of regional and local authorities in increasing the activity of territorial communities and local self-government bodies in solving urgent problems of development of territories (***Picture No. 2***).

Picture No. 2: Title of Picture No. Scheme of mutual influence of community, business and regional authorities

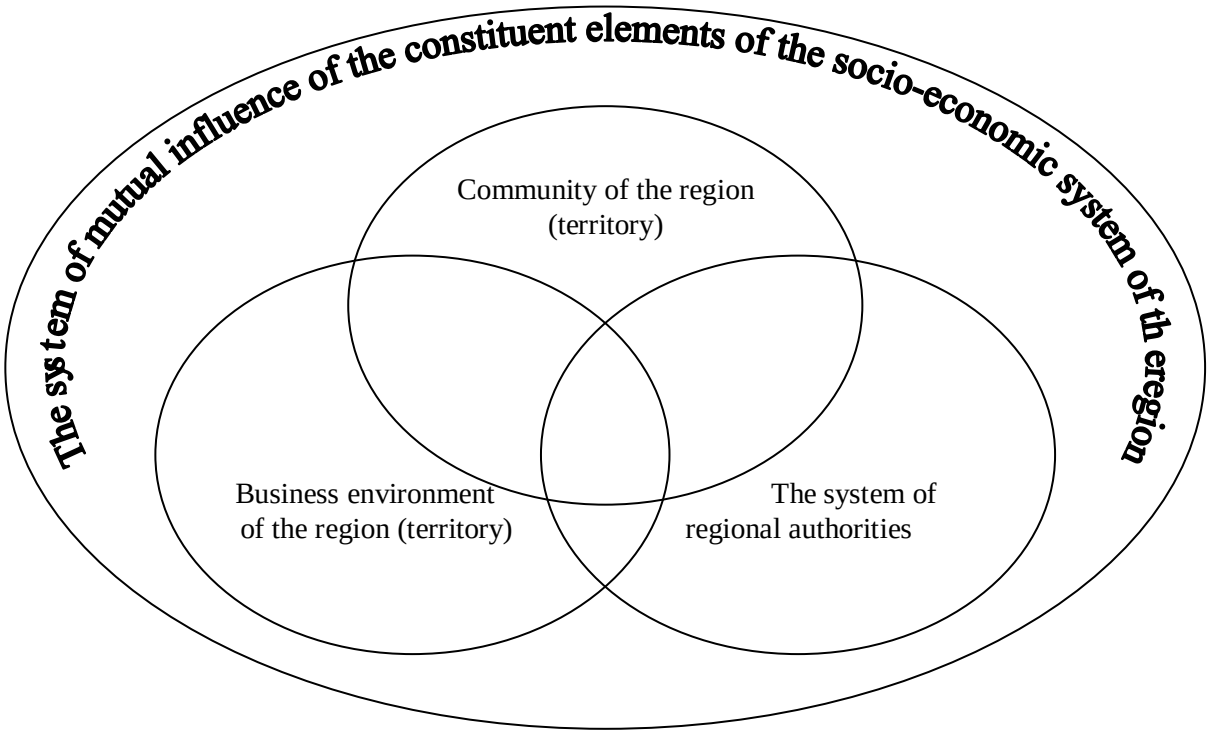

Source: Author

Thus, for the competition of development projects of territorial communities of the Poltava Region in 2017, 86 projects from 24 districts of the region were submitted (the community of Mashiv District did not take part in the competition). Village councils submitted 35 projects, three submitted village councils and cities of regional significance, city councils of cities of regional significance - two projects. In addition, the district councils prepared eight ideas for community development, representatives of the OTG presented nine plans.

The projects were designed to improve the social infrastructure of municipalities, protect the environment. The attention was also paid to the introduction of energy saving and energy-efficient technologies at social facilities and the development of sports and tourist infrastructure of municipalities.
20 village councils, 3 village, city and district councils of district level, 16 joint community projects and OTG won. The total amount of co-financing from the regional budget is 17 million 711 thousand UAH. The competition also submitted 26 cooperation projects in the framework of cooperation with the project "Management Reform in the East of Ukraine". This year the request for co-financing of the projects of the competition from the regional budget amounted to 27 million hryvnias.

In the context of cooperation, out of 26 projects of cooperation of territorial communities in six, it was agreed to co-finance activities under the programme implemented by the German Society for International Cooperation GIZ on behalf of the German Government. The winners were recognized as the best practices on municipal cooperation in the Poltava Region (*Named the winners of the regional competition for development of territorial communities of the Poltava region in 2017, 2018*).

The organization of management of the development of the social potential of the region should provide reliable management influence and continuous monitoring of the state and results of this development. The use of target, system, structural and resource approaches to determine the potential of its development in the region makes it possible to clearly identify tasks and directions for improving its management. It is necessary to provide a meaningful component of the functions and tasks

performed and the placement of new aspects in the internal structure of integration interactions, focusing on the activities of all elements of the socially responsible environment and supporting the capacity taking into account influential factors, replenishing information about its status and use, and also on deepening the component of social consolidation. In addition, there is a need for effective improvement of the institutional base for social development of the regions as a component of the local self-government potential. The constitutive part of management functions by providing them with more integrative nature, greater communicative, adaptive, transformative and other features needs to be reviewed. In the conditions of the system of socially consolidated development of regions, it is necessary to add to the existing stable management principles the principles of prevention, predictability, precaution, observance of limitations and principles of aggregation, which are not always applied in everyday activities.

Nowadays, in the regions there are no established institutions at the level of local authorities, which would have exclusive competence in ensuring the functions of consolidation of the social development of the territory and the ability to react promptly and adapt to environmental changes in the system of interaction of the following triumvirate: government – business – community. Because of an unlimited negative influence on the state of processes of regional social development, the need for further search for effective methods and mechanisms of socialization of the regions that will enable the formation of a quality, flexible and efficient management apparatus for the purpose of integrated use of the potential of territories and the scientific and methodological support of these methods and mechanisms gets real features.

Conclusions

In the context of implementing systemic reforms and changes at the level of regions of Ukraine, the rapid formation of the information society, the key strategy of state policy becomes the transition to accelerating social progress based on selected priorities and European values. As a result, we are observing the formation of an urgent need for the development of a regional and national strategy for expanding national progress through the development of social benefits – the ability to preserve and develop human resources and improve the system of state and regional governance.

Prospects for further research are the search for mechanisms for establishing the close cooperation between local authorities, business associations and society, community and balanced social development of territories under the conditions of effective formation of the policy of social consolidation.

Literature

VASYLENKO, T. D. (2014). Strategic directions of development of interaction of power, business and society in the branches of social infrastructure in the industrial regions of Ukraine [online]. – Available at WWW: <http://dspace.nbuv.gov.ua/ bitstream/handle/123456789/95399/18-Vasylenko.pdf?sequence=1.

VELKOV, V.M. (2010). Interaction of power and business on the regional level: state and ways of improving [online]. – Available at WWW: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-2/doc/2/08.pdf.

GALUSHKA, Z. I. (2011). Some problems of socialization of modern economy in the light of evolutional theory of J.Schumpeter [online]. – Available at WWW: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_ec_2011_579-580_7.

GURGULA, T.V. (2015). Strategic Planning of Cities Development in Ukraine [online]. – Available at WWW: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_1%282%29__10.

IVASHYNA, O. F. – IVASHYNA, S. YU. (2014). The Socialization of Economy in the Context of Post-industrial Trends [online]. – Available at WWW: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_6_2.

MANN, R.V. (2014) The key direction of the development of regional management - the processes of socialization. *Manager*. - No. 1. - pp. 142-148.

MANN, R.V. (2011). Socialization - the key process of development of state and regional government. *Proceedings. sciences Works of DonNUU "Mechanisms for improving the efficiency of management of the functioning of the regional economy". The series "Economics"*. - Vol. XII. – No – pp. 288-293.
NOVIKOV, V. M. (2012). The State and corporation integration: the institutional structure and development mechanism [online]. – Available at WWW: <https://dse.org.ua/arhcive/17/14.pdf.
"Strategy to promote the development of social responsibility of business in Ukraine until 2020" 2015. – [online]. – Available at WWW: <http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf.
"Named the winners of the regional competition for development of territorial communities of the Poltava region in 2017" 2018. – [online]. – Available at WWW: http://www.oblrada.pl.ua/index.php/the-news/9510-nazvano-peremozhtsiv-oblasnogo-konkursu-proektiv-rozvitku-teritorialnih-gromad-poltavskoyi-oblasti-2017-roku.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

doc. Ievgen Buriak, Candidate of Science in Economics

Department of Management
Faculty of Economics and Management
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University
Pershotravneva, 20, 39600, Kremenchuk, Ukraine
E-mail: burzhen@ukr.net

1.8 Changes in Local Tax Systems at Local Self-government Level after 1989 in the Slovak Republic

Zmeny v systéme miestnych daní na úrovni miestnej samosprávy po roku 1989 v podmienkach Slovenskej republiky

doc. Ing. Viera Papcunová, Ph.D., Mgr. Jarmila Hudáková, PhD., MBA

Annotation

Local taxes are, on the one hand, a source of financial resources for municipalities that they can use to finance their activities, on the other hand, a tool to make the territory more attractive to citizens but also to businesses. It follows that tax policy is an important part of the financial policy of cities and municipalities. The aim of the paper is to evaluate changes in the local tax system after 1989 in the local self-government in the Slovak Republic. The basis for the analysis was cumulative data for municipalities in the Slovak Republic reported by the Ministry of Finance of the Slovak Republic. The results of the analysis showed that the system of local taxes has undergone a significant change since the establishment of self-government. Of the original 12 fees, municipalities currently have 8 local taxes and one fee. The system has not changed in setting local tax rates only, but local taxes have become facultative, which in practice means that the municipality may or may not introduce them. The only mandatory fee is the fee for solid municipal waste and minor construction waste. Overall, local taxes account for an average 10 % of tax incomes of municipalities, and almost 15 % of tax incomes are incomes from the real estate tax. Although incomes from local taxes are the incomes of municipalities, their share of current incomes is 5 % on average.

Key words

Local taxes, local fees, financing of municipalities, local self - government

Anotácia

Miestne dane predstavujú na jednej strane pre obce zdroj finančných prostriedkov, ktoré môžu využívať na financovanie svojich aktivít, na druhej strane aj nástroj ako zatraktívniť územie pre obyvateľov ale aj podnikateľské subjekty. Z uvedeného vyplýva, že daňová politika predstavuje dôležitú súčasť finančnej politiky miest a obcí. Cieľom príspevku je hodnotenie zmien v systéme miestnych daní po roku 1989 na úrovni miestnej samosprávy v podmienkach Slovenskej republiky. Dátovú základňu tvorili kumulatívne dáta za obce v SR, ktoré zverejňuje Ministerstvo financií SR. Z výsledkov analýzy vyplynulo, že od vzniku samosprávy prešiel systém miestnych daní výraznou zmenou. Z pôvodných 12 poplatkov v súčasnom období majú obce k dispozícii 8 miestnych daní a jeden poplatok. Zmenil sa nielen systém stanovania výšky sadzieb miestnych poplatkov, ale aj to, že miestne dane sa stali fakultatívnymi, čo v praxi znamená, že obec ich môže a nemusí zaviesť. Jediným obligatórnym poplatkom je poplatok za tuhý komunálny odpad a drobné stavebné odpady. Celkovo miestne dane tvoria na daňových príjmov obcí v priemere 10%, takmer 15% na daňových príjmov tvorí príjem z dane z nehnuteľnosti. Napriek tomu, že príjem z miestnych daní je vlastným príjmom obcí ich podiel na bežných príjmoch sa pohybuje v priemere na úrovni 5%.

Kľúčové slová

miestne dane, miestne poplatky, financovanie obcí, miestna samospráva

Introduction

Decentralization at all levels - political decentralization, decentralization of competence and decentralization of finances - has become a key tool for changes in state organization and governance (Nižňanský, 2005). But Dixon, Elston (2019) note that decentralized public organizations have many advantages, but can be problematic due to suboptimal organizational size and duplication of activities. Inter-organizational collaboration may produce economies of scale without undoing the benefits of decentralization, only when we expect that co-ordination and re-organization costs are low. According to Hurmuz (2018) the management of change, deregulation, decentralization and policy flexibility requires a higher level of competence and ethical standards for individual managers. This is also due to the fact that there are differences between countries that have already implemented a radical transformation of the political system, and other countries that are only introducing new type of public administration within the old political system that are not suitable for this. One cause is missing political will and public support for the implementation of these reforms. Čepelová (2014) mentions that only a well-functioning and efficient public sector is capable of supporting the qualitative development of society, ensuring social and economic equilibrium, and providing life's certainties to citizens. Dušek et al.(2018) note that structural reform of the local administration system in the Czech Republic could release funds up to 12.08 bil. CZK (446.99 mil. €). The idea of building local public administration in Slovak Republic on the principle of self-government was of fundamental importance for strengthening the citizen's political status in the development of democracy. The first democratic elections to self-governing bodies in Slovak Republic, which took place on 23 and 24 November 1990, created a new space and conditions for the restoration of civil activities and the development of local democracy. The Act on Municipal Establishment defined self-governing functions of the municipality, which began to act as a legal entity. Instead of a centralist principle and a directive superior ship from above, it began to apply the subsidiarity principle. Under this principle, it is necessary to manage public affairs and to manage them at the level closest to the tasks and problems encountered (Klus, Kováčová, 2010). When the municipality and the town were founded, they acquired only original competences and the associated property. Only in 2001, based on the adopted concept of decentralization of public administration they got new competences. The main objective of concept was to change the territorial administration of the Slovak Republic, the transfer of many competences from the state to municipalities and the establishment of self-government at the level of the regions and the strengthening of the financial autonomy of municipalities. The municipalities, as independent economic and legal entities according to Balážová (2012), Hornyák Gregáňová et al. (2017) have the opportunity to perform tasks beyond their competencies, provided they have the resources and the necessary level of professional and active human potential. The first competence was the registry offices that municipalities acquired into their portfolio in 2001. The following year, municipalities acquired competence in the field of regional education. The transfer of this competence was not without problems. Together with the municipal competences, they also acquired property for the performance of these competencies. However, state and municipal property did not depreciate until 2003, which in practice meant that it was constantly recorded in its acquisition value. When taking over the property of schools and school facilities this has proven to be the biggest problem. The fair value of the property did not correspond to the acquisition price and many municipalities refused to sign the delimitation protocols for the takeover of the property. Nižnanský (2009) note that in the years 2002-2004, significant competences and property in billions of values were handed over to the elected bodies of cities, municipalities and higher territorial units, and subsequently, from January 1, 2005, the system of financing of local and regional self-government changed substantially. The time lag between the transfer of competencies and the change in funding had two logical reasons. The first was the need to reconcile the definitive scope of the new tasks of territorial self-government and to allocate adequate amounts of public finances to them. The second reason was the fundamental tax reform that took place in 2004, and it was necessary to wait for a new tax structure that already met the requirements of Slovakia's accession to the EU, but also for a decision what will be the key source for funding for Slovak self - governments. Finally, the politicians were inclined to hand over 93.8% of the tax of personal income to local authorities and to create a local tax structure about which they will be decided by the elected bodies of municipalities and higher territorial units. This new system of financing municipalities and higher territorial units, effective from 1 January 2005, strengthens

financial autonomy, transparency, stability and accountability of local self - government in deciding on the use of public resources to provide services to citizens. The essence of this process is the transition from the provision of subsidies from the state budget to the funding of competencies through tax incomes, thus increasing the share of self-government own incomes. Biceková, Mihoková, Andrejovská (2015), Urbaníková (2017), Hudáková, Fiľa, Maroš (2017) mention that despite fiscal decentralization municipalities are still dependent on the state budget and the development of the country's economy. State budget incomes present an important part of the budgets of municipalities and any significant change in the country's economy affects to the financial management of municipalities.

Objectives and methods

The aim of the paper is to evaluate the development and changes of the local tax incomes of the municipalities in the Slovak Republic in the period 1993-2017. We analyse two different time periods: 1) time period is 1993-2005 (until the process of fiscal decentralization) and 2) time period 2006-2017. The object of the paper were cumulative data of municipalities in the Slovak Republic (2 890 municipalities). The data sources for the individual indicators were obtained from the Ministry of Finance of the Slovak Republic. The conversion of SK into € (years 1993-2008) was made on the basis of the Slovak National Bank's exchange rate in the appropriate year. Analysis and results were processed in MS Excel. We analyse the following relationship:

$$L_{T1} = \frac{\text{incomes from local taxes of municipalities}}{\text{incomes from tax incomes of municipalities}} \text{x}100 \quad (1)$$

$$L_{T2} = \frac{\text{incomes from the real estate tax of municipalities}}{\text{incomes from tax incomes of municipalities}} \text{x}100 \quad (2)$$

$$L_{T3} = \frac{\text{incomes from local taxes of municipalities}}{\text{incomes from current incomes of municipalities}} \text{x}100 \quad (3)$$

Results

Since the establishment of local self-government until the fiscal decentralization, the municipalities in the Slovak Republic set themselves local fees on their territory on the basis of Act No. 544/1990 Coll. on local fees. Under the aforementioned act, municipalities could set 12 different types of charges. This law was amended 13 times until the fiscal decentralization, most recently in 2004. Until 2005, incomes from the real estate tax and local fees were in the municipal income. In addition to the fees mentioned in this act, there was also a fee for air pollution, which is now classified as a non-tax income. Following the fiscal decentralization of 1 January 2005, some local fees were abolished and other fees were changed to local taxes by adopting Act No. 582/2004 Coll. on local taxes and local fee for solid municipal waste and minor construction waste. Another significant change since 1 January 2005 has been the setting of local tax rates and the determining exemption of them. Until 2004, rates were set by national law and could only be adjusted by the municipality within the limit set. In 2005, the number of local taxes decreased and maximum limits rose. In 2006, the link between the maximum and the minimum possible rates was introduced, which in practice means that the upper rate is not fixed directly, but in relation to the lowest rate of land tax, respectively with the rate of construction tax. Another significant change is the optional determination of local taxes. It depends on the municipality if it introduces the local tax in its territory. An exception is the local waste fee, which must be imposed by each municipality.

Table No. 1: Changes in local taxes and fees in the Slovak Republic

Name of tax or fee	1990	2002-2004	2005
Fee for spa and recreational stay	x	x	-
Fee from entrance fee	x	x	-
Fee for using of flat or part of flat for another purpose as a living	x	x	-
Fee from sale alcohol and tobacco products	x	-	-
Localization fee	x	x	-
Fee from advertising	x	x	-
Fee for fun slot machines	x	x	x
Fee for solid communal waste and minor construction wastes	-	-	x
Tax for using of public place	x	x	x
Tax for motor vehicles entering historic parts of cities	x	x	x
Tax for dog	x	x	x
Tax from accommodation	x	x	x
Tax for vending machines	x	x	x
The real estate tax	-	-	x
Tax for nuclear facility	-	-	x

Source: Act No. 544/1990 Coll. about local fees, Act No. 582/2004 Coll. on local taxes and local fee for solid communal waste and minor construction wastes, Nižňanský, V. (2009). Strengthening financial autonomy of cities and municipalities, own processing

Table 1 shows that while the law allowed 12 different types of local fees collection by municipalities in 1990, after fiscal decentralization their number was reduced to 8 local taxes and 1 fee - fee for solid municipal waste and minor construction waste. The fee for fun slot machines changed into the tax for fun slot machines in 2005.

Pic.1: Development of the selected financial characteristics of municipalities in the Slovak Republic in 1993-2017

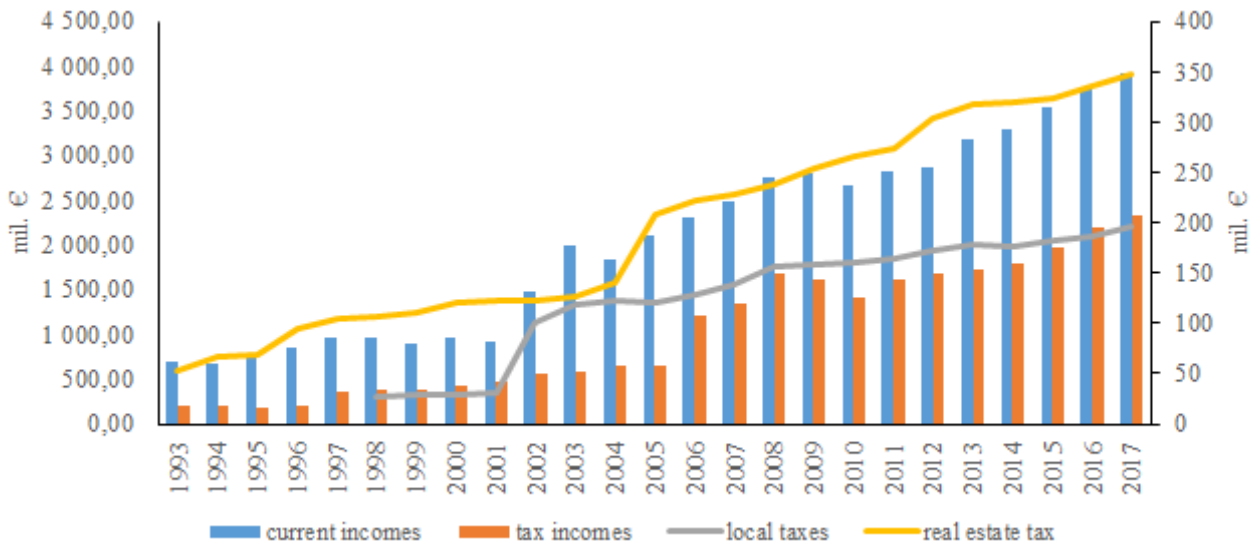

Source: Ministry of Finance of Slovak Republic, own processing

Current incomes are used by municipalities to ensure the daily operation of municipalities. Current incomes include tax incomes, non-tax incomes, grants and transfers. Current municipal incomes from 1993 to 2005, when fiscal decentralization took place, showed a fluctuating trend. Municipalities

achieved the highest current incomes in 2005 - 2115.56 mil. €, which is a 3-fold increase compared to 1993. In the period 2006-2017, municipalities achieved the highest current incomes in 2017, an increase of 69.06% compared to 2006. In general, in comparison with 1993 and 2017, current incomes of municipalities increased more than 5-fold (pic.1). Tax incomes of municipalities are formed by share taxes and local taxes. In the period 1996-2005, these incomes increased every year. The highest were in 2005 - 655.15 mil. €. Compared to 1993 and 2005, this is more than a 3-fold increase. In the period 2006-2017, with the exception of 2009 and 2010, these incomes increased annually. The fall in incomes in 2009-2010 was a consequence of the economic crisis, which also hit the Slovak Republic at that time. Adamišin, Tej (2012) note that municipalities had in the period of financial and economic crisis only limited possibilities for autonomous control of the income amount by their own tax and financial policy. Municipalities are trying to respond to this situation, solving its own income base, by measures to help them increase income for the performance of original competences. But when we compare 2006 and 2017, we can see 93.55% increase of incomes from taxes.

Local fees were regulated by Act No. 443/2004 Coll. 544/1990 Coll. on local fees. After 2005 it is the mentioned Act No. 582/2004 Coll., where the tax is defined as a mandatory, non-purposeful and non-equivalent payment, the fee is a statutory service in return. Based on the definition of the new law, local fees have been converted into local taxes. In connection with the accession of Slovakia to the European Union, it was necessary to amend the act so that all local taxes were in line with the European Union Directives, which in practice meant the abolition of some fees. This was a fee on the sale of alcoholic beverages and tobacco products (cancelled since 1 May 2004), fee from entrance fee and fee from advertising (cancelled since 1 January 2005). With the exception of 2005, local taxes grew annually between 1998 and 2005. Compared to 1998 and 2005, this increase is more than a 4-fold increase. From 2006 to 2017, with the exception of 2014, these incomes increased annually. Compared to 2006 and 2017, this represents a 51.55% increase.

The real estate tax was already determined in 1993 by Act No.317/1992 Coll., its whole income was from the beginning the income of the municipalities. Until 1997, only land and buildings were taxed, since 11 December 1997, flats have also been taxed. Poliak (2014) notes that municipalities can exempt, respectively to reduce tax liability of the real estate tax, for example, for third-sector organizations whose primary purpose is to provide general or mutually beneficial services. In this way, the municipality can support the emergence or transfer, within the framework of fiscal competition, to other municipalities, settlements or detached offices of such legal entities to its territory, which would support not only local production but also local consumption. This step would therefore bring the municipalities in particular indirect and induced effects. The incomes from the real estate tax in time period 1993-2005 increased every year. A significant increase of this tax occurred in 2005 as a result of the proposed new model of financing, tax reform, but also the reaction of cities and municipalities to the abolition of several local fees for specific services caused by Slovakia's accession to the EU (a fee from sale of alcohol and tobacco products, from advertising, for spa and recreational stay, from entrance fee). In comparison between 1993 and 2005, this is almost a 4-fold increase. Also, the incomes from this tax increased annually in the 2006-2017 period. Compared to 2006 and 2017, this was a 55.99% increase.

Local tax incomes are present the municipal own incomes. Municipality tax policy is an important tool that the municipality can use for its further development. Local tax incomes accounted for 6.72% (2001) to 20.10 (2003) on tax incomes of municipalities in 1998-2005 (indicator L_{T1}). In 2005, incomes from local taxes accounted for 18.49% of tax incomes of municipalities (pic.2). The aim of fiscal decentralization was also to reduce the dependence of municipalities on share taxes by strengthening local tax policy. But the analysis shows that in the period between 2006 and 2017, share of incomes from local taxes on tax incomes of municipalities stabilized at 10% on average. The highest share was recorded in 2010 (11.29%), the lowest in 2017 (8.38%). The higher share of income on the tax incomes compared to local taxes present the income from real estate tax (indicator L_{T2}). Between 1993 and 2005, it was 21.31% (2003) to 45.84% (1996). In the period 2006-2017, the share of these incomes on tax incomes decreased significantly to an average of 15%, with the highest share was in 2010 (18.74%) and the lowest share was in 2017 (14.85%).

Pic.2: Development of the selected financial indicators of municipalities in Slovak Republic in 1993-2017

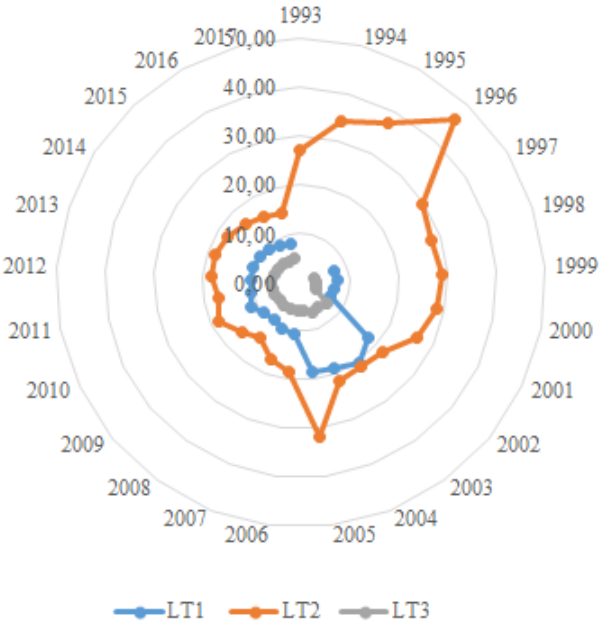

Source: Ministry of Finance of Slovak Republic, own processing

The share of local taxes on current income (indicator L_{T3}) in 1998-2005 ranged from 2.91% (1998) to 6.66% (2004). In the period 2006-2017, this share was on average 5%, with the highest share of local taxes in current income in 2010 (6.02%) and lowest in 2016 (4.96%).

Conclusion

The system of local taxes has undergone through significant changes since the municipalities were created. Local fees have become local taxes and, with the exception of the local fee for solid municipal waste and minor construction waste the municipality may or may not introduce them. Local taxes have the potential to influence the local economy. On the one hand, they are able to attract new citizens but also entrepreneurs to move into the territory, on the other hand, they can influence the structure and spatial distribution of existing entities in a given territory. The analysis showed that despite the systematic legislative changes, the income from local taxes constitutes the minimum amount of funds within the tax incomes as well as within the current incomes of municipalities.

Note: This article is a part of solution of the project VEGA No.1/0407/18 "Measuring performance of the local self – government."

Literature

ADAMIŠIN, P., TEJ, J. (2012). The Analysis of the Economic Efficiency of Regions on the Level of NUTS III and on the Proportion of Municipal Taxation. *Polish Journal of Management Studies*, vol.5, pp.60-77. ISSN 2081-7452

BALÁŽOVÁ, E. a kol.. 2012. *Právne, ekonomické, manažérske a environmentálne aspekty výkonu kompetencií obcami SR*. Nitra: SPU, 171 s. ISBN 978-80-552-0778-0

BICEKOVÁ, A., MIHOKOVÁ, L., ANDREJOVSKÁ, A. (2014). Revenue Analysis of Self-governing Regions in the Slovak Republic. In NIJKAMP, P. et al. (eds.). *CERS 2014: 5th Central European Conference in Regional Science, International Conference Proceedings*. Košice: Technical University Košice, 2014. pp.76-87. ISBN 978-80-553-2015-1

ČEPELOVÁ, A. (2014). Knowledge Management in Public Administration of the Slovak Republic. In SGEM (eds.) *Political Sciences, Law, Finance, Economics and Tourism, vol I.* Albena: Bulgarian Acad Sci, 2014. pp.209-216. ISBN 978-619-7105-25-4
DIXON, R., ELSTON, T. (2019). Should Councils Collaborate? Evaluating Shared Administration and Tax Services in English Local Government. *Public Money & Management,* vol.39, no. 1, pp. 26-36. ISSN 0954-0962. DOI 10.1080/09540962.2019.1537704
DUŠEK, J. a kol. 2018. *Management rozvoje regionu ve středoevropské perspektivě*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. 129 s. ISBN 978-80-7556-030-8
HORNYÁK GREGÁŇOVÁ, R., ORSZÁGHOVÁ, D., PIETRIKOVÁ, M. (2017). Development of Regional Unemployment in the Conditions of Slovakia in the Context of Global Changes In KLIESTIK, T. (eds.) *Globalization and its socio-economic consequences*. Žilina: University of Žilina, 2017. pp. 701--708. ISBN 978-80-8154-212-1.
HUDÁKOVÁ, J., FIĽA, M., MAROŠ, M. 2017. Innovation Potential of the Regions in the Slovak Republic. *Acta Oeconomica Universitatis Selye: International scientific journal*, vol. 6, no.2, pp. 81-88. ISSN 1338-6581
HURMUZ, ND. (2018). Evaluation of the Effectiveness of the Modern System of Public Administration in Syria and the Possibility of Introducing Change Management. *Voprosy Gosudarstvennogo I Munitsipalnogo Upravleniya-Public Administration Issues*, vol.6, no.2, pp. 107-118. ISSN 1999-5431. DOI 10.17323/1999-5431-2018-0-6-107-118
KLUS, M., KOVÁČOVÁ, E. 2010. Verejná správa Slovenskej republiky a jej manažment od roku 1989. In KOPRLOVÁ, J. (eds.) *Vybrané problémy verejnej správy. Acta Universitatis Sanctorum Cyrilli et Methodii Tyrnaviae Res Publica.* Trnava: Inštitút sociálnych vied UCM v Trnave, 2010. ISBN 978-80-8105-180-7, s. 11-32.
NIŽŇANSKÝ, V. 2009. *Posilnenie finančnej autonómie miest a obcí*. Bratislava: M.E.S.A.10. 48 s. ISBN 978-80-89177-15-8
POLIAK, L. (2014). *Miestne dane ako nástroj ovplyvňovania miestnej ekonomiky* [online]. [cit. 2019-18-03]. Available at https://www.tvp.zcu.cz/cd/2014/PDF_sbornik/poliak%20(miestne%20dane).pdf
URBANÍKOVÁ, M. 2017. Centrá zdieľaných služieb a ich vplyv na regióny. In KLÍMOVÁ, V., ŽÍTEK, V. (eds.). *20. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách: sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.s. 133-138. ISBN 978-80-210-8587-9. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-8587-2017-16.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

doc. Ing. Viera Papcunová, Ph.D.
Institute of economics and management
Faculty of Natural Sciences
Constantine the Philosopher University in Nitra
Department of Regional Economics and Administration
Faculty of Economics and Administration
Masaryk University
Tr.A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovakia
Lipová 41a, 602 00 Brno-Pisárky, Czech Republic
E-mail: vpapcunova@ukf.sk

Mgr. Jarmila Hudáková, PhD., MBA
Institute of economics and management
Faculty of Natural Sciences
Constantine the Philosopher University in Nitra
✉ Tr.A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovakia
E-mail: jhudakova@ukf.sk

1.9 The Benefits of European Integration Seen by Sub-Carpathian Food Retail Entrepreneurs

Výhody plynoucí z evropské integrace z hlediska podkarpatských podnikatelů v oblasti maloobchodního prodeje potravin

Piotr Cyrek, Ph.D., Magdalena Cyrek, Ph.D.

Annotation

Poland's links to the EU structures have been a source of many potential opportunities and threats to all types of companies. The purpose of this study was to identify perception of circumstances arising from the accession of Poland to the European Union by Sub-Carpathian retail trade companies selling food products. The results of the research carried out with the use of an interview questionnaire in three editions of the research, i.e. in 2006, 2010 and 2016, were demonstrated, which enabled the comparison of an assessment of opportunities and threats in changing reality, separated by a period of global crisis. The comparisons among entities with different location, size, and effectiveness characteristics were made, too. The research made it possible to identify easier access to supply sources as the most essential opportunity, and a decrease in sales as the most significant threat arising from integration. Furthermore, assessments of Poland's competitive position on the EU open market were favourable, and entrepreneurs' optimism was increasing as they were gaining experience in operating under the conditions of integration.

Key words

European integration, retail trade, perception of opportunities and threats

Anotace

Spojení Polska s unijními strukturami je zdrojem mnoha potenciálních příležitostí a rizik pro všechny typy firem. Účelem studie bylo identifikovat způsob, kterým vnímají podkarpatské maloobchodní podniky nabízející potravinářské výrobky, podmínky vyplývající z přistoupení Polska k Evropské unii. Byly prezentovány výsledky vlastních průzkumů provedených s využitím průzkumného dotazníku pro tři ročníky průzkumu, tj. v r. 2006, 2010 a 2016, což umožnilo srovnání hodnocení příležitostí a rizik v měnících se reáliích, oddělených obdobím světové krize. Také bylo provedeno srovnání mezi subjekty s různými charakteristikami v oblasti lokalizace, velikosti a efektivity. Průzkumy umožnily identifikovat snadnější přístup ke zdrojům zásobování jako nejdůležitější příležitost a dále snížení prodeje jako nejpodstatnější riziko vyplývající z integrace. Hodnocení vlastní konkurenční pozice v rámci otevřeného trhu EU byla navíc příznivá a optimismus podnikatelů rostl spolu s rozšiřujícími se zkušenostmi s působením v podmínkách integrace.

Klíčová slova

evropská integrace, maloobchod, percepce příležitostí a rizik

Introduction

The accession of Poland to the European Union created new operating conditions for companies on an open market. It affected the formation of different macro- and micro-environments, new market structures and economic legislation. Most of all, however, it modified the competitive situation as a result of formation and development of a single internal market (Wiktor, 2005, p. 9). As a result of integration, convenience in the movement of goods facilitating extending supply sources and solutions promoting establishing cooperation with foreign economic actors cropped up. The accession also enabled domestic companies' expansion to the markets of the remaining Member States and to secure financial resources from the EU.

However, the integration also involves potentially more intense competition resulting from the development of chains of large surface shops and smaller format shops, owned by companies with a share of foreign capital, in Poland. Disproportions in levels of capital, access to new technologies and the use of innovative organisational solutions as well as the diversification of a level of quality of products offered and provided services, have become a real threat to the Polish food retail companies.

Such threats may particularly affect small-scale entities having less capital and smaller personnel resources. Small- and micro-enterprises, prevailing in the food trade structures of Poland, may perceive the effects of integration completely differently than their bigger competitors. The constituents of the specific nature of such entities may be the following (Cieślicki, 2003, p. 26):

- a lack of market and political strength which may affect the external environment, including the economic policy,
- a considerable limitation of in-house resources, especially financial and management ones, reducing the capability of identifying arising opportunities and threats, and using them strategically,
- higher adaptation costs, which upsets small companies' financial standing.

It should be stressed at the same time that market success in the modern economy requires taking on a global point of view of competing also through micro-scale entities which do not operate on international markets directly. This results from the fact that small companies are up against competition from global companies on their own local markets. At the same time, these companies currently have greater opportunities of access to knowledge and technological progress which guarantee telecommunications and IT achievements (Bogdanienko, 2006, p. 26). In Malara's opinion, the adjustments to global circumstances in the sphere of running an enterprise include the following: implementing global strategies, flexible organizational structures and working systems, managing knowledge and intellectual capital, introducing e-business and corporate responsibility. Market-based competition requires searching for a reduction in costs and prices, improvement in quality, handling and service, developing products, introducing innovations, and enriching marketing (Malara, 2006, pp. 17-18, 30).

The consequences of integration with the EU may be different for small-sized entities depending on their capability of adapting to new external circumstances. These, in turn, depend, for example, on social and economic policy, followed at country, and entire grouping level. However, R. Pałka's research (2017) reveals that the EU common market is very much diversified in administrative and fiscal terms, and micro-, small- and medium-sized enterprises in practice cannot use it as a lever for their own development.

Furthermore, the conditions of operating of trade entities have been under a powerful influence of critical occurrences in recent years, affecting both the real and institutional sphere of the economy. K. Kłosiewicz-Górecka draws attention to the fact that a slowdown in the economy in Poland influenced both the intensification of changes to-date in the sphere of trade, and also the formation of new processes, which strongly relate to small-sized retail companies. It is, for example, about reducing the number of autonomous retailers and wholesalers, diversifying shop formats by foreign chains, including their interest in smaller formats, and developing e-business (Kłosiewicz-Górecka, 2014).

In the study, an attempt was made to determine the degree of acceptance of integration processes by retail trade entrepreneurs in the Sub-Carpathian Voivodeship. The research involved a number of aspects, those being potential opportunities and threats arising from the accession of Poland to the EU structures. Carrying out the research in 2006, 2010 and 2016 made it possible to demonstrate changes in the entrepreneurs' views and activities in a dynamic system. Respectively, the research covered 413, 381 and 321 randomly selected food retail trade enterprises operating in the area of the Sub-Carpathian Voivodeship. The division of these entities by place of business, size of company measured by the number of employees and by profitability groups, made it possible to carry out a more in-depth analysis. The profitability groups were established as follows: 1st: (from -∞ to average-standard deviation), 2nd: <from average-standard deviation to average), 3rd: <from average to average+standard deviation), 4th: <from average+standard deviation to +∞). It facilitated conclusions about the issues being analysed in connection with the entities' economic situation.

Opportunities and Threats Arising from the Accession - Results of the Research

In all three editions of the research, the respondents pointed out the facilitation of sourcing as the most important opportunity arising from the accession of Poland to the European Union structures, followed by opportunities of making use of aid resources and opening new markets (Table 1).

Table No. 1: Opportunities for a Company Arising from the Accession of Poland to the European Union (indicated as the most important)

Item	Year	Opportunities Arising from Accession in Traders' Opinions (in %)									
		in total	by place of business		by the number of employees			by the gross revenue profitability group			
			city	village	to 9	10 to 49	50 and more	1st	2nd	3rd	4th
- easier access to supply sources	2006	31.5	27.2	35.3	33.8	21.2	8.3	28.2	32.8	33.6	22.2
	2010	28.1	28.8	27.2	30.9	20.0	7.7	15.8	27.3	33.8	27.4
	2016	28.7	24.2	35.4	30.5	21.6	36.4	20.7	28.7	28.6	36.8
- making use of the EU funds	2006	16.5	17.9	15.1	15.8	21.2	16.7	12.8	18.9	16.1	11.1
	2010	15.5	15.9	15.0	14.1	20.0	23.1	21.1	16.4	16.3	9.7
	2016	15.9	16.5	15.0	18.2	6.8	27.3	20.7	13.9	15.5	15.8
- entering new markets	2006	14.5	17.4	11.9	14.0	15.4	25.0	7.7	15.0	14.8	17.8
	2010	15.0	12.0	18.5	12.8	22.9	23.1	15.8	15.5	13.8	14.5
	2016	15.0	14.4	15.7	11.9	27.0	0.0	19.0	13.1	20.2	7.0
- facilitated access to capital	2006	10.9	9.2	12.4	11.5	9.6	0.0	15.4	9.4	11.4	11.1
	2010	8.4	7.7	9.2	10.1	2.9	0.0	10.5	7.3	11.3	8.1
	2016	7.8	9.3	5.5	8.1	6.8	9.1	0.0	9.8	11.9	5.3
- stabilisation of the legal environment	2006	7.5	7.7	7.3	8.3	1.9	8.3	5.1	6.7	6.7	15.6
	2010	6.8	9.1	4.0	7.0	2.9	23.1	15.8	7.3	5.0	4.8
	2016	12.1	10.3	15.0	13.6	8.1	9.1	5.2	15.6	13.1	10.5
- facilitated access to modern technologies	2006	6.3	5.1	7.3	5.2	13.5	8.3	5.1	5.0	6.0	13.3
	2010	6.8	7.7	5.8	6.7	5.7	15.4	0.0	8.6	2.5	8.1
	2016	10.9	13.4	7.1	10.6	12.2	9.1	17.2	10.7	4.8	14.0
- opportunity of cooperating with foreign companies	2006	4.8	6.7	3.2	3.7	7.7	25.0	7.7	3.9	6.0	2.2
	2010	7.6	8.2	6.9	6.4	12.9	7.7	5.3	8.6	2.5	11.3
	2016	9.3	11.3	6.3	6.8	17.6	9.1	17.2	7.4	6.0	10.5
- others – none	2006	8.0	8.7	7.3	7.7	9.6	8.3	17.9	8.3	5.4	6.7
	2010	11.8	10.6	13.3	12.1	12.9	0.0	15.8	9.1	15.0	16.1
	2016	0.3	0.5	0.0	0.4	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0

Source: calculations based on the results of the Author's research.

In 2006, rural entrepreneurs chose access to supply sources, capital and modern technologies more often, whereas urban-based entities perceived opportunities more often in aid resources, entering new markets and in chances to cooperate with foreign companies. While access to sourcing was definitely more essential for rural entities also in 2016, these relations reversed as regards capital and technology. Urban-based enterprises pointed out aid resources and cooperated with foreign companies more often also in the remaining periods. At the same time, perceiving the significance of new markets

shifted towards rural entities.

When analysing the appraisals of the EU integration in individual size groups of enterprises in 2006, it was possible to observe a decrease in the significance of such factors as access to supply sources and easier access to capital as the number of employees increased. In the first case, this trend continued also in 2010. Whereas, the proportion of opportunities in the form of access to new markets increased during both of these periods, and in 2006 in the proportion of opportunities to cooperate with foreign companies. In 2016, these trends faded away. In particular, access to sourcing and the EU funds and capital became of greater importance among the biggest entities, whereas there was no interest whatsoever in the opportunity in the form of new markets.

A cross section by the level of rate of return of revenue enables the observation of a change of a hierarchy of factors advantageous from the point of view of trade enterprises. While access to supply sources was pointed out in all profitability groups in 2006 as the most important opportunity, facilitated access to capital and making use of aid funds followed among the least profitable companies. This stresses the significance of financial restrictions in the operations of these entities. In 2010, the economically weakest companies pointed out the chance to use aid resources from the UE as the most significant opportunity. Like in 2016, this was the best-perceived benefit from the accession to the EU ex aequo with easier access to supply sources the significance of which was increasing this year along with an increase in a company's profitability indices.

For companies with the most advantageous economic situation, the significance of access to supply sources was increasing also in the subsequent editions of the research, which was a reverse trend than for all the companies researched. In 2006, entities having the highest profitability listed new markets and stabilisation of the legal environment in the 2nd and 3rd place respectively, indicating them as opportunities relatively the most often. In comparison, in 2010, the opportunity of entering new markets remained 2nd, whereas the opportunity of cooperating with foreign companies was ranked 3rd. These companies were still searching for an opportunity to attract new customers, trying to expand their scope of activity. In 2016, access do the EU funds was indicated as ranked 2nd, whereas access to modern technologies was ranked 3rd.

The results produced in the subsequent editions of the research enables the generalisation that with time the entrepreneurs dedicated a bit less attention to the opportunities that were ranked the highest in the ranking of benefits of the integration, i.e.: easier access to supply sources and financing sources, developing their interest in assets in the form of stabilisation of the law, access to modern technologies and opportunities of cooperation with foreign companies. In 2016, entering new markets was pointed out in the biggest enterprises researched more rarely than in 2010 and 2006, whereas more frequently in entities with the number of employees from 10 to 49. It may arise from bigger entities' more intense activity in territorial expansion during the first stage of EU integration when smaller companies were making every effort to secure funds from the EU. Furthermore, the biggest entities demonstrated lesser interest in building up relationships with foreign cooperators as the only ones in the 2006 and 2016 compilations. In the remaining classification categories of the entities researched, the opportunity of cooperating with foreign companies was a chance pointed out in 2016 on average twice as often than in 2006. These observations induce to construct the hypothesis that trade companies are developing their activities by using a fuller range of opportunities than during the first years of membership of the EU structures.

In 2016, just as in 2010 and 2006, a decrease in sales due to easier access of foreign companies to the market was a threat arising from the integration with the EU which was pointed out the most often (Table 2). After being pointed out more frequently by 0.5 of a percentage point in 2010, it has fallen down below the 2006 level. On the other hand, an upward trend was noticed for the threat of the higher quality of products/services of foreign competition (an increase in 2.5 and 0.7 of a percentage point). In the case of remaining threats in 2010, decreases in the frequency of pointing out given threats were noticed compared to 2006, however, this trend continued until 2016 only in the case of smaller capital compared to foreign companies. Competition from foreign companies was a threat

pointed out in 2016 even more often than in 2006, just as difficulties of legal nature and a threat of buying out a company by foreign capital. During the entire period, apart from a decrease in sales, a threat which was pointed out the most often was also growing competition which could result in losing customers, an increase in costs, and in the end in a restriction of profitability, and even in winding up business activity.

Table No. 2: Threats to a Company Arising from the Accession of Poland to the European Union (indicated as the most important)

Item	Year	Threats Arising from Accession in Traders' Opinions (in %)									
		in total	by place of business		by the number of employees			by the gross revenue profitability group			
			city	village	to 9	10 to 49	50 and more	1st	2nd	3rd	4th
- a decrease in sales due to easier access of foreign companies to the market	2006	36.8	36.9	36.7	38.7	26.9	25.0	25.6	34.4	37.6	53.3
	2010	37.3	40.4	33.5	37.2	37.1	38.5	52.6	37.3	30.0	41.9
	2016	31.8	27.3	38.6	34.7	23.0	27.3	32.8	35.2	31.0	24.6
- competition from foreign companies	2006	24.9	23.1	26.6	24.1	28.8	33.3	33.3	25.6	24.2	17.8
	2010	21.0	19.7	22.5	21.5	17.1	30.8	5.3	21.4	28.8	14.5
	2016	27.7	29.4	25.2	25.4	32.4	45.5	31.0	27.0	28.6	24.6
- smaller capital compared to foreign companies	2006	14.3	14.4	14.2	14.0	17.3	8.3	23.1	13.9	16.1	2.2
	2010	12.6	12.5	12.7	12.1	15.7	7.7	10.5	13.6	11.3	11.3
	2016	12.5	14.4	9.4	10.6	17.6	18.2	13.8	7.4	15.5	17.5
- difficulties of legal nature	2006	7.5	6.2	8.7	6.9	9.6	16.7	12.8	6.7	6.7	8.9
	2010	5.0	3.8	6.4	5.4	1.4	15.4	5.3	4.1	7.5	4.8
	2016	9.3	10.8	7.1	9.3	9.5	9.1	1.7	12.3	6.0	15.8
- threat of being bought out by foreign capital	2006	7.0	8.2	6.0	6.9	7.7	8.3	2.6	7.8	6.0	11.1
	2010	6.3	4.3	8.7	6.0	8.6	0.0	10.5	7.3	3.8	4.8
	2016	10.6	12.4	7.9	11.4	9.5	0.0	15.5	7.4	13.1	8.8
- inferior quality of a product /service than that of foreign companies	2006	4.6	5.6	3.7	4.3	5.8	8.3	0.0	6.1	4.7	2.2
	2010	7.1	8.7	5.2	7.0	7.1	7.7	5.3	8.2	3.8	8.1
	2016	7.8	5.7	11.0	8.1	8.1	0.0	5.2	9.8	6.0	8.8
- others – none	2006	4.8	5.6	4.1	5.2	3.8	0.0	2.6	5.6	4.7	4.4
	2010	10.8	10.6	11.0	10.7	12.9	0.0	10.5	8.2	15.0	14.5
	2016	0.3	0.0	0.8	0.4	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0

Source: calculations based on the results of the Author's research.

In 2016, fears about competition were more frequently expressed among entrepreneurs from cities who, furthermore, listed smaller capital and legal difficulties, and the buying out threat more often, whereas rural entities listed a decrease in sales and inferior quality of product/service relatively more often. At the same time, attention should be drawn to the fact that these relations were reverse in the previous periods as to most of the factors, which highlights a change in perceiving integration conditions over time determined by the present nature of competition in the city and in the country.

In the distribution of companies by an increasing size, a decrease in the significance of threat in the form of a reduction in sales and an increasing share of choosing competition, bringing about an increase in costs and losing customers as well as minimisation of profits, was observed in 2006. As the number of employees increased, the fears of legal difficulties, threats of hostile takeovers and inferior quality increased. While the smallest companies listed a decrease in sales as a threat the most often, attention in bigger companies was paid to a broader aspect of competitive threats. In 2010, these trends changed in all sorts of ways. A decrease in sales and growing competition worried the biggest of the companies researched the most. Companies with the number of employees ranging from 10 to 49, which at the same time were the ones that were afraid of being bought by foreign companies most, handled legal difficulties best. The trend concerning fears about differences in the quality of goods

sold and services provided, which the biggest entities pointed out the most often, remained unchanged. Concurrently, a link between an increasing size of a company, and increasing pessimism about the intensity of competition from foreign companies and smaller capital than the foreign companies have at their disposal, was noticed in 2016. However, a company's larger size laid a foundation for better optimism on potential buying out the company by foreign capital. While nearly every tenth respondent chose such an option among micro-entities, none of the respondents among the biggest companies chose it. Similarly, none of the companies having the number of employees of 50 and more considered inferior quality of products/services than that of foreign companies a threat, which was pointed out as a major threat related to the integration by 8% of smaller entities.

An analysis in the four profitability groups in 2006 shows an increase in a sense of threat in the form of a decrease in sales along with increasing profitability. In the 1st group of companies, this factor was listed as the 2nd one and a proportion of pointing out this factor was only 25.6%, whereas this was a threat listed the most often in the next groups - by more than half of the companies among the 4th group entities. In 2010, the 4th profitability group companies were still declaring a threat in the form of sales in 41.9%. However, the economically weakest companies pointed out this condition as a major threat more often than them. In 2016, this threat continued to be pointed out relatively more often in entities whose profitability was below the average, and the most profitable entities feared this threat half as less than in 2006. In 2006, a share of pointing out the competitive threat generally decreased as the profitability increased. Similar results were recorded in 2016, although entities whose profitability was above the average perceived this threat a bit more often than in 2006. A low proportion of pointing out this factor among the companies whose profitability was below the average in 2010 implies that ignoring competition may in consequence worse results. The most profitable enterprises in 2006 considered a level of capital a threat the least frequently. However, they pointed out the threat of being bought out relatively most often, ranking it 3rd. Such a situation would involve losing control of a high profitability entity, which would change the owners' financial standing. In 2016, the most profitable entities were pointing out smaller capital compared to foreign companies relatively most often, lowering the significance of threat of buying out compared to 2006. In 2016, the same group of entities raised fears related to difficulties of legal nature relatively most often, while difficulties of legal nature were of no significance to the economically weakest entities.

Table No. 3: Self-Assessment of Capabilities to Compete

Item	Year	Integration of Poland and the EU, and the Activities of the Entities Researched (in %)									
		in total	by place of business		by the number of employees			by the gross revenue profitability group			
			city	village	to 9	10 to 49	50 and more	1st	2nd	3rd	4th
Companies which in the owners' opinion are up to compete on the EU open market	2006	41.6	45.6	38.1	37.8	63.5	58.3	28.2	43.9	41.6	44.4
	2010	47.2	48.6	45.7	38.3	77.1	92.3	36.8	52.3	40.0	41.9
	2016	83.8	87.1	78.7	80.5	91.9	100.0	89.7	77.9	83.3	91.2

Source: calculations based on the results of the Author's research.

Summarising the assessment of EU integration processes from the point of view of the owners of trade enterprises, it should be stated that almost 42% in 2006, 47% in 2010 and as many as 84% of the respondents in 2016 thought they were up to compete on the EU market (Table 3). In each edition of the research, these were urban-based enterprise representatives that indicated their strong position more often. Also, mainly entities from the group of having more than 9 employees provided a positive assessment of their competitive situation, and in 2010 and 2016 a relation could be observed in which optimism concerning the capability to compete increases along with the size of a company. In the distribution by profitability group in 2006 and 2010, it can be observed that the companies having the lowest indices, considered themselves capable of competing on the open market relatively least rarely. But even in these companies, low profitability indices were not an obstacle to optimism in 2016. In every profitability group, a proportion of entities considering themselves capable of competing under

the open market conditions of the European Union exceeded 77%.

Conclusion

The research carried out makes it possible to identify easier access to supply sources, making use of the EU funds and entering new markets as the most important opportunities arising from the integration, both at its early stage, during a crisis, and after its completion. At the same time, the range of essential opportunities arising from the accession to the EU which food retail trade entrepreneurs perceived was becoming broader and broader as well as more and more often involved as time went by, and also stabilisation of the legal environment, access to technologies and opportunities to cooperate with foreign co-operators. Therefore it can be assumed that trade companies are turning the benefits derived from the integrated market to their advantage to a continuously greater degree.

Traders were ceaselessly listing a decrease in sales and growing competition among the most significant threats coming from the integration processes. At the same time, the multidirectional changes in perceiving threats in a system of individual classification cross sections of enterprises, and also in time, allow us to draw conclusions on their causes that an on-going evaluation of the market situation determines.

However, a positive assessment of opportunities and threats coming from the integration which sub-Carpathian food retail trade entities carry out needs to be highlighted. Nearly half of those researched at early stages of the integration, and the vast majority during the post-crisis period, think that they are able to face competition challenges on the open market. Optimistic opinions in this respect are held among enterprises which operate in the city, have the larger scale of operations and are the most profitable.

Literature

BOGDANIENKO, J. (ed.), (2006). *Firma w otoczeniu globalnym* [*A Company in a Global Environment*]. Toruń: Wydawnictwo [Publisher] „Dom Organizatora“. 247 pgs. ISBN 978-83-7285-291-5. ISBN 83-7285-291-X.

CIEŚLICKI, M., (2003). Uwarunkowania rozwoju strategicznego małych firm w Polsce w kontekście integracji z Unią Europejską [Circumstances of the Strategic Development of Small-Sized Companies in Poland in the Context of Integration with the European Union]. *Przegląd Organizacji* [*An Overview of Organizations*], no. 9, pp. 24-26. ISSN 0137-7221..

KŁOSIEWICZ-GÓRECKA, U. (2014). Zmiany w handlu w okresie spowolnienia gospodarczego [Changes in Trade during a Slowdown in the Economy]. *Marketing i Rynek* [*Marketing and Market*], 7/2014, pp. 2-13. ISSN 1231-7853.

PAŁKA, R., (2017). The competitiveness of SMEs in EU 28. In BALCERZAK, A.P., PIETRYKA, I. (eds.). *9th International Conference on Applied Economics. Contemporary Issues in Economy*. Toruń: Institute of Economic Research & Polish Economic Society Branch in Toruń, 2017. p. 231. ISBN 978-83-65605-03-0.

MALARA, Z., (2006). *Przedsiębirostwo w globalnej gospodarce. Wyzwania współczesności* [*An Enterprise in the Global Economy. Challenges of the Present Day*]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [PWN Scientific Publisher]. 314 pgs. ISBN-13: 978-83-01-14821-8; ISBN-10: 83-01-14821-7.

Wiktor, J.W., (2005). *Rynek Unii Europejskiej. Koncepcja i zasady funkcjonowania [The Market of the European Union. The Concept and the Principles of Operation]*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie [Cracow Academy of Economics Publisher]. 235 pgs. ISBN 83-7252-286-3.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Piotr Cyrek, Ph.D.
Department of Marketing and Entrepreneurship
Faculty of Economics
University of Rzeszów
Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów, Poland
E-mail: piotrcyr@univ.rzeszow.pl

Magdalena Cyrek, Ph.D.
Department of Microeconomics
Faculty of Economics
University of Rzeszów
Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów, Poland
E-mail: mcyrek@ur.edu.pl

1.10 Odbory a reprezentácia záujmov: aktéri, stratégie a výzvy

Trade Unions and Interest Representation: Actors, Strategies and Challenges

prof. PhDr. Monika Čambáliková, CSc.

Abstrakt

Meritom príspevku je analýza rozvoja, stavu a perspektívy sociálneho dialógu a sociálneho partnerstva v kontexte globalizácie a integrácie. Nová situácia prináša vo vzťahu k sociálnemu dialógu a sociálnemu partnerstvu nové výzvy. Nabáda preniesť sociálny dialóg aj mimo tradičného rámca, priberať novú agendu, kreovať nové (najmä regionálne a nadnárodné) inštitúcie a umožňovať prístup novým aktérom (umožniť a podnecovať čo najširšie zapojenie občianskej verejnosti).

Abstract

The core of this paper is the analysis of the development, current situation and perspective of the social dialogue and social partnership in the context of the globalisation and EU-integration. The new situation brings new challenges in relation to the social dialogue and social partnership. It motivates social dialogue to be tranferred out of the traditional framework, too, i.e. also involve new agenda, create new (especially regional and supra-national) institutions and enable access to the new actors (enable and motivate broad involvement of the civil society/public.

Kľúčové slová

sociálny dialóg, sociálne partnerstvo, globalizácia, európska integrácia, sociálne občianstvo, občianska spoločnosť

Key words

social dialogue, social partnership, globalisation, EU-integration, social citizenship, civil society

Úvod

V rámci moderných demokratických národných štátov sa vyvinuli systémy politických i mimopolitických inštitúcií na garanciu občianskeho statusu a na realizáciu občianskej roly občanov týchto štátov. Existuje systém demokratických politických, ekonomických, sociálnych a iných inštitúcií, umožňujúcich participáciu občanov na obsahu oprávnení, vyplývajúcich zo statusu občana, ako i inštitúcií umožňujúcich participáciu občanov na kvalitatívnom vymedzovaní tohto statusu. Predovšetkým občania-voliči, vykonávajúci a súčasne legitimizujúci politickú moc, de facto legitimizujú aj základy tohto zväzku v slobodných voľbách. Jeho podobu však súčasne môžu ovplyvňovať aj ako združení občania prostredníctvom širokého spektra politických, ako aj nepolitických záujmových a občianskych združení a organizácií, vrátane inštitúcií a aktérov sociálneho partnerstva. Sféry politickej a občianskej participácie sa často vzájomne prelínajú do takej miery, že im podľa niektorých autorov „možno dať prívlastok sesterské“ (Kováčová, N., 2014, s. 18)

Spoločenské funkcie sociálneho partnerstva po druhej svetovej vojne v západných, najmä európskych štátoch prekročili rámec podniku, pracovno-právnych a zamestnanecko-zamestnávateľských vzťahov. Aktivity sociálnych partnerov sa čoraz viac začali sústreďovať na začlenenie sa do procesov spolurozhodovania o podobe sociálnej politiky, ekonomických a pracovno-právnych otázok na makroúrovni spoločnosti, a tiež na spoločenskú mezoúroveň - na oblasť regionálnej politiky a regionálneho rozvoja. Inštitúcie sociálneho partnerstva tak získali v demokratických štátoch so sociálne orientovaným trhovým hospodárstvom dôležitú úlohu nielen ako inštitúcie prispievajúce k stabilizácii spoločnosti a k participácii združení zamestnancov a zamestnávateľov na rozhodovaní, ale tiež úlohu spolutvorcu sociálnej politiky a politiky trhu práce. Sociálne partnerstvo tak prispievalo k realizácii sociálneho občianstva.V súčasnosti “tradiční” sociálni partneri na všetkých úrovniach a vo všetkých sférach participácie zápasia o uchovanie svojich spoločenských funkcií a reálneho vplyvu, a to tak vo vnútri národných štátov, ako aj v rámci súčasnej a budúcej zjednotenej Európy, a zároveň čelia novým výzvam.

Oslabovanie sociálneho štátu a sociálne partnerstvo

Sociálny liberál Marshall považoval rozvoj občianskych sociálnych práv – ktoré boli v princípe inštitucionalizované prostredníctvom a v rámci kreovania sociálneho štátu – za potenciálne významné modifikácie kapitalistického systému a za odstránenie niektorých negatívnych aspektov trhovej nerovnosti. Marshallova koncepcia občianstva zdôrazňuje jednotu práv politických, občianskych a sociálnych a upozorňuje na dôležitosť inštutucionalizácie týchto troch dimenzií občianstva. Proces demokratizácie je v tomto zmysle aj procesom vytvárania inštitúcií, sprostredkujúcich občianstvo vo všetkých jeho dimenziách: inštitúcií medzi občanom a polis na jednej a medzi občanom a trhom na druhej strane.

Zmenená spločensko-ekonomická situácia už od 80-tych rokov dvadsiateho storočia zasiahol aj Marshallovu koncepciu občianstva, formulovanú v "zlatých rokoch" sociálneho štátu v Európe. V ideologicko-politickej, ako aj v prakticko-spoločenskej rovine sa začali mobilizovať aktéri, ktorí presadzujú "zoštíhlenie" sociálneho štátu a v politike európskych štátov prevládla vzrastajúca akceptácia princípov liberalizmu ako určujúceho smeru sociálnych reforiem i integračných procesov.

Procesy určujúce charakter súčasnosti – najmä liberalizmus, globalizácia, reštrukturalizácia výroby a pracovných síl – prinášajú interné i externé zmeny v neprospech "tradičných" sociálnych partnerov, najmä odborov, ktoré spôsobujú oslabenie ich organizačnej a vyjednávajúcej sily. Poznanie, že "dnes sú oveľa horšie predpoklady pre korporativistickú politiku, ako i pre korporativistickú zmenu" (Wolf, M., 2000), obsahuje aj postihnutie skutočnosti, že odbory dnes – na rozdiel od minulosti – nemôžu v politických výmenných rokovaniach veľa ponúknuť.

Súčasne s oslabovaním odborov slabne aj ich tradičný sociálny partner na národnej úrovni – národný štát. Dôsledky globalizácie (najmä pôsobenia nadnárodných ekonomických korporácií) na jednej strane a dôsledky integrácie do nadnárodných politických a ekonomických štruktúr (vrátane príslušnej koordinácie a regulácie) na druhej strane spôsobujú, že kompetencie národného štátu vo všeobecnosti objektívne slabnú, alebo ich štát vedome deleguje na iné subjekty – nadštátne či regionálne. V týchto podmienkach je "národný štát vo svojich schopnostiach vyčerpať daňové zdroje, stimulovať rozvoj a zabezpečiť si tak podstatné základy svojej legitimity oslabený", na druhej strane ale "tieto deficity zatiaľ neboli na nadnárodnej úrovni nahradené funkčnými ekvivalentmi". (Habermas, J., 1999, s. 50)

Štát sa do veľkej miery uvedomelo zbavuje, alebo je zbavovaný prostriedkov, ktorými sa usiloval garantovať rozvoj sociálnej dimenzie občianstva, ergo kreovať sa ako *welfare state.* Nielen o sociálnej politike a o sociálnych reformách, ale aj o idei a ideáli sociálnej spravodlivosti dnes väčšina politických, ekonomických, ale aj intelektuálnych elít hovorí zväčša rétorikou zásluhovosti a výkonnosti. Pod tlakom dodržania finančnej stability môžu vlády len s čoraz väčšími ťažkosťami dodržiavať materiálne záväzky, ktoré v minulosti súviseli s garantovaním extenzívnych občianskych sociálnych práv a realizáciou veľkorysej sociálnej politiky štátu. Globalizácia a európska integrácia vytvárajú pre národnú a medzinárodnú politiku nové pravidlá hry, ktoré konfrontujú aktérov v ich záujmových kalkuláciách so stále komplexnejšími scenármi nákladov a benefitov. Aktérom – vrátane sociálnych partnerov – sa tak podstatne menia podmienky a rámec racionálnej či možnej voľby – aj vo vzťahu k idei a realizácii sociálneho partnerstva i sociálneho občianstva, ako aj kolektívneho vyjednávania v oblasti práce. Globalizácia vytvára nadnárodné korporácie, kapitál robí mobilnejším a flexibilnejším. Internacionalizácia výroby a finančných trhov dovoľuje podnikom a podnikateľom vykonávať ich ekonomické aktivity po celom svete a práve tam, kde to považujú za najvýhodnejšie - aj z hľadiska nákladov spojených s oblasťou sociálnej politiky podniku a politikou národného štátu: teda vo svetle nákladov na mzdy, príspevkov na sociálne poistenie, odvody a dane.

V rámci nadnárodných podnikov je výrobný proces spravidla rozčlenený: sofistikovaná výroba je vykonávaná prevažne v západných krajinách, jednoduchá rutinná práca je alokovaná do krajín tretieho sveta. Lacná a súčasne – aspoň z hľadiska formálneho vzdelania kvalifikovaná - pracovná sila sa spočiatku javí ako ich konkurenčná výhoda. Od sociálnych partnerov, najmä odborov sa v týchto krajinách požaduje "mzdová zdržanlivosť" pri vyjednávaní na podnikovej i národnej úrovni. Spravidla to vedie k udomácneniu relatívne nižších miezd pre viaceré kategórie zamestnancov, najmä z radov tých, ktorí tradične tvorili jadro odborovej organizovanosti. Práve títo zamestnanci boli a sú najviac ohrozovaní a

postihovaní nezamestnanosťou v dôsledku nevyhnutnej reštrukturalizácie a modernizácie, ako aj v dôsledku skolabovania systému plnej zamestnanosti v postsocialistických štátoch. V dôsledku reštrukturalizácie a nezamestnanosti sa oslabuje členská základňa "domácich" odborov a tým aj ich vyjednávajúca pozícia. Problému nezamestnanosti však čelia aj západné krajiny. V dôsledku globalizácie sa musia vyrovnávať s určitým odlivom investícií a pracovných miest, ale stále sú príťažlivé pre migrantov a migrujúcich pracovníkov z menej vyspelých krajín, čo aj tu problém (ne)zamestnanosti neustále aktualizuje. Globalizácia teda generuje spoločný záujem nadnárodného kapitálu a jeho kapitánov, avšak spravidla neprináša žiadne medzinárodné spájanie zamestnancov. Ba čo viac, vytváraním globálnej konkurencie v oblasti za-mestnanosti a investícií stavia zamestnancov jednotlivých krajín proti sebe. Tak silnie stále prepojenejší a mobilnejší medzinárodný kapitál na jednej strane a súčasne rastie medzinárodná konkurencia zamestnancov pri získavaní práce a súťaženie národných vlád o prilákanie zahraničného kapitálu na druhej strane. Z hľadiska rozvoja nadnárodných štruktúr, aktérov a kompetencií sociálneho partnerstva je teda dôležité, že "rastúca veľkosť a moc multinárodných korporácií nie je vyvažovaná súčasným rastom nadnárodnej organizovanosti a vplyvom medzinárodných organizácií zamestnancov". (Etzioni-Halevy, E., 1999, s. 240)

V miere, v akej rastú možnosti kapitálu neohraničovať svoje možnosti hranicami štátu, klesajú možnosti organizácie menej mobilnej strany zamestnancov, ako aj možnosti národných vlád stanovovať strane (najmä nadnárodného) kapitálu podmienky kooperácie. Tým sa vo vnútri štátu menia politické pomery pre vyjednávanie, a to aj vtedy, ak k migrácii kapitálu aktuálne ani nedochádza; národné vlády a zamestnanecké zväzy totiž reagujú vo svojich kalkuláciách na možnosť migrácie kapitálu preventívnymi ústupkami. Liberálny program "vytláčania štátu" nezriedka pokračuje tendenciou vytláčania odborov z pracoviska; v lepšom prípade uplatňovaním nových foriem manažmentu a riadenia, ktoré sú zamerané na zvýšenie individuálnej komunikácie a vzťahu s pracovníkmi (teda dôrazom na individuálne zmluvy so zamestnancom a na individuálne záväzky k nemu sa oslabuje pozícia kolektívnych zmlúv a v nich zakotvených záväzkov zamestnávateľa), až po odmietanie ich pôsobenia (spolurozhodovania a kontroly) na pracovisku.

Veľký vplyv pri formovaní pravidiel a procesov globálnej ekonomiky získavajú nadnárodné korporácie. Ich kritici tvrdia, že práve tieto, viac ako ktokoľvek iný kontrolujú nový globálny poriadok, pokým politickí lídri a byrokrati majú sklon prispôsobiť sa ich požiadavkám. Aj nadnárodné korporácie, ale nezriedka aj nadnárodné politické a ekonomické organizácie (ako napríklad GATT, Svetová banka, MMF, WTO) - a dohody národných vlád s nimi - tak ovplyvňujú postavenie a vyjednávajúcu silu "tradičných" sociálnych partnerov a de facto obmedzujú priestor ich zmluvnej voľnosti, najmä pokiaľ ide o sociálnu dimenziu. Súčasne sa negenerujú také nové (spojené) elity či nové sociálne hnutia, ktoré by vyvíjali efektívny tlak, aby tieto nadnárodné subjekty súčasne s kompetenciami prevzali od "tradičných" sociálnych partnerov aj ich "tradičné" záväzky.

Idea a inštitucionálne usporiadanie sociálneho partnerstva sú vhodným nástrojom prevencie a riešenia konfliktov, ako i možným nástrojom maximalizácie spoločného benefitu a záujmu zúčastnených za predpokladu, že zúčastnení aktéri sú pripravení na uzavretie dohody, na prijatie konsenzu a sú schopní prevziať záväzky. To podmieňuje úspešné a zmysluplné sociálne partnerstvo a kolektívne vyjednávanie v národnom i medzinárodnom meradle. Pre "tradičných" aktérov sociálneho partnerstva je čoraz ťažšie plniť svoje záväzky, tak ako je pre nich čoraz komplikovanejšie dosiahnuť previazanosť, zjednocovanie a premenu

partikulárnych záujmov svojich členov na kolektívnu vôľu a politiku, ktorú by bolo možné účinne a efektívne presadzovať.

Globalizácia zhodnocuje význam sofistikovanej výroby, vyžaduje high-tech-, computerovú a finančnú gramotnosť a preferuje všetky tri. Generuje ekonomický rast a bohatstvo, súčasne však tiež nerovnosť. Tí, ktorí spĺňajú jej požiadavky, majú vyššiu vyjednávaciu silu a získavajú stále viac výhod. Tí, ktorí nezvládajú jej nároky, sú v nevýhode aj v procese vyjednávania – ich záujmy sú pri vyjednávajúcom stole čoraz ťažšie obhájiteľné a čoraz menej obhajované. V dôsledku procesov reštrukturalizácie výroby a pracovných síl sa stále viac znižuje počet tzv. industrial working class, teda tradičnej základne odborovej organizovanosti a reálnej sily odborov a rastie počet pracovníkov služieb, ktorí nepatria ani do robotníckej triedy, ani do strednej triedy v tradičnom zmysle. Prehlbuje sa segmentácia trhu práce. Otvárajú sa nožnice medzi relatívnou privilegovanosťou jednej (menej početnej) a rozrastajúcou sa neprivilegovanou, výzvami meritokratizmu konfrontovanou druhou časťou zamestnancov: tých, ktorí pracujú za nízku mzdu, s pracovnou zmluvou na dobu určitú, pracujúcich na čiastočný pracovný úväzok či krátkodobo alebo dlhodobo nezamestnaných. Títo sú vnútorne rozdelení, vzájomne sú si konkurentami, čo ich stále viac oslabuje vo vzťahu k zamestnávateľom (domácim i zahraničným). Ich organizovanie je ťažšie ako kedykoľvek predtým – a to je ďalším zdrojom ich slabej vyjednávajúcej pozície. Vytvára sa začarovaný kruh: keďže znevýhodnení neobhajujú účinne svoje záujmy, stávajú sa stále menej schopnými tak konať – a to tak vo vzťahu k zamestnávateľovi, ako aj vo vzťahu k uskutočňovanej politike.

Dôsledkom je oslabenie všetkých "tradičných" aktérov sociálneho partnerstva: národných vlád, odborov a "domácich" zamestnávateľov, vo všetkých "tradičných" priestoroch ich kompetencie, na úrovni národného štátu, ako aj v priestore (národného a najmä nadnárodného) podniku. Dôležitou sa stáva otázka: kto získava kompetencie, ktoré oni strácajú a či tento preberá aj ich záväzky vo vzťahu k sociálnemu občianstvu, k ekonomickej demokracii a participácii. Tlak integračných požiadaviek, pravidiel a kritérií Európskej únie však môže mať na uchovanie a fungovanie sociálneho partnerstva aj pozitívny (minimálne formálno-inštitucionálny) vplyv: tlak týchto kritérií nabáda vlády kandidátskych a členských štátov EÚ posilňovať demokratické inštitúcie vo svojich krajinách, a teda nabáda aj k spolupráci sociálnych partnerov a k prístupu, ktorý uprednostňuje dosiahnutie konsenzu.

Deetatizácia, decentralizácia a regionalizácia politiky – ako druhý vývojový trend súčasnosti popri globalizácii a integrácii – tiež prináša vo vzťahu k sociálnemu partnerstvu a dialógu nové výzvy. Nabáda preniesť sociálne partnerstvo aj mimo "tradičného" rámca – teda kreovať aj nové (najmä regionálne, nadregionálne a nadnárodné) inštitúcie a umožňovať prístup novým aktérom (umožniť a podnecovať čo najširšie zapojenie občianskej verejnosti). V rozvinutej občianskej spoločnosti nevyhnutné hľadanie verejnej podpory pre realizovanú politiku predpokladá sociálnu kontrolu ekonomickej a sociálnej zmeny verejnosťou.

Na Slovensku sa v priebehu procesu spoločenskej transformácie vytvorili formálne štruktúry – inštitucionálne a legislatívne – ktoré v zásade umožňujú participáciu "nepolitickej" verejnosti na rozhodovaní. Z nich sú pre naše uvažovanie relevantné najmä:

– *kolektívne vyjednávanie* v oblasti práce a zamestnanecko-zamestnávateľských vzťahov (na báze zákona o kolektívnom vyjednávaní);

– *tripartitné rokovania* zamestnancov, zamestnávateľov a vlády na národnej úrovni o pracovno-právnych a sociálno-ekonomických otázkach (na báze zákona o tripartite);

– *regionálny sociálny dialóg* na princípe dobrovoľnosti, budovaním sietí na využitie kompetencií a zdrojov vlastného regiónu.

Vytvorenie týchto inštitúcií je súladné so súčasným trendom v Európe – s princípom subsidiarity, ako aj s proklamovaným princípom zamestnaneckej a občianskej participácie. Ako ukazujú skúsenosti vyspelých štátov, štruktúry sociálneho dialógu sú rozvíjané aj prostredníctvom nadnárodných podnikov a korporácií. Ich aktivity a investície majú veľký vplyv nielen v oblasti práce a zamestnanosti, ale významne vplývajú aj na rozvoj regiónov. Od aktérov – vrátane sociálnych partnerov – v regióne do značnej miery závisí, ako zmanažujú záujmy a požiadavky zahraničných i domácich investorov do príslušných podnikových kolektívnych zmlúv (v rovine pracovnoprávnych a zamestnanecko-zamestnávateľských vzťahov) a ako ich premietnu aj do stratégií a projektov regionálneho rozvoja. Toto bolo a ostáva v európskych vyspelých krajinách prienikom medzi rozvojom regiónu, regionálneho sociálneho dialógu a kolektívneho vyjednávania. Toto je zároveň možným prienikom spolupráce medzi organizovanými záujmami v oblasti práce (tradičnými sociálnymi partnermi) a kolektívnymi aktérmi reprezentujúcimi širšiu verejnosť. Práve týmto spôsobom sa môže v demokratickej spoločnosti v podmienkach sociálneho a ekologicky orientovaného trhového hospodárstva zachovávať, ba rozširovať aj sféra kompetencie aktérov tradičného sociálneho partnerstva; ich aktivity môžu prekročiť rámec pracovnej (zamestnanecko-zamestnávateľskej) sféry smerom k širšej a rôznorodejšej problematike spoločenských a regionálnych otázok.

V súvislosti s procesmi globalizácie a integrácie kapitálu je podľa nášho názoru nevyhnutné budovať nadnárodné štruktúry a nadnárodné pravidlá sociálneho dialógu podobné štruktúram európskych podnikových rád. Sila európskych podnikových rád nespočíva ani tak v ich reálnych kodifikovaných kompetenciách, ako v efektívnej organizácii výmeny skúseností, informácií a konzultácií, v pôsobnosti zamestnaneckých rád s cieľom aplikovať jednotné pracovné podmienky (technológie, vzdelávanie), ako aj pracovné kódexy a zamestnanecko-zamestnávateľské vzťahy. To všetko sa odzrkadľuje, ak sa to reálne uplatňuje, v kvalite života občanov-zamestnancov i občanov-obyvateľov regiónu. Práve toto môže prispievať k reálnemu rozširovaniu a integrovaniu Európskej únie, práve toto európsky integračný proces robí nielen procesom rozširovania trhu, ale aj zjednocovania pracovných, právnych, sociálnych a kultúrnych štandardov. (Čambáliková, M., 2001, s. 235)

Inteligentné prepojenie sféry politiky, príslušných zdrojov a schopnosti zodpovedných aktérov uvažovať v širšom a dlhodobom horizonte, schopnosť navzájom komunikovať a spolupracovať je jadrom (regionálnej) modernej nehmotnej infraštruktúry. A je aj základom presvedčenia a z neho vyplývajúceho konania, že kvalita života nie je zameniteľná s čisto ekonomickými ukazovateľmi a nie je redukovateľná na momentálny zisk.

Záver

Slovensko poskytuje svojím formálnym legislatívnym rámcom pre riadenie a rozvoj regiónov platformu kompatibilnú s Európou. Rovnako má s EÚ zosúladenú legislatívu a vybudované inštitúcie týkajúce sa sociálneho partnerstva a sociálneho dialógu. Sociálni partneri na Slovensku inkorporovali do sféry svojej pôsobnosti a kompetencie štandardnú problematiku

komplexu pracovných a zamestananecko-zamestnávateľských vzťahov, vrátane problematiky rovnosti príležitostí a zosúlaďavania pracovného a rodinného života. (Čambáliková, M., 2007). Úspešne sa integrovali do všetkých erópskych a medzinárodných štruktúr a organizácií. Reagujú na nové skutočnosti, s ktorými je pracovný život a trh práce v súčasnosti konfrontovaný. Veľké nároky na nich kladie nárast nových foriem zamestnania a zamestnávania, agentúrneho zamestnávania prekérnych foriem práce vo všeobecnosti. Príchod migrantov na náš pracovný trh ich núti riešiť v našich podmienkach nový typ pracovnej migrácie a inklúzie migrantov nielen na pracovnom trhu, ale aj v očianskom a spolkovom živote, vrátane ich participácie na činnostosti odborov. Výzvou pre všetkých sociálnych partnerov zatiaľ ostáva príprava na komplex zmien, ktoré budú súvisieť s rozvojom priemyslu 4.0 a to v situácii, kedy sa ešte stále boria s problémami, ktoré súvisia s predchádzajúcim a súčasným industriálnym vývojom.

Literatura

ČAMBÁLIKOVÁ, M., (2001). *Verejnosť ako skupinový subjekt v sociálnom dialógu a v rozhodovacích procesoch*. In: Gindlová, D., Kusý, I. (Eds.): Sociálne a ekonomické aspekty priestorového rozvoja. (Projekt TEMPUS/PHARE IB-JEP-13424-98), ROAD, Bratislava. ISBN 80-88999-06-5

ČAMBÁLIKOVÁ, M., (2007). Gender equality: The new agenda of the “old” social partners. N: Sociológia, volume 39, No. 3, p. 191-213.

ETZIONI-HALEVY, E., (1999). Elites, Inequality and the Quality of Democracy in Ultramodern Society. International Review of Sociology, Vol. 9, Issue 2, p. 239.

HABERMAS, J., (1999). Postnárodná konštelácia a budúcnosť demokracie. OS 11/99, s. 47-53.

KOVÁČOVÁ, N., (2014). *Politická participácia občanov v podmienkach SR.* Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo. ISBN 978-80-8167-022-0

WOLF, M., (2000). From the *„Konzertierte Action“ to the „Bündnis für Arbeit“.* In: Labour, Industrial Relations and Social Bargaining, Research Institute for Labour and Social Affairs, Praha, p. 43-57.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

prof. PhDr. Monika Čambáliková, CSc.
Fakulta verejnej politiky a verejnej správy
Vysoká škola Danubius
Richterova 1171, 925 21 Sládkovičovo, SR
E-mail: monika.cambalikova@vsdanubius.sk

1.11 Význam vybraných nástrojov verejnej politiky pri rozvoji vybraných miestnych samospráv na Slovensku

Purpose of Selected Public Policy Tools in the Development of Selected Local Self-Governments in Slovakia

Ing. Jozef Krnáč, PhD., doc. Ing. Katarína Liptáková, PhD.

Anotácia

Príspevok poukazuje na nevyhnutnosť potreby strategického plánovania a riadenia rozvoja na úrovni miestnej samosprávy, ktoré je veľmi úzko prepojené s tvorbou strategických dokumentov a s napĺňaním volebných cieľov volených predstaviteľov miest. Cieľom práce je na základe teoretických poznatkov o verejnej správe a nástrojoch verejnej politiky zhodnotiť prínos volebného programu pri zabezpečení rozvoja mesta Zvolen a mesta Banská Bystrica vo volebnom období 2014-2018.

Annotation

The paper points out the necessity for strategic planning and management of development at the level of local self-government, which is very closely linked with the creation of strategic documents and the fulfillment of the election targets of elected representatives. Based on theoretical knowledge on public administration and public policy tools, the aim of the paper is to evaluate the contribution of the election programme in arranging the development of cities Zvolen and Banská Bystrica in the 2014-2018 election period.

Kľúčové slová

miestna samospráva, orgány mesta, volebné programy, strategické dokumenty, miestny rozvoj

Key words

local self-government, municipal bodies, election programmes, strategic documents, local development

Úvod

Problematika implementácie volebných cieľov poslancov mestských zastupiteľstiev a primátorov miest do praxe je v súčasnom predvolebnom období pomerne diskutovanou témou. Prostredníctvom volieb do orgánov samosprávy obcí občania prenášajú časť svojej suverenity a právomocí na volených zástupcov orgánov miest. Volení predstavitelia svojim zvolením však nezískavajú len práva, ale aj povinnosť zabezpečovať všestranný rozvoj územia a to v nadväznosti na volebné programy a platné strategické dokumenty. Problém nastáva častokrát hneď po voľbách, a to najmä pri veľkom počte politických subjektov, keď jednotliví predstavitelia nedokážu nájsť prienik svojich volebných cieľov a pretaviť ich do spoločného záväzného programu, ktorým sa budú počas volebného obdobia riadiť. Rozhodnutia orgánov obce by mali smerovať ku koordinovanému rozvoju s využívaním

nástrojov verejnej politiky. Je potrebné si uvedomiť, že rozvoj obce je proces dlhodobejší ako jedno volebné obdobie. Zabezpečenie kontinuálneho rozvoja úzko súvisí so strategickým plánovaním a riadením, ktoré by sa malo stať bežnou súčasťou výkonu samosprávy a zároveň kľúčovým predpokladom dlhodobej prosperity. Na úrovni miestnych samospráv Slovenskej republiky nie sú vytvorené vhodné podmienky pre jeho aplikáciu. Absentuje jednotná metodika a rámec pre tvorbu strategických dokumentov, v tomto prípade najmä Programov rozvoja obce. Procesy súvisiace s realizáciou volebných cieľov a tvorbou strategických dokumentov sú veľmi úzko prepojené nielen na miestnej úrovni. Je preto veľmi dôležité, aby štát a jeho predstavitelia na všetkých úrovniach verejnej správy SR venovali tejto problematike náležitú pozornosť.

V práci sa zaoberáme hodnotením činnosti orgánov miestnych samospráv pri implementácii volebných programov prostredníctvom vybraných nástrojov verejnej politiky po nástupe do volených funkcií počas volebného obdobia 2014-2018. Analyzujeme zmeny v programových a strategických dokumentoch mesta Zvolen a mesta Banská Bystrica, pričom poukazujeme na nevyhnutnosť potreby strategického plánovania a riadenia rozvoja na úrovni miestnych samospráv.

1. Teoretické východiská skúmanej problematiky

V prvej kapitole na základe dostupnej literatúry od slovenských a zahraničných autorov vymedzujeme východiská skúmanej problematiky, definujeme ukazovatele na meranie a hodnotenie výkonnosti miestnej samosprávy. Hodnotenie výkonnosti predstavuje čoraz častejšie používaný manažérsky nástroj, ktorého cieľom je zlepšiť výkonnosť organizácie a uspokojiť potreby jej užívateľov.

V miestnych samosprávach vzniká tlak na verejné financie so zameraním sa na zodpovednejšie plánovanie verejných výdavkov. Výsledkom je stanovenie ukazovateľov výkonnosti a spôsobu ich merania. Činnosť miestnych samospráv sa hodnotí z hľadiska účinnosti, hospodárnosti a efektívnosti. Ukazovateľmi výkonnosti môžeme merať a hodnotiť účinnosť (výsledky), efektívnosť činností, ako aj rôznych plánov miestnych samospráv. Podľa Čapkovej (2009) je hodnotenie výkonnosti „objektívnym a systematickým procesom zberu, analyzovania a využívania informácií na určenie spôsobu účinného a efektívneho poskytovania služieb verejného sektoru a dosiahnutie stanovených cieľov. Hodnotenie a ukazovatele výkonnosti sa stali súčasťou moderného systému verejnej správy. Formulácia a verejná prezentácia výkonových ukazovateľov je významným trendom pri zabezpečovaní verejných služieb, je prejavom zvyšovania priameho vplyvu verejnosti“. Výkonový ukazovateľ môžeme definovať ako údaj číselného charakteru, ktorý sa používa pri komparácii s inými údajmi. Hodnotenie výkonnosti zaraďujeme do systému, ktorý pozostáva zo štyroch základných typov ukazovateľov: ukazovatele vstupov, výstupov, efektívnosti a účinnosti (výsledkov). Ukazovatele efektívnosti určujú pomer nákladov a dosiahnutých výstupov. Merajú hospodárnosť využívaných zdrojov a to pomerom vstupov (náklady, výdavky) k výstupom (činnosti, úlohy, jednotky produkcie). Najčastejšie sa interpretujú ako náklady na jednotku vyprodukovanej práce. Ukazovatele efektívnosti nám neposkytujú predstavu o kvalite služby a nie sú zamerané na výsledok, ale na proces. Sú vhodné pre porovnávanie jednotkových nákladov miestnych samospráv navzájom. Ukazovatele účinnosti v miestnej samospráve stanovujú dopad danej činnosti na obyvateľov, ktorí sú jej užívateľmi. Určujú

účinok realizovaných aktivít na stanovené ciele. Stanovujú kvalitu, resp. hodnotu činnosti, avšak zvyčajne sú subjektívnejšie ako ostatné typy ukazovateľov, so zameraním sa na výsledok, nie na proces činnosti. Ukazovatele účinnosti hovoria o tom, do akej miery sledované činnosti napĺňajú zámery a ciele stanovené pri plánovaní.

V práci sa zameriame najmä na ekonomické ukazovatele finančnej kapacity obce, ktoré nám napovedajú o tom, či a v akom rozsahu rozpočet obce ako nástroj zabezpečovania a usmerňovania rozvoja poskytuje priestor pre jej ďalší rozvoj. Rozvoj obce si vyžaduje popri financovaní a plnení obligatórnych výdavkov, ktorými sa zabezpečuje v prvom rade výkon verejných služieb, aj financovanie rozvojových zámerov, ktorými samospráva utvára podmienky na trvalo udržateľný ekonomický, sociálny a ekologický rozvoj svojho územia.

K ukazovateľom, ktoré hodnotia finančnú kapacitu, zaraďujeme ukazovatele miery samofinancovania obce a miery sebestačnosti obce v tvorbe príjmov. Ovplyvňuje ich optimálne priradenie príjmov určených do rozpočtu obce a výdavkov, ktoré vychádzajú zo zodpovednosti za zabezpečovanie verejných služieb. Ukazovateľ finančnej sebestačnosti obce sa používa pri benchmarkingu ako indikátor rozpočtu miestnej samosprávy. Ukazovateľ miery samofinancovania vyjadruje schopnosť obce pokrývať bežné výdavky z vlastných príjmov. Je vyjadrený pomerom vlastných (bežných) príjmov rozpočtu obce k bežným výdavkom:

$$\text{miera samofinancovania} = \frac{\text{vlastné príjmy}}{\text{bežné výdavky}}$$

V prípade, ak je hodnota tohto ukazovateľa vyššia ako 1, môže obec prostriedky použiť na rozvojové aktivity a projekty. V prípade, že je hodnota tohto ukazovateľa nižšia ako 1, potrebuje obec na krytie bežných výdavkov ďalšie zdroje, napr. dotácie. Ukazovateľ sebestačnosti odzrkadľuje mieru stability hospodárenia a samostatnosti obce. Vyjadruje pomer vlastných príjmov rozpočtu obce k bežným príjmom, resp. pomer vlastných príjmov rozpočtu samosprávy k celkovým príjmom:

$$\text{miera sebestačnosti} = \frac{\text{vlastné príjmy}}{\text{bežné príjmy}} \,.\, 100\ \%$$

$$\text{miera sebestačnosti} = \frac{\text{vlastné príjmy}}{\text{celkové príjmy}} \,.\, 100\ \%$$

Čím je podiel vlastných príjmov obce na bežných príjmoch resp. na celkových príjmoch obce väčší, tým je obec viac finančne autonómna a platí to aj naopak. Miestny rozvoj predstavuje dlhodobý proces, ktorý zabezpečuje samospráva obce a mal by byť predmetom záujmu jej volených orgánov. Práve volení predstavitelia majú vo svojich rukách jedinečné nástroje verejnej politiky- volebné programy a strategické dokumenty, ktorými môžu výrazným spôsobom rozvoj ovplyvňovať. Poukazujeme na to v analytickej časti príspevku.

2. Analýza činnosti orgánov miestnych samospráv Zvolen a Banská Bystrica pri implementácii volebných sľubov prostredníctvom vybraných nástrojov verejnej politiky vo volebnom období 2014-2018

V tejto časti práce analyzujeme prínos volebných programov volených predstaviteľov samospráv mesta Zvolen a mesta Banská Bystrica pri zabezpečovaní rozvoja. Oslovili sme všetkých poslancov a primátorov mesta Zvolen a mesta Banská Bystrica s cieľom získania

predvolebných programov, resp. cieľov, ktoré mali stanovené pred voľbami do orgánov samosprávy obcí v roku 2014. Získané ciele sme spracovali a pomocou odpočtu ukazovateľov stanovených v programových rozpočtoch a programoch rozvoja miest kvantitatívne vyhodnotili nielen rozsah ich plnenia počas uplynulých troch rokov volebného obdobia 2014-2018, ale aj kvalitatívne zhodnotili ich formuláciu, zmysluplnosť a význam. Prostredníctvom dotazníkových výskumov iniciovaných poslancami a primátormi oboch miest sme skúmali ich názor na plnenie nimi stanovených predvolebných cieľov počas daného volebného obdobia. Názor na napĺňanie predvolebných cieľov stanovených jednotlivými predstaviteľmi miest sme zisťovali aj dotazníkovými výskumami určenými pre občanov oboch miest. Výsledky dotazníkových výskumov spolu s výsledkami kvantitatívneho skúmania plnia predvolebných cieľov pomocou ukazovateľov programových rozpočtov a programov rozvoja miest sme navzájom porovnali a vyhodnotili.

Ďalej sme prostredníctvom ukazovateľov finančnej kapacity skúmali, či a v akom rozsahu rozpočet miest Zvolena a Banskej Bystrice poskytuje priestor pre ich ďalší rozvoj. S rozvojom obce veľmi úzko súvisí aj strategické plánovanie a spracovanie strategických dokumentov. Analýzou strategických dokumentov oboch miest sme zisťovali, ktoré strategické dokumenty majú obe miestne samosprávy spracované, či si splnili zákonom stanovenú povinnosť vypracovať obligatórne strategické dokumenty. Rovnako sme skúmali, na aké dlhé časové obdobie majú tieto dokumenty spracované a v akom rozsahu boli do nich implementované volebné ciele.

Prostredníctvom rozhovorov s poslancami a primátormi oboch miest sme skúmali ich činnosť počas volebného obdobia 2014-2018 a ochotu a schopnosť aktívne hľadať kompromis v častokrát rozchádzajúcich sa názoroch nielen na miestny rozvoj, ale aj na zabezpečovanie bežných, každodenných potrieb všetkých subjektov pôsobiacich v meste. Pre obmedzený rozsah textu uvádzame len čiastkové výsledky realizovaného prieskumu.

Najdôležitejším strategickým dokumentom mesta Zvolen je Program rozvoja mesta na obdobie 2014-2020. V ňom sú definované rozvojové aktivity samosprávy v strednodobom časovom horizonte, vychádzajúc zo zdrojov a meniaceho sa prostredia s cieľom uspokojiť požiadavky občanov.

Ako môžeme vidieť v tabuľke 1, mesto Zvolen má v súčasnej dobe spracovaných a platných celkovo 7 sektorových strategických dokumentov, z ktorých je 6 integrovaných do Programu rozvoja mesta. Program rozvoja mesta Zvolen je spracovaný na obdobie 7 rokov, ostatné strategické dokumenty sú vypracované na obdobie 6-11 rokov, resp. niektoré na dobu neurčitú.

Tabuľka 1: Strategické dokumenty mesta Zvolen

Názov dokumentu	Obdobie spracovania	Obdobie platnosti	Aktualizácia	Poznámka
Program rozvoja mesta 2014-2020	2012-2013	2014- 2020	2015	
Stratégia rozvoja cestovného ruchu	2009	2010-2020	-	Dokument bol integrovaný do PRM 2014-2020

Názov dokumentu	Obdobie spracovania	Obdobie platnosti	Aktualizácia	Poznámka
Komunikačný plán	2009	2010-2015		Koniec platnosti-neaktualizované
Koncepcia rozvoja školstva	2008	2008-2018	-	Dokument bol integrovaný do PRM 2014-2020
Stratégia rozvoja športu	2008	2009-2019	-	Dokument bol integrovaný do PRM 2014-2020
Program rozvoja bývania	2007	2007-2017	-	Koniec platnosti-neaktualizované
Stratégia podpory malého a stredného podnikania	2007	2007-2017	-	Koniec platnosti-neaktualizované
Komunitný plán sociálnych služieb	2008	2009-2019	-	Dokument bol integrovaný do PRM 2014-2020
Program odpadového hospodárstva	2014	2011-2015	-	Koniec platnosti-neaktualizované
Komunálna energetická koncepcia	2001	2001-2020	1. aktualizácia 2008 2. aktualizácia 2011	Dokument bol integrovaný do PRM 2014-2020
Adaptačná stratégia na zmenu klímy (využitie dažďovej vody)	2015	neurčené	-	
Koncepcia rozvoja informačných systémov	2013	neurčené	-	Dokument bol integrovaný do PRM 2014-2020

Prameň: Vlastné spracovanie.

Vysvetlivky: PRM- Program rozvoja mesta

Banská Bystrica má Program rozvoja mesta spracovaný na obdobie rokov 2015-2023. Zahŕňa aj niektoré z cieľov stanovených vo volebných programoch primátora a poslancov mestského zastupiteľstva. Programová štruktúra Programu rozvoja mesta sa nestotožňuje s programovou štruktúrou rozpočtu mesta Banská Bystrica a zároveň pre tieto dokumenty nie sú stanovené jednotné merateľné ukazovatele.

Mesto Banská Bystrica malo na začiatku volebného obdobia 2014-2018 spracovaných 6 sektorových strategických dokumentov, ku ktorým v roku 2015 pribudli dva nové dokumenty, Komunitný plán sociálnych služieb a Program rozvoja bývania. Rovnako ako mestu Zvolen, aj mestu Banská Bystrica v roku 2015 skončilo obdobie platnosti Programu odpadového hospodárstva a Koncepcie rozvoja športu, ktoré do súčasnej doby neboli nanovo vypracované. Má vypracované všetky ostatné strategické dokumenty, ktorých vypracovanie je povinné zo zákona. Nedošlo k aktualizácii žiadneho strategického dokumentu v sledovanom období. Všetky platné strategické dokumenty sú integrované do Programu rozvoja mesta Banská Bystrica na obdobie 2015-2023, ktorý je spracovaný na obdobie 9 rokov, ostatné strategické dokumenty sú vypracované na obdobie 6-11 rokov alebo na dobu neurčitú, v závislosti od jednotlivej stratégie. Podrobný zoznam strategických dokumentov mesta Banská Bystrica môžeme vidieť v tabuľke 2.

Tabuľka 2: Strategické dokumenty mesta Banská Bystrica

Názov dokumentu	Obdobie spracovania	Obdobie platnosti	Aktualizácia	Poznámky
PRM 2015-2023	2013-2015	2015-2023	-	
Koncepcia rozvoja školstva v meste Banská Bystrica na roky 2010-2015 s výhľadom do roku 2020	2009-2010	2010-2020	-	Dokument bol integrovaný do PRM 2015-2023
Koncepcia budovania mestských detských ihrísk	2007-2008	neurčené	2009	Dokument bol integrovaný do PRM 2015-2023
Koncepcia rozvoja športu	2009	2010-2015	-	Koniec platnosti-neaktualizované
Komunitný plán sociálnych služieb	2014-2015	2015-2020	-	Dokument bol integrovaný do PRM 2015-2023
Program rozvoja bývania	2014-2016	2015-2020	-	Dokument bol integrovaný do PRM 2015-2023
Koncepcia rozvoja mesta Banská Bystrica v oblasti tepelnej energetiky	2011	neurčené	2011	Dokument bol integrovaný do PRM 2015-2023
Koncepcia rozvoja informačných systémov	2013	neurčené	2013	Dokument bol integrovaný do PRM 2015-2023
Program odpadového hospodárstva	2014	2011-2015	-	Koniec platnosti-neaktualizované

Prameň: Vlastné spracovanie.

Vysvetlivky: PRM- Program rozvoja mesta

Pri spracovaní príspevku vychádzame zo stanoveného cieľa, ktorým je na základe teoretických poznatkov zhodnotiť prínos volebného programu pri zabezpečení rozvoja mesta Zvolen a Banská Bystrica vo volebnom období 2014-2018. V ďalšej časti hodnotíme rozhodovaciu činnosť volených orgánov oboch miest so zameraním sa na spoluprácu orgánov samosprávy pri procese implementácie volebných sľubov do praxe. Vzájomnou komparáciou politického zázemia oboch miest hodnotíme spoluprácu volených orgánov pri procese implementácie volebných cieľov do praxe. Na základe rozhovorov s niekoľkými volenými predstaviteľmi a zamestnancami oboch miest priblížime ich názory na význam a prínos volebných programov (cieľov) pri zabezpečovaní rozvoja územia. Rovnako uvedieme postoje predstaviteľov miestnych samospráv na strategické plánovanie a s ním súvisiacu tvorbu a implementáciu strategických dokumentov.

3. Hodnotenie plnenia volebných programov ako vybraných nástrojov verejnej politiky počas volebného obdobia 2014-2018 vo vybraných samosprávach

Aj napriek tomu, že mestá Zvolen a Banská Bystrica nie sú zaradené do rovnakej veľkostnej kategórie podľa počtu obyvateľov, ich príbuznosť je daná geografickou blízkosťou, hospodárskou štruktúrou a prírodnými a geografickými podmienkami. Tieto aspekty predstavujú hlavné dôvody, prečo sme sa rozhodli ich komparovať v predmete skúmania.

Situácia po voľbách do orgánov samosprávy obcí v roku 2014 sa pomerne významne zmenila v oboch mestách. Primátormi sa stali noví nezávislí kandidáti. V Banskej Bystrici bolo zvolených 12 (39%) nových poslancov, vo Zvolene o jedného menej- 11 (44%). Aj napriek tomu, že mestský úrad vo Zvolene tvorí o 6 poslancov menej ako v Banskej Bystrici, primátorka mesta mala komplikovanejšiu východiskovú situáciu a to vzhľadom k tomu, že len 5 poslancov je zaradených v poslaneckom klube. Ostatných 20 (80%) je nezaradených. Na rozdiel od Banskej Bystrice, kde 29 (94%) poslancov je súčasťou 4 volebných klubov a len 2 (6%) sú nezaradení. Je nepísaným pravidlom, že poslanci v rámci jedného poslaneckého klubu vystupujú jednotne, preto je komunikácia a spolupráca v rámci mestského zastupiteľstva jednoduchšia a efektívnejšia.

Zo zasadnutí mestského zastupiteľstva vo Zvolene a Banskej Bystrici, ktorých sme sa zúčastnili, usudzujeme, že vzťahy a komunikácia medzi jednotlivými poslancami vo Zvolene sú naozaj oveľa vypätejšie a pre primátorku je náročné viesť zasadnutia zastupiteľstva kvôli hľadaniu kompromisov v často sa rozchádzajúcich názoroch poslancov. Podľa nášho názoru práve veľký počet politických subjektov a ich názorová roztrieštenosť vo Zvolene pozastavili prijímanie dôležitých rozhodnutí súvisiacich s kontinuálnym rozvojom mesta.

Plnenie volebných cieľov veľmi úzko súvisí s rozpočtom mesta. Rozhodli sme sa preto porovnať finančnú situáciu oboch miest za obdobie rokov 2013-2018 a zistiť dôvody, prečo sa vedeniu mesta Banská Bystrica podarilo zrealizovať o 24% menej volebných cieľov ako Zvolenu.

V nasledujúcom grafe porovnávame príjmy a výdavky oboch miest prepočítané na jedného obyvateľa.

Graf 1: Vývoj celkových príjmov a celkových výdavkov na 1 obyvateľa v mestách Zvolen a Banská Bystrica v období 2013-2018

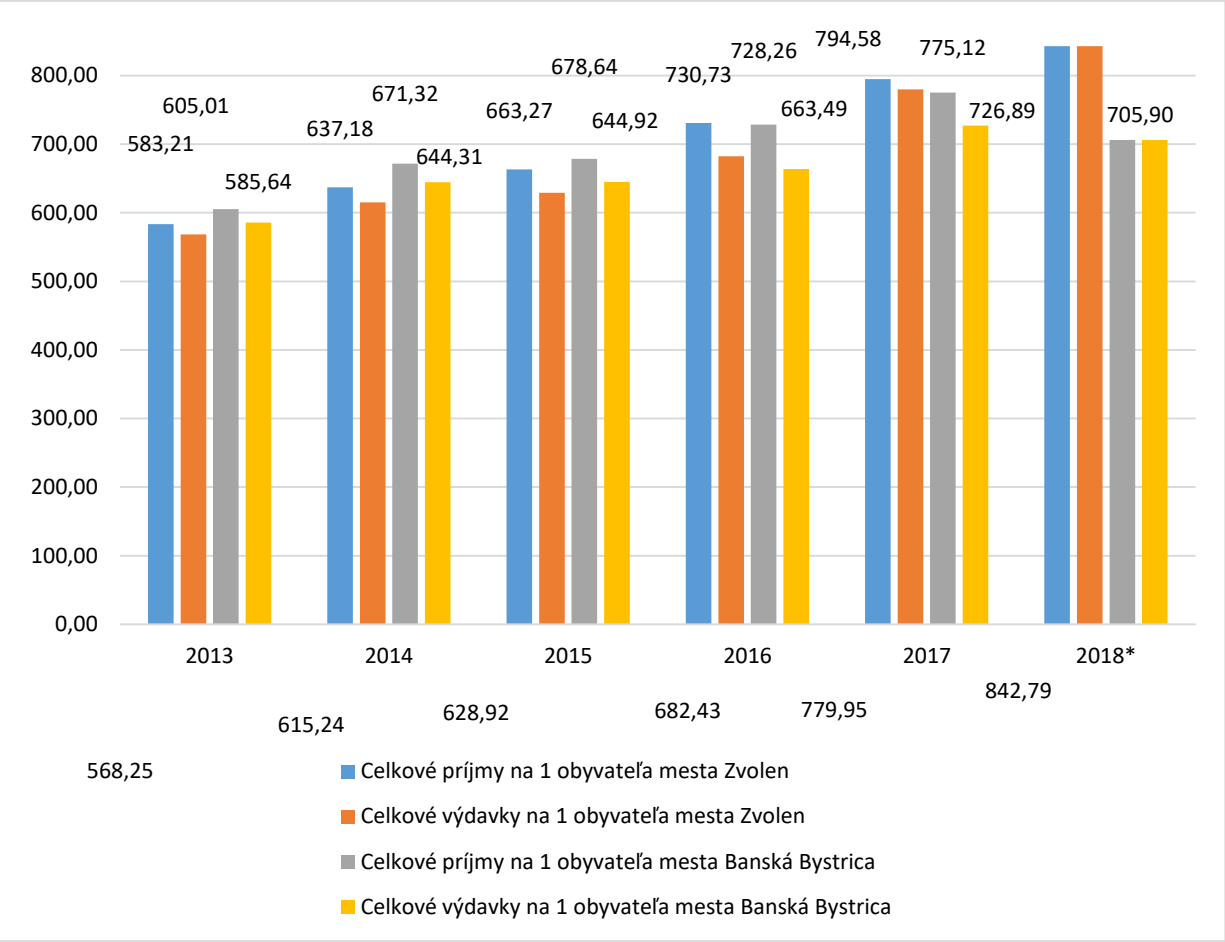

Prameň: Vlastné spracovanie.

Príjmy, ako aj výdavky, v obidvoch mestách počas sledovaného obdobia rástli. Od roku 2013 do roku 2016 boli celkové príjmy na 1 obyvateľa vyššie v Banskej Bystrici. V roku 2016 sa rozdiel medzi príjmami oboch miest znížil na rozdiel necelých dvoch eur v prospech Zvolena. V roku 2017 už celkové príjmy mesta Zvolen prepočítané na jedného obyvateľa prevyšovali o takmer 20 eur príjmy v meste Banská Bystrica. V roku 2018 sa očakával najväčší rozdiel medzi príjmami v týchto mestách. V meste Zvolen boli celkové príjmy, ako aj výdavky prepočítané na jedného obyvateľa, o 137 eur vyššie v porovnaní s mestom Banská Bystrica. Celkové výdavky prepočítané na jedného obyvateľa sa v obidvoch mestách v sledovanom období vyvíjali veľmi podobne ako príjmy. Výnimku predstavuje prvý nami sledovaný rok. V tomto roku boli celkové výdavky prepočítané na jedného obyvateľa vyššie v meste Zvolen. V tomto istom roku bol v meste dokonca zaznamenaný schodok rozpočtu. V prvých troch rokoch obdobia 2013-2018 boli výdavky na jedného obyvateľa vyššie v meste Banská Bystrica. Zlom nastal podobne ako pri príjmoch v roku 2016, kedy celkové výdavky prepočítané na jedného obyvateľa boli vyššie v meste Zvolen.

Je potrebné zdôrazniť, že obidve samosprávy každý rok počas celého sledovaného obdobia dosahovali kladný výsledok hospodárenia. Z grafu 2 je zrejmé, že vyšší prebytok hospodárenia na jedného obyvateľa počas každého roku s výnimkou roku 2015 dosahovala Banská Bystrica. V roku 2015 vyšší prebytok hospodárenia na jedného obyvateľa dosiahlo

mesto Zvolen, avšak len o necelé 1 euro. Výraznejší rozdiel prebytku hospodárenia na jedného obyvateľa sme zaznamenali v roku 2016, kedy bol vyšší o takmer 26 eur a v roku 2017, kedy rozdiel dosiahol hodnotu až takmer 34 eur. Aj napriek tomu, že výsledok hospodárenia bol počas celého volebného obdobia v meste Zvolen aj meste Banská Bystrica kladný, volené orgány obdivoch miest svoje volebné sľuby neplnili v očakávanej miere. Je zrejmé, že volení predstavitelia oboch miest si počas uplynulých troch rokov volebného obdobia vytvárali finančnú rezervu, ktorú použili v poslednom roku konania volieb.

Graf 2: Vývoj výsledku hospodárenia na 1 obyvateľa v mestách Zvolen a Banská Bystrica v rokoch 2013-2017

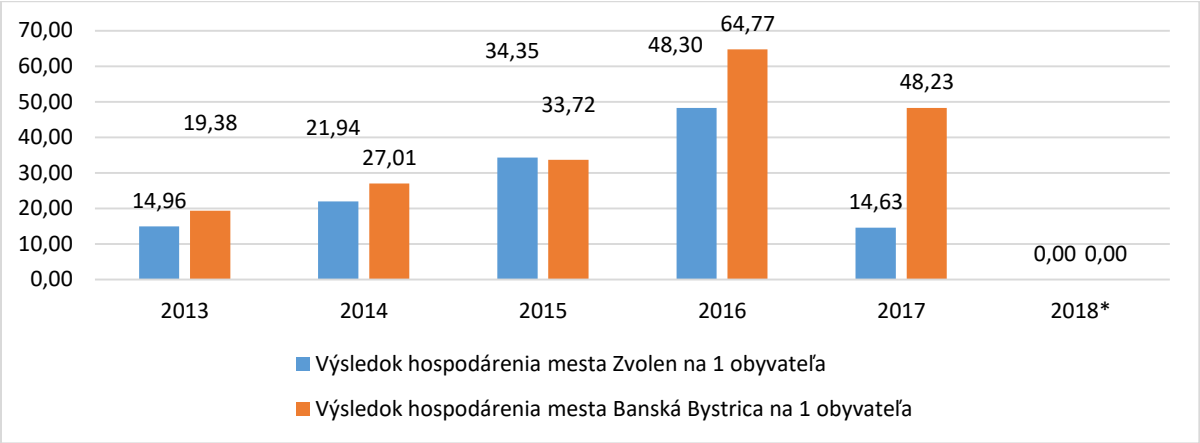

Prameň: Vlastné spracovanie.

Finančnú situáciu mesta Zvolen a Banská Bystrica porovnávame pomocou ukazovateľov finančnej kapacity, daných podielom vlastných príjmov na bežných výdavkoch, podielom vlastných príjmov na celkových príjmoch a podielom vlastných daňových príjmov na celkových príjmoch, označených ako miera samofinancovania I, miera finančnej sebestačnosti I a miera finančnej sebestačnosti II. Vývoj týchto ukazovateľov pri oboch mestách môžeme vidieť na grafe 3.

Graf 3: Vývoj vybraných finančných ukazovateľov mesta Zvolen a Banská Bystrica v rokoch 2013-2018

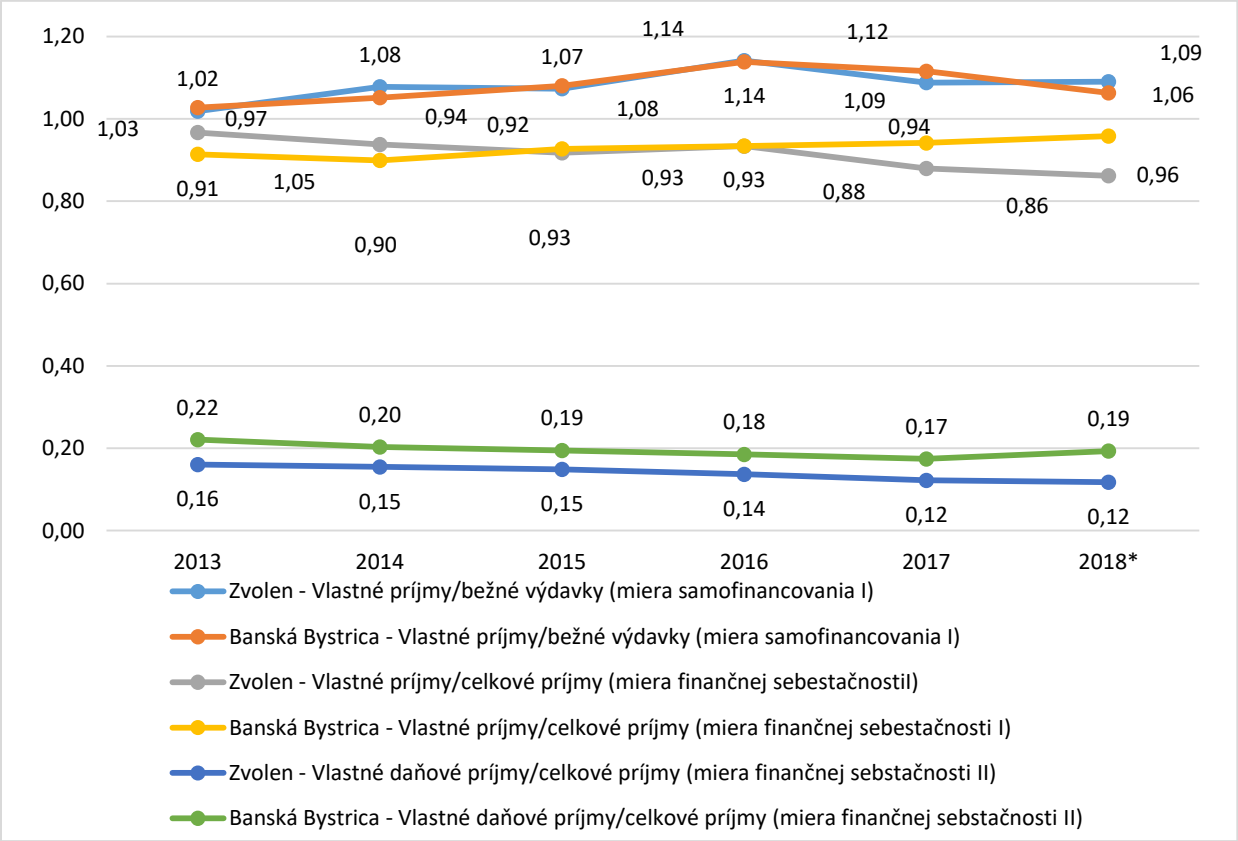

Prameň: Vlastné spracovanie.

Hodnoty miery samofinancovania I boli pri obidvoch mestách počas celého obdobia veľmi podobné aj napriek tomu, že mesto Zvolen a mesto Banská Bystrica sa nenachádzajú v rovnakej veľkostnej kategórii. Pri meste Zvolen sa pohybovali v rozmedzí od 1,02 po 1,14, pri meste Banská Bystrica od 1,03 po 1,14. Od roku 2013 do roku 2016 mal vývoj týchto ukazovateľov stúpajúcu tendenciu. V roku 2017 hodnoty pri obidvoch mestách poklesli. Keďže pri obidvoch mestách boli hodnoty miery samofinancovania I vyššie ako 1, dokázali financovať svoje bežné výdavky z vlastných príjmov a vznikol aj priestor pre financovanie rozvojových aktivít.

Hodnoty miery finančnej sebestačnosti I boli zo začiatku sledovaného obdobia vyššie pri meste Zvolen. Pri Banskej Bystrici postupne mierne klesali. Pri Zvolene rástli. V roku 2015 a 2016 boli pri obidvoch mestách rovnaké. V roku 2017 bola hodnota tohto ukazovateľa vyššia pri meste Zvolen. Údaje za rok 2018 neboli v čase písania príspevku k dispozícii v plnom rozsahu, preto ich neuvádzame.

Miera finančnej sebestačnosti II bola počas celého sledovaného obdobia vyššia pri meste Banská Bystrica, jej hodnoty oscilovali okolo 0,2. U Zvolena sa pohybovala okolo čísla 0,15. Vychádzajúc z uvedeného konštatujeme, že miestne dane sa na tvorbe celkových príjmov rozpočtu mesta Banská Bystrica podieľajú vo väčšej miere ako pri meste Zvolen. Avšak je potrebné dodať, že hodnota pohľadávok mesta Banská Bystrica voči daňovníkom, ktorí si nesplnili daňovú povinnosť z miestnych daní k 31.12.2016 predstavovala sumu 3 542 833 eur

(45 eur na jedného obyvateľa). V meste Zvolen bola táto suma k rovnakému dátumu len 258 413 eur (13 eur v prepočte na jedného obyvateľa).

Nízka miera napĺňania volebných cieľov počas volebného obdobia 2014-2018 v meste Zvolen, ako aj v meste Banská Bystrica súvisí podľa nášho názoru najmä s tým, že samosprávne orgány v obidvoch mestách nevedia navzájom komunikovať, nepoznajú priority Programu rozvoja mesta, nedostatočne využívajú nástroje verejnej politiky, čo sa nám potvrdilo z rozhovorov s jednotlivými volenými predstaviteľmi miest. Problém vychádza aj z absencie systému vzdelávania volených, ako aj výkonných predstaviteľov na Slovensku.

Záver

Občania mesta Zvolen a Banská Bystrica voľbami do orgánov samosprávy obcí v roku 2014 splnomocnili volené orgány na výkon verejných vecí. Zložením sľubu sa ich predstavitelia zaviazali, že budú plniť volebné ciele a zabezpečovať rozvoj. Rozvoj obce predstavuje dlhodobý proces využívania disponibilného potenciálu, determinovaný zdrojmi, ich efektívnym využívaním a zvyšovaním, a to v kontexte rýchlo sa meniaceho vonkajšieho prostredia, ktorému je potrebné sa vo veľkej miere prispôsobovať. Zabezpečuje ho samospráva a mal by byť predmetom záujmu jej volených orgánov. V tejto súvislosti je dôležité spomenúť, že rozvoj obce je proces dlhodobejší ako jedno volebné obdobie. Predstavitelia obce majú vo svojich rukách jedinečné nástroje verejnej politiky, volebné programy a strategické dokumenty, ktorými môžu výrazným spôsobom rozvoj ovplyvňovať. Preto by najmä volebné programy nemali byť len prostriedkom k individuálnemu či kolektívnemu cieľu dobre sa umiestniť v politickom rebríčku. Problém v realite slovenských samospráv častokrát nastáva v momente, kedy politické a osobné nezhody jednotlivých predstaviteľov samosprávy stoja v ceste jej rozvoju.

Pri spracovaní príspevku sme vychádzali zo stanoveného cieľa, ktorým bolo na základe teoretických poznatkov o verejnej správe a nástrojoch verejnej politiky zhodnotiť prínos volebných programov pri zabezpečení rozvoja mesta Zvolen a mesta Banská Bystrica vo volebnom období 2014-2018. Konštatujeme, že cieľ sa nám kvôli nedostupnosti všetkých relevantných informácií v požadovanej štruktúre podarilo naplniť len čiastočne. Príspevok je jedným z výstupov projektu VEGA 1/0151/18 Kauzalita výberu miestnych daní a výdavkov na výkon samosprávnych funkcií v ekonomicky rozvinutých a zaostávajúcich územiach v kontexte Industry 4.0, predpokladá ďalšie a hlbšie skúmanie.

Z výsledkov analýz vyplynulo, že ani polovica volebných cieľov stanovených primátormi a poslancami mesta Zvolen a Banská Bystrica nebolo počas volebného obdobia 2014-2018 naplnených, a to aj napriek tomu, že to finančná situácia v obidvoch mestách umožňovala, čo sme dokázali analýzou finančného hospodárenia. Hlavný problém vidíme v tom, že volení predstavitelia obidvoch miest po nástupe do funkcií nedefinovali prioritné ciele, ktorými sa chceli v stanovenom období zaoberať, v spoločnom dokumente, Programovom vyhlásení mestského zastupiteľstva. Navyše, volení predstavitelia mesta Zvolen počas volebného obdobia neimplementovali svoje ciele do Programu rozvoja mesta. Je teda predpoklad, že nezrealizované ciele počas volebného obdobia 2014-2018 nebudú realizované ani v ďalšom volebnom období. Základný problém spočíva podľa nášho názoru v skutočnosti, že samosprávy nepoznajú význam a dôvod uplatňovania strategických dokumentov ako nástrojov verejnej politiky v rozvoji mesta, čo sa nám potvrdilo aj z rozhovorov s predstaviteľmi obidvoch miest. V tejto súvislosti je potrebné spomenúť, že samosprávy na

Slovensku nezabezpečujú systematické vzdelávanie výkonných predstaviteľov, prostredníctvom ktorého by získali potrebné informácie a zručnosti súvisiace s riadením rozvoja. Štát by mal vytvoriť pravidlá a podmienky pre koordinovaný rozvoj, mal by sa stať koordinátorom dlhodobého kontinuálneho rozvoja a zabezpečiť jednotnú metodiku a rámec tvorby a implementácie strategických dokumentov na všetkých úrovniach verejnej správy. V našich podmienkach rozvoj koordinuje nedostatočne. Nasvedčuje tomu aj absencia jednotnej metodiky tvorby programov rozvoja, ktorá by mala byť základom pre spracovanie strategických dokumentov na všetkých úrovniach verejnej správy, nedopracovaná Národná stratégia regionálneho rozvoja SR do roku 2030 a nezabezpečené systematické vzdelávanie v oblasti strategického riadenia a plánovania.

Vzhľadom k vyššie uvedenému konštatujeme, že volebný program ako vybraný nástroj verejnej politiky predstavuje prínos pre rozvoj miest, musia byť ale splnené základné predpoklady pre zlepšenie plnenia volebných programov v budúcnosti. Volebné ciele kandidátov na primátorov a poslancov mestských zastupiteľstiev by mali byť zamerané na dlhodobý rozvoj. Volení predstavitelia by mali po voľbách definovať svoje prioritné ciele v spoločnom vyhlásení a následne ich implementovať do Programu rozvoja mesta a ostatných strategických dokumentov.

Literatura

ČAPKOVÁ, S. 2009. Hodnotenie a ukazovatele výkonnosti v územnej samospráve. In: Právo pre ROPO a obce v praxi. Bratislava: IURA Edition. Roč. 2, č. 3, 2009. ISSN 1337-7523.

Európska charta miestnej samosprávy [cit. 2018-03-10]. Dostupné na internete https://www.minv.sk/?europska-charta-miestnej-samospravy&subor=149380

Kolektív autorov. 2017. Strategické plánovanie ako súčasť rozpočtovania vo verejnej správe. Banská Bystrica: Belianum, 2017. 184 s. ISBN 978-80-557-1308-3.

Rozpočet mesta Banská Bystrica 2018 [online]. [cit. 2018-04-01]. Dostupné na internete: http://www.banskabystrica.sk/index.php?id_menu=132398

Rozpočet mesta Zvolen 2018 [online]. [cit. 2018-04-01]. Dostupné na internete: http://samosprava.zvolen.sk/rozpocet-mesta.phtml?id3=63345

VITÁLIŠOVÁ, K. a kol. 2017. Verejná politika a úloha občana v nej. Banská Bystrica: Belianum, 2017. 166 s. ISBN 978-80-557-1248-2.

Záverečné účty mesta Banská Bystrica 2013, 2014, 2015, 2016 [online]. [cit. 2018-04-01]. Dostupné na internete: http://www.banskabystrica.sk/?id_menu=24210

Záverečné účty mesta Zvolen pre roky 2013, 2014, 2015, 2016 [online]. [cit. 2018-04-01]. Dostupné na internete: http://samosprava.zvolen.sk/zaverecny-ucet-mesta.phtml?id3=63346

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Jozef Krnáč, PhD.
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Ekonomická fakulta
Univerzita Mateja Bela
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko
E-mail: jozef.krnac@umb.sk

doc. Ing. Katarína Liptáková, PhD.
Katedra politológie
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko
E-mail: katarina.liptakova@umb.sk

1.12 Miestne dane na Slovensku (príklad miest Prešov a Žilina)

Local Taxes in Slovakia- Case Study of the Towns of Prešov and Žilina

doc. Ing. Katarína Liptáková, PhD., Ing. Jozef Krnáč, PhD.

Anotácia

Príspevok pojednáva o miestnych daniach v podmienkach Slovenskej republiky. Zdôvodňuje ich podstatu a význam pre fungovanie obcí a miest. Popisuje vybrané miestne dane a analyzuje ich vývoj na príklade mesta Prešov a Žilina v časovom období rokov 2013-2017 s cieľom verifikovať hypotézu, že sú doplnkovým zdrojom príjmov samospráv na Slovensku a nezaručujú im nezávislosť na štáte. Pri napĺňaní cieľa pracujeme okrem domácej a zahraničnej literatúry, platnej legislatívy s oficiálnymi údajmi dostupnými na internetovom portáli miest, s návrhmi rozpočtu na jednotlivé roky, záverečnými účtami a zverejnenými všeobecne záväznými nariadeniami. Čo sa týka použitých metód vedeckej práce, využívame analýzu, kritickú metódu, podstatou ktorej je nastolenie problému v prvej časti. Ďalej pozorovanie, kategorizáciu, meranie, syntézu, komparáciu teoretických názorov na miestne dane a ich opodstatnenosť. Komparácia je nosná v tretej časti, kde porovnávame vybrané miestne dane a ich vývoj v rokoch 2013-2017 v dvoch mestách rovnakej veľkostnej kategórie na Slovensku, Prešov a Žilina. V neposlednom rade pracujeme s vedeckou komunikáciou, základom je empirická argumentácia a využívanie sekundárnych zdrojov informácií. Nemožno opomenúť zovšeobecňovanie, usudzovanie a interpretáciu analýzou získaných výsledkov. Finančná nezávislosť, ktorú mestá a obce v SR získali vyrubovaním miestnych daní, má významné limity, ktoré determinujú postavenie miestnej samosprávy. Príjmy samospráv z výberu miestnych daní nie je možné označiť za rozhodujúci zdroj. Z pohľadu celkového financovania je to doplnkový zdroj, ako vyplynulo z uskutočnenej analýzy vývoja miestnych daní v meste Prešov a Žilina v rokoch 2013-2017 doplnenej o výpočet indexov finančnej sebestačnosti na základe rozdielnej metodiky.

Kľúčové slová

miestne dane, význam miestnych daní, fiškálna sebestačnosť

Annotation

The paper deals with the system of local taxes in the Slovak Republic. We explain their matter and importance for self-governing units, towns and municipalities. We also describe selected local taxes and analyze their development in the towns of Prešov and Žilina in the period of 2013-2017 with the goal to verify the hypothesis that local taxes are additional revenue source of self-government unit in Slovakia and they do not ensure state independence for them. To reach the goal, we use besides the domestic and foreign literature, the legislation, official statements from the website of both towns, the budget proposals for particular years, closing accounts and generally binding local regulations. With regard to the working scientific methods, we apply the analysis, the critical method and the problem determination in the first part. Then we apply the observation method, the categorization, the measurement, the synthesis and the comparison of theoretical opinions about local taxes and their importance. The comparison is important in the third part where we compare selected local taxes and their development in the period of 2013-2017 in two towns with a similar size in Slovakia, Prešov and Žilina. Last but not least, we work with the scientific communication, the basis is empirical argumentation and using secondary information sources. We cannot forget the generalization, the fallacy and the interpretation of the conclusions reached by means of the analysis. The fiscal autarchy, witch towns and municipalities in Slovakia have been got by means of local taxes designation, has got significant limits and they determinate local government`s position. Local government`s revenue from local taxes is not their crucial source. It is an additional source. Our analyses validated it at the hand of graphical local taxes' development in Prešov and Žilina in years 2013-2017 supplemented with the calculation of fiscal autarchy indices for these municipalities.

Key words

Local taxes, importance of local taxes, fiscal autarchy

Úvod

Miestnu daň možno charakterizovať ako povinnú verejnú platbu spĺňajúcu všetky charakteristiky (vynútiteľnosť, nenávratnosť, neekvivalentnosť, neúčelovosť, legalita, opakovateľnosť, vopred určená výška a určený termín splatnosti), nad ktorou má priamu kontrolu municipalita a účelom ktorej je financovať aktivity jednotlivých daňovo-oprávnených municipalít (Poliak, 2016).
Význam miestnych daní možno odvodiť od základných funkcií verejných financií, alokačnej, distribučnej a stabilizačnej. Pri alokačnej funkcii hovoríme o probléme umiestnenia (alokovania) daní. V miestnych podmienkach spočíva v ich efektívnom umiestnení v jednotlivých častiach obce v súlade s trhovým princípom ekonomiky. Pri distribučnej funkcii je nutné, aby orgány obce zabezpečili nielen potrebné príjmy, ale ich spravodlivo rozdelili medzi jednotlivé prvky miestneho hospodárstva. Stabilizačná funkcia tvorí koncept daňovej politiky miest a obcí s prihliadnutím na ich potreby. Nielen štát, ale aj obec má prostriedky k stimulácii tvorby pracovných miest, zmierňovaniu dopadu cyklického vývoja ekonomiky a pod. (Sivák, 2007). „Miestne dane ako finančno-právny inštitút nemožno vnímať výlučne izolovane v zmysle právnom, no pri ich analýze je nevyhnutné komplexne uvažovať aj o ich širších, predovšetkým ekonomických, ale aj sociálno-politických súvislostiach. Ekonomickú determinovanosť miestnych daní možno vnímať z dvoch odlišných perspektív. Z pohľadu subjektu dane ekonomický rozmer miestnych daní spočíva predovšetkým v tom, že rovnako ako ktorékoľvek iné dane predstavujú povinnú platbu odčerpávajúcu disponibilné zdroje subjektu dane, ktoré by eventuálne mohol alternatívne využiť iným spôsobom. Z hľadiska obce ako subjektu, ktorý má v zmysle Zákona o miestnych daniach právo miestne dane ukladať, ekonomický záujem na uložení miestnych daní spočíva v skutočnosti, že výnos z miestnych daní predstavuje príjem rozpočtu obce v zmysle ustanovenia § 5 ods. 1 písm. a) zákona č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov“ (Katkovčin, 2018, s. 41).

1. Miestne dane na Slovensku, spôsob a podmienky ich ukladania

Zákon NR SR č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov vymedzuje miestne dane:
1. daň z nehnuteľností (§ 4 až 18),
2. daň za psa (§ 22 až 29),
3. daň za užívanie verejného priestranstva (§ 30 až 36),
4. daň za ubytovanie (§ 37 až 43),
5. daň za predajné automaty (§ 44 až 51),
6. daň za nevýherné hracie prístroje (§ 52 až 59),
7. daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta (§ 60 až 66),
8. daň za jadrové zariadenie (§ 67 až 76).

Daň z nehnuteľností je spoločné legálne označenie dane z pozemkov, dane zo stavieb a dane z bytov a nebytových priestorov v bytovom dome. Je definovaná ako priama daň (platiteľ dane a daňovník sú tá istá osoba, čo v praxi znamená, že daň je platená priamo osobou, ktorej sa týka) a je konštruovaná na hodnotovom princípe. §119 občianskeho zákonníka definuje nehnuteľnosť ako „pozemok alebo stavbu spojenú so zemou pevným základom“. Z hľadiska kategorizácie patrí medzi dane majetkové a reálne (t. j. povinnosť jej úhrady vzniká na základe vlastníckeho, nájomného alebo správcovského vzťahu k nehnuteľnosti, bez ohľadu na to, či vlastník, nájomca alebo správca nehnuteľnosti má dostatočný príjem na jej úhradu) (Babčák, 2015). Napriek tomu, že je obcami ukladaná fakultatívne (§ 2, odst. 1), majú záujem na jej uložení, vďaka nej majú možnosť získať dodatočné daňové príjmy do rozpočtov. Nemáme vedomosť o žiadnej obci na území Slovenskej republiky, ktorá by daň z nehnuteľností všeobecným záväzným nariadením na svojom území neuložila. Z pohľadu obce identifikujeme základné výhody jej uloženia oproti ostatným miestnym daniam v tom, že subjekt dane sa jej nevie

vyhnúť (neprichádza do úvahy nejaké „premiestnenie“ nehnuteľnosti do katastrálneho územia inej obce, ktorá by stanovovala výhodnejšie podmienky), vo väčšine prípadov je subjekt jednoducho identifikovateľný a obec vie pomerne presne vopred stanoviť plánovaný výnos z jej výberu, keďže stanovuje výšku sadzby pre jednotlivé druhy nehnuteľností a má aj prehľad o všetkých nehnuteľnostiach, ktoré sa nachádzajú v jej katastrálnom území a sú predmetom dane (Katkovčin, 2018). Od dane sú oslobodené stavby, byty a pozemky, ktoré sú vo vlastníctve obce, náboženských organizácií alebo osôb, ktoré požívajú imunitu podľa medzinárodného práva (kompletné znenie výnimiek sa nachádza v paragrafe 17). Pre vyrubenie je rozhodujúci 1. január po zdaňovacom období, kedy daňovníkovi vzniklo vlastníctvo alebo správa nehnuteľností.
Čo sa týka dane z pozemkov, podľa § 6 jej predmetom sú pozemky na území Slovenskej republiky rozdelené nasledovne:

- orná pôda, chmeľnice, vinice, ovocné sady, trvalé trávnaté porasty,
- záhrady,
- zastavané plochy a nádvoria, ostatné plochy,
- lesné pozemky, rybníky a ostatné hospodársky využívané plochy,
- stavebné pozemky.

Daňovníkom je vlastník pozemku, správca pozemku, fyzická alebo právnická osoba, ktorej boli pridelené pozemky z pozemkového fondu, nájomca alebo osoba, ktorá pozemok skutočne používa. Daňovník je do lehoty určenej správcom dane (obcou) povinný podať daňové priznanie. Výpočet dane je prevádzaný vynásobením výmery pozemku v m^2 a hodnoty pôdy za 1 m^2, ktorá vychádza z daňového zákonníka obce.
Predmetom dane zo stavieb (§ 10) sú stavby na území Slovenskej republiky v členení:

- stavby na bývanie,
- stavby na pôdohospodársku produkciu,
- chaty a stavby určené na rekreáciu,
- samostatne stojace garáže,
- stavby hromadných garáži,
- priemyselné stavby,
- stavby určené na podnikanie,
- ostatné stavby neuvedené v predošlých písmenách.

Daňovníkom je vlastník, správca, nájomca alebo osoba, ktorá stavbu skutočne používa. Výpočet dane sa prevádza vynásobením ročnej sadzby dane a m^2 každej zastavanej plochy.
Podľa § 14 predmetom dane z bytov sú byty a nebytové priestory v bytovom dome, a v ktorom aspoň jeden byt alebo nebytový priestor nadobudli fyzické alebo právnické osoby. Daňovníkom sú vlastník alebo správca, v prípade spoluvlastníctva má každý spoluvlastník daňovú povinnosť do výšky svojho podielu. Výpočet dane je prevádzaný súčinom zastavanej plochy v m^2 a ročnej sadzby určenej obcou. Obec má vždy s účinnosťou k 1. januáru možnosť na nasledujúce zdaňovacie obdobie jednotlivé sadzby zvýšiť, znížiť alebo určiť diferencovanú sadzbu v závislosti od typu nehnuteľností.
Zákon o miestnych daniach pri úprave sadzby dane z nehnuteľností vychádza z koncepcie, že zákonodarca priamo ustanovuje základnú sadzbu, ktorú následne obec môže vo všeobecne záväznom nariadení zvýšiť alebo znížiť podľa miestnych podmienok. Babčák (2015) uvádza, že prostredníctvom stanovenia rozpätia sadzby dane z nehnuteľností sa vytvára priestor na zvýšenie a stabilizáciu vlastných finančných zdrojov nevyhnutných na zabezpečenie úloh, ktoré obec plní. Katkovčin (2018, s. 43) nesúhlasí s vyššie uvádzaným tvrdením. Podľa neho „obce využívajú priestor na prispôsobovanie sadzby dane za účelom zvýšenia vlastných finančných príjmov pomerne oportunisticky, pričom je otázne, či sa zvýšenie finančných príjmov následne prejaví aj vo forme zvýšenia úrovne poskytovaných verejných statkov a verejných služieb pre subjekty dane“.
Obec ustanovuje rozdielne sadzby dane za psa, môže určiť jej zníženie alebo úplné oslobodenie na základe istých kritérií spojených s daňovým predmetom. Predmetom dane je pes chovaný fyzickou alebo právnickou osobou, ktorý dovŕšil 6 mesiacov. Povinnosť vzniká prvým dňom po mesiaci, kedy pes daný vek dovŕšil a zaniká dňom, v ktorom pes prestal byť predmetom dane - § 22. Pes, ktorý je chovaný pre výskumné účely, je umiestnený v zvieracom útulku alebo má špeciálny výcvik a vlastní ho občan s ťažkým zdravotným postihnutím, nie je predmetom dane. Daňovníkom je fyzická alebo

právnická osoba, ktorá je vlastníkom psa. Ak sa nedá preukázať, kto je vlastníkom psa, daňovníkom je jeho držiteľ. Základ dane odvodený od počtu psov v obci je vynásobený daňovou sadzbou, určenou obcou cez všeobecne záväzné nariadenie.
§ 30 upravuje daň za užívanie verejného priestranstva. Predmetom je užívanie verejného priestranstva. Verejným priestranstvom chápeme verejnosti prístupné pozemky vo vlastníctve obce, vynímajúc pozemky, ktoré obec prenajala. Pod pojmom užívanie verejného priestranstva sa v praxi rozumie umiestnenie reklamného zariadenia na pozemku obce, zriadenie predajného zariadenia, lunaparku, cirkusu a iných atrakcií, trvalé parkovanie motorového vozidla mimo vyznačeného parkoviska. Obec prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia určuje, ktoré priestranstvá sú zahrnuté ako verejné, upravuje ich užívanie, sadzbu dane, náležitosti oznamovacej povinnosti, zníženie a oslobodenie. Čo sa týka oznamovacej povinnosti, určuje ju obec odo dňa začatia užívania priestranstva. Daňovníkom je fyzická alebo právnická osoba, ktorá spĺňa stanovené kritériá. Základ dane je vypočítaný ako súčin m^2 užívaného priestranstva a sadzby dane za každý začatý deň.
Daň za ubytovanie prináleží obci, na ktorej území sa ubytovacie zariadenie nachádza. Vzťahuje sa na hotely, motely, botely, hostely, apartmánové domy, kúpeľné domy, liečebné domy, a akékoľvek iné zariadenia zriadené pre účel ubytovania, účel podnikania, ako aj pre príležitostné zárobky. Cez všeobecne záväzné nariadenie obec určuje podrobnosti ako oznamovaciu/prihlasovaciu povinnosť pre daňovníka, sadzbu dane, spôsob vedenia preukázanej evidencie na účely dane, spôsob vyberania, lehoty splatnosti a odvodu obci, zníženie dane alebo úplné oslobodenie. Predmetom dane je odplatné prechodné ubytovanie fyzickej osoby v danom zariadení - § 37. Daňovníkom je fyzická osoba, ktorá sa v zariadení prechodne ubytuje, platiteľom je prevádzkovateľ zariadenia poskytujúceho ubytovanie. Toto je jediný prípad miestnej dane, ktorá nie je priama, keďže daňovník a platiteľ nie sú totožná osoba. Sadzbu určuje obec na počet prenocovaní jednej osoby. Základ dane sa vypočítava podľa počtu prenocovaní.
Daň za predajné automaty prináleží obci, na území ktorej sa prevádzkujú. Cez všeobecne záväzné nariadenie sa ustanovujú sadzby, spôsob evidencie pre daňové účely, zníženie alebo oslobodenie. Predmetom dane sú predajné automaty, ktoré vydávajú tovar za odplatu a sú umiestnené na verejne prístupných miestach. Nevzťahuje sa to na automaty, ktoré vydávajú cestovné lístky verejnej dopravy - § 44. Daňovníkom je fyzická alebo právnická osoba, ktorá automaty prevádzkuje. Pri zmene daňovníka vzniká novému povinnosť prvým dňom v mesiaci, ktorý nasleduje po mesiaci, kedy bola zmena vykonaná. Sadzba sa určuje na prevádzkovanie jedného automatu za jeden kalendárny rok. Základ dane je vypočítaný podľa počtu predajných automatov.
Daň za nevýherné hracie prístroje patrí obci, na území ktorej sa prevádzkujú. Prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia je určená sadzba a spôsob evidencie. Predmetom sú hracie prístroje prevádzkované za odplatu na verejne prístupných priestranstvách - § 52. Pod pojmom nevýherné hracie prístroje sa rozumejú elektronické prístroje na počítačové hry, mechanické prístroje, automaty a iné zariadenia na zábavné hry. Daňovníkom je fyzická alebo právnická osoba, ktorá prístroje prevádzkuje. Základ dane je odvodený od počtu nevýherných hracích prístrojov na jeden kalendárny rok.
Daň za vjazd a zotrvanie vozidla v historickej časti mesta prislúcha obci, ktorej patrí územie vyznačené ako historická časť. Historickú časť vymedzuje obec prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia, rovnako ako aj sadzbu dane (prípadne paušálnu sumu), podmienky uplatnenia nároku, náležitosti oznamovacej povinnosti, zníženie alebo úplné oslobodenie. Oznamovacia povinnosť vzniká daňovníkovi najneskôr v deň vjazdu so splatnosťou 15 dní. Predmetom je vjazd a zotrvanie vozidla v predmetnej časti mesta - § 60. Pri ochrane zdravia, majetku a verejného poriadku sa daň na osoby vykonávajúce túto činnosť nevzťahuje. Daňovníkom je osoba, ktorá predmetné vozidlo vlastní. Základ dane je odvodený od počtu dní vjazdu a zotrvania vozidla, ktoré sú vynásobené stanovenou sadzbou.
Daň za jadrové zariadenie prislúcha obci, ktorej zastavané územie alebo jeho časť sa nachádza v oblasti ohrozenia určenej Úradom jadrového dozoru Slovenskej republiky. Obec prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia určuje sadzbu v závislosti od vzdialenosti ohrozenia, začlenenie do pásma rozhodujúceho na určenie sadzby, zníženie dane, prípadné úplné oslobodenie. Daňová povinnosť začína daňovníkovi prvým dňom začatia skúšobnej prevádzky zariadenia a zaniká jej trvalým ukončením. Predmetom je zariadenie, v ktorom prebieha štiepna reakcia v jadrovom reaktore a vyrába sa elektrická energia počas kalendárneho roka - § 67. Daňovníkom je osoba, ktorá je

držiteľom povolenia na uvádzanie jadrového zariadenia do prevádzky. Základom dane je výmera v m^2 katastrálneho územia obce, ktoré sa nachádza v oblasti ohrozenia, vynásobená stanovenou sadzbou.
Zákon NR SR č. 582/2004 v § 2 upravuje miestny poplatok za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.
Poplatok za rozvoj je zavedený zákonom NR SR č. 447/2015 s účinnosťou od 1. novembra 2016. Ide o finančný nástroj, prostredníctvom ktorého sa spoplatňuje stavebná činnosť, resp. developovanie určitých území na účel stanovený územným plánom. Prislúcha obci, na území ktorej došlo k vzniku novej podlahovej plochy v nadzemnej časti stavby. Obec prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia určuje sadzbu za každý aj začatý m^2 v rozsahu od 3 € do 35 €, môže stanoviť rôznu sadzbu v závislosti od katastrálneho územia. Od platenia sú oslobodené stavby, ktorých účel je sociálne bývanie, zdravotnícke zariadenia, nadstavby s výmerou plochy do 25 m^2, múzeá, skleníky (podľa osobitných predpisov) alebo konštrukcie garáže v rámci už existujúcej stavby. Poplatníkom je fyzická alebo právnická osoba, ktorej bolo vydané rozhodnutie o stavebnom povolení. Získané výnosy majú byť použité na pokrytie kapitálových výdavkov obcí.
Miestne dane majú fakultatívny charakter, obce môžu samostatne určovať ich výšku prostredníctvom všeobecne záväzných nariadení. Tento proces má jasný zákonný postup. Obce pri rozhodovaní o miestnych daniach konajú v rámci samosprávnej pôsobnosti vymedzenej v ustanovení § 4 ods. 3 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov. Normotvorba je proces, ktorým samosprávy demonštrujú svoju autonómiu. „K najvýznamnejším výstupom obecnej finančnej normotvorby môžeme zaradiť všeobecne záväzné nariadenia obce v oblasti miestnych daní a poplatkov a v oblasti rozpočtového hospodárenia. Konkrétne sa v praxi obcí v Slovenskej republike jedná o všeobecne záväzné nariadenie o miestnych daniach, všeobecne záväzné nariadenie o miestnom poplatku, všeobecne záväzné nariadenie o poskytnutí dotácie z rozpočtu obce“ (Molitoris, 2013, s. 198). Všeobecne záväzné nariadenie je základný a jediný všeobecne záväzný právny predpis, ktorým municipalita realizuje svoju daňovú politiku ako odraz svojich daňových právomocí. Schvaľuje ho obecné zastupiteľstvo. Predpoklady jeho prijatia sú nemožnosť rozporu s ústavou, zákonmi, medzinárodnými zmluvami. Každé nariadenie musí byť aspoň v 15 dňovej lehote pred jeho schvaľovaním zverejnené a môže byť pripomienkované občanmi doplnením textu, jeho pozmenením alebo vypustením niektorej časti.

2. Vývoj vybraných miestnych daní v meste Prešov a Žilina v rokoch 2013-2017

Pre komparáciu sme ich vybrali z dôvodu porovnateľného počtu obyvateľov. Prešov je krajské mesto najväčšieho samosprávneho kraja na území SR. Ku dňu 31.12.2017 mal 88 861 obyvateľov. Žilina je krajským mestom Žilinského kraja. Rozlohou je tretí najväčší na Slovensku, leží na severe stredného Slovenska a tvorí 13,8% územia. Žilina k 31.12.2017 mala 83 280 obyvateľov. Počet obyvateľov cez vyberané podielové dane (daň z príjmu fyzických osôb) ovplyvňuje príjmovú položku rozpočtu samosprávy. Ako vyplýva z nasledujúcich tabuliek, rozpočet miest bol v sledovaných rokoch prebytkový.

Tabuľka č. 1: Príjmy a výdavky rozpočtu mesta Prešov v rokoch 2013-2017 (v eurách)

Rok	2017	2016	2015	2014	2013
Príjmy	73155412	68073296	62625584	65313510	54396939
Výdavky	65684135	60995772	61004465	65071114	53932413

Zdroj: vlastné spracovanie podľa https://www.presov.sk/rozpocet.html

Tabuľka č. 2: Príjmy a výdavky rozpočtu mesta Žilina v rokoch 2013-2017 (v eurách)

Rok	2017	2016	2015	2014	2013
Príjmy	62292656	59893912	56475718	49865252	49865252
Výdavky	54267439	50632115	46611207	44534369	44534369

Zdroj: vlastné spracovanie podľa http://www.zilina.sk/mesto-zilina-uradna-tabula-mesta-rozpocet-mesta

Daňové príjmy miest so zreteľom na príjmy z miestnych daní v jednotlivých rokoch obsahujú tabuľky č. 3 a 4. Podľa všeobecne záväzného nariadenia č. 12 z roku 2015 mesto Prešov v sledovanom období nevyberalo daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta a daň za jadrové zariadenie, preto ich v tabuľke neuvádzame. Rovnako ani poplatok za rozvoj.

Tabuľka č. 3: Daňové príjmy mesta Prešov a ich vývoj v rokoch 2013-2017

	2017	2016	2015	2014	2013
Daň z príjmov	33190811	30905746	27085804	24146374	22350187
Daň z nehnuteľností	5910851	5794144	5670895	5644845	5666681
Daň za psa	53386	50310	85455	89395	91465
Daň za užívanie verej. priestranstva	54364	50227	70779	69742	74109
Daň za ubytovanie	55112	50838	35639	28941	30475
Daň za predajné automaty	6451	5603	5467	5494	5829
Daň za nevýherné hracie prístroje	1980	660	1408	2035	1723
Poplatok za komunálne odpady	2786844	2813225	2721568	2814634	2868459
Daňové príjmy spolu	42060817	39670753	35678319	32801460	31089081
Príjmy z miestnych daní spolu	8868988	8765007	8591211	8655086	8738741

Zdroj: vlastné spracovanie podľa https://www.presov.sk/rozpocet.html

Žilina daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta vyberá od roku 2013 a poplatok za rozvoj od roku 2018. Daň za jadrové zariadenie nevyberá.

Tabuľka č. 4: Daňové príjmy mesta Žilina a ich vývoj v rokoch 2013-2017

	2017	2016	2015	2014	2013
Daň z príjmov	29959534	27795827	24493205	21669046	20767957
Daň z nehnuteľností	8425486	9091169	8048673	7893838	8242091
Daň za psa	66927	70058	74789	71842	71525
Daň za užívanie verej. priestranstva	89160	46555	48289	49520	46052
Daň za ubytovanie	227665	228108	241790	167153	161336
Daň za predajné automaty	5535	5710	5737	6731	7396
Daň za nevýherné hracie prístroje	17426	1150	1800	3000	869
Daň za vjazd do historickej časti	85841	81082	70201	71387	82184
Poplatok za komunálne odpady	3762926	3846334	3861470	3817615	4192389
Daňové príjmy spolu	42641224	41166391	36846421	33750520	33572096
Príjmy z miestnych daní spolu	12680965	13370165	12352749	12081086	12803841

Zdroj: vlastné spracovanie podľa http://www.zilina.sk/mesto-zilina-uradna-tabula-mesta-rozpocet-mesta

V roku 2017 predstavoval v Prešove výnos dane z príjmov 78,91%, výnos dane z nehnuteľností 14,46% a výnos z poplatku za komunálne a drobné stavebné odpady 6,63% celkových daňových príjmov. Ostatné miestne dane nemali zásadný dopad. V roku 2016 tvorila daň z nehnuteľností 15% celkových príjmov mesta a bola nasledovaná poplatkom za komunálny odpad (7%). Výnos dane z príjmov bol 78%. Nedá sa hovoriť o výrazných zmenách medzi sledovanými rokmi.
V roku 2017 bol v Žiline výnos dane z príjmov vo výške 70,26 % celkových daňových príjmov. Výnos dane z nehnuteľností bol 19,76%, výnos z poplatku za komunálne a drobné stavebné odpady 8,83%. Ďalšie miestne dane nemali podstatný vplyv. V roku 2016 tvorila daň z nehnuteľností 22,08% celkových príjmov mesta a bola nasledovaná poplatkom za komunálny odpad (9,34%). Výnos dane z príjmov bol 67,52%. Medzi analyzovanými rokmi sme nezaznamenali podstatné zmeny.
Ďalej graficky porovnávame, ako sa príjem z vybraných druhov miestnych daní (daň z nehnuteľností, daň za psa) do rozpočtu mesta Prešov a Žilina v rokoch 2013-2017 vyvíjal. Vybrali sme ich, lebo patria medzi miestne dane s najväčšou výnosnosťou, podieľajú sa najväčšou časťou na celkových príjmoch.

Graf č. 1: Príjem dane z nehnuteľností v meste Prešov a Žilina v rokoch 2013-2017

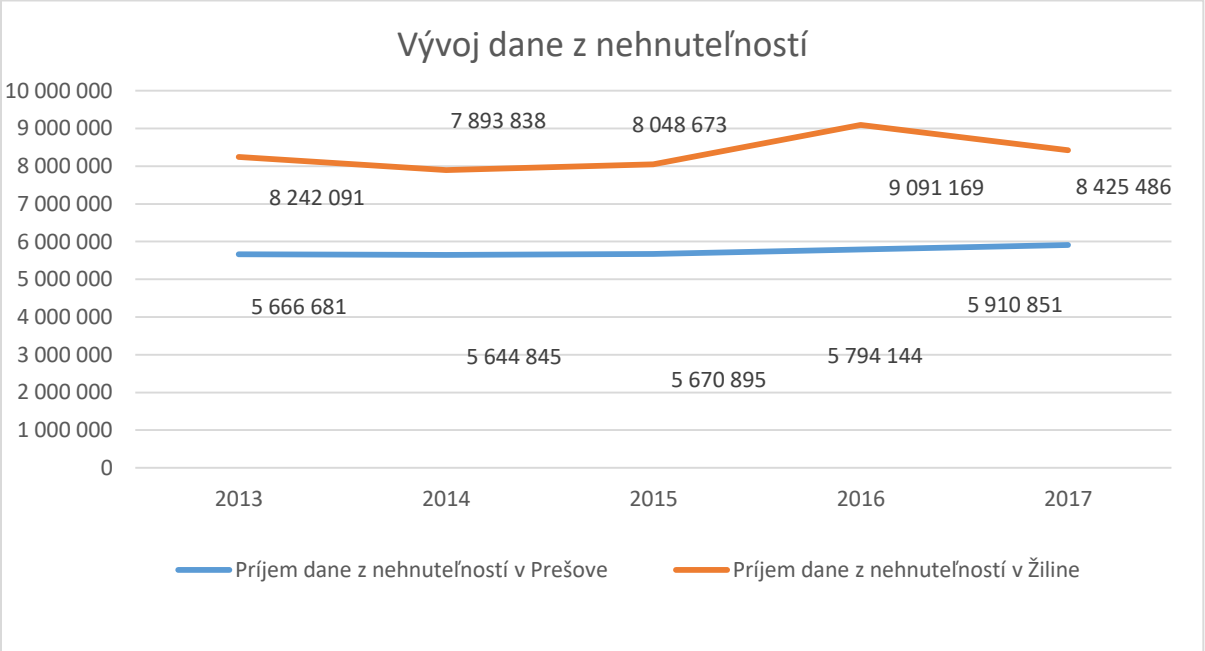

Zdroj: vlastné spracovanie podľa správ o záverečnom účte mesta Prešov v jednotlivých rokoch a http://www.zilina.sk/mesto-zilina-uradna-tabula-mesta-rozpocet-mesta

Ak porovnáme reálne príjmy z dane z nehnuteľností získané zo správy o záverečnom účte v jednotlivých rokoch v oboch mestách, reálny nárast o 123 249 € v roku 2016 oproti 2015 bol v Prešove vyvolaný výstavbou bytových domov na prelome rokov. Pri sledovaní vývoja je možné konštatovať v Prešove každoročný nárast (okrem roku 2014). V roku 2015 v porovnaní s rokom 2014 zaznamenala daň menší nárast o 2,17%. V roku 2014 bol zaznamenaný pokles o takmer 22 000 € oproti roku 2013. Pri predmetnej dani sme v každom sledovanom období vychádzali zo sadzieb určených prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia mesta č. 12/2015. Menej rovnomerný vývoj vykazovala táto daň v Žiline, medziročne nepravidelne rástla a klesala, celkovo však prevyšovala výnos z nej v Prešove (v roku 2017 až o 2 514 635 €).

Graf č. 2: Príjem dane za psa v meste Prešov a Žilina v rokoch 2013-2017

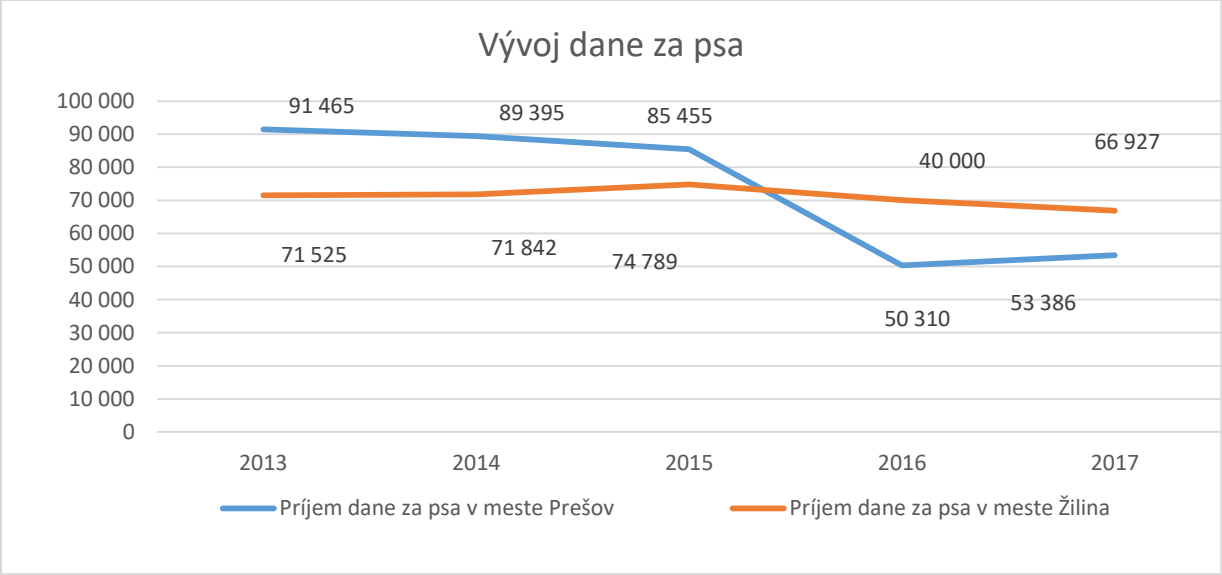

Zdroj: vlastné spracovanie podľa správ o záverečnom účte mesta Prešov v jednotlivých rokoch a http://www.zilina.sk/mesto-zilina-uradna-tabula-mesta-rozpocet-mesta

Pri vývoji dane za psa vidíme úplne opačný trend, počas obdobia 2013-2016 sa reálny príjem v Prešove znižoval. V roku 2016 pozorujeme značný prepad (o 41,12% oproti predchádzajúcemu roku) spôsobený všeobecne záväzným nariadením č. 12/2015. Do roku 2015 sa daň vypočítavala podľa počtu prihlásených psov a sadzba bola určovaná na základe miesta, kde je pes chovaný. Bolo to 66 € za psa chovaného v byte, 16 € za psa chovaného v rodinnom dome. Nové nariadenie znížilo sadzbu na 40 € za psa chovaného v byte a o 75% na psa chovaného v rodinnom dome (12 €). V roku 2017 bolo v meste podľa mestského portálu registrovaných 3264 psov, čo mohlo byť v realite aj vyššie číslo, lebo nie každý vlastník splnil povinnosť a zviera prihlásil. Počet zvierat z evidencie každým rokom ubúda, obyvateľov nemotivuje ani znížená sadzba. V Žiline pozorujeme nerovnomerný vývoj, daň v roku 2016 výrazne klesla (na 40 000 €), v roku 2017 opäť vzrástla, ale nedosiahla úroveň predchádzajúcich rokov.
Cieľom príspevku je na základe analýzy vývoja miestnych daní v Prešove a Žiline v časovom období 2013-2017 verifikovať hypotézu, že miestne dane sú doplnkovým zdrojom príjmov samospráv na Slovensku a nezaručujú im nezávislosť na štáte. Podľa Sopkuliaka (2012) mieru finančnej autonómie je možné merať viacerými spôsobmi, napríklad pomerom miestnych daní na centrálnych daniach, podielom zdrojov a úloh, ktoré boli pridelené územnej samospráve, pomerom príjmov územnej samosprávy na celkových verejných príjmoch, indexom finančnej sebestačnosti. Hypotézu overujeme cez výpočet indexu finančnej sebestačnosti oboch miest. Index odzrkadľuje mieru stability hospodárenia a samostatnosti obce. Vyjadruje pomer vlastných príjmov rozpočtu samosprávy k celkovým príjmom.

$$\text{index finančnej sebestačnosti} = \frac{\text{vlastné príjmy}}{\text{celkové príjmy}} \,.\, 100\ \%$$

Čím je podiel vlastných príjmov na celkových príjmoch väčší, tým je obec viac finančne autonómna a platí to aj naopak.
Na meranie indexu sa podľa rôznych autorov, napr. Bobáková, Sedláková (2012), Miháliková (2011), Peková (2011), Žárska, Pirmanová (2007), Jenčová, Rákoš (2010), Zalai (2004) využíva rozdielna metodika. Je možné porovnávať vlastné príjmy samosprávy a celkové príjmy. Vlastné príjmy predstavujú príjmy z miestnych daní a výnosy z podielových daní.
Druhá skupina autorov, napr. Poliak (2017) pomeruje vlastné príjmy obcí, ktoré chápe výlučne ako príjmy z miestnych daní vo vzťahu ku celkovým príjmom.
Index finančnej sebestačnosti prepočítaný na základe rozdielnej metodiky v Prešove obsahuje nasledujúca tabuľka. V sledovanom období 2013-2017 pozorujeme jeho kolísavý vývoj. Hodnoty sú podstatne nižšie, ak zohľadňujeme len príjmy z miestnych daní vo vzťahu k celkovým príjmom (riadok 3). Sú prejavom nízkej finančnej autonómie mesta. Index finančnej sebestačnosti 2 s výnimkou roka 2015 neustále klesal. V roku 2017 bol na úrovni 12%. Ak zohľadňujeme aj výnos podielovej dane, v roku 2017 mal Prešov 58% finančnú samostatnosť.

Tabuľka č. 5: Vývoj indexu finančnej sebestačnosti vypočítaného rozdielnou metodikou v meste Prešov v rokoch 2013-2017

Rok	2017	2016	2015	2014	2013
Index 1	0,58	0,58	0,57	0,50	0,57
Index 2	0,12	0,13	0,14	0,13	0,16

Zdroj: vlastné spracovanie podľa správy o záverečnom účte mesta Prešov v každom zo sledovaných rokov

Index finančnej sebestačnosti 1 sledujúci podiel vlastných príjmov samosprávy (príjmy z miestnych daní a výnosy z podielových daní) na celkových príjmoch mal v obidvoch mestách v sledovanom období konštantný vývoj s miernymi odchýlkami, že podiel samospráv na štátnych daniach (daň z príjmov fyzických osôb) sa výrazne nemenil. Napriek tomu bol v Žiline v rokoch 2013-2017 o cca desatinu vyšší ako v Prešove. Okrem iného to vyvolal vyšší objem vybratej dane z nehnuteľností, ktorá mala rozhodujúci podiel.

Tabuľka č. 6: Vývoj indexu finančnej sebestačnosti vypočítaného rozdielnou metodikou v meste Žilina v rokoch 2013-2017

Rok	2017	2016	2015	2014	2013
Index 1	0,68	0,69	0,65	0,68	0,67
Index 2	0,20	0,22	0,22	0,24	0,26

Zdroj: vlastné spracovanie podľa http://www.zilina.sk/mesto-zilina-uradna-tabula-mesta-rozpocet-mesta

Index finančnej sebestačnosti 2 vyjadrujúci podiel vybratých miestnych daní na celkových príjmoch miestnej samosprávy v sledovanom časovom období klesal (v Prešove z hodnoty 0,16% v roku 2013 na 0,12% v roku 2017). V Žiline z 0,26% v roku 2013 na 0,20% v roku 2017. Predpoklad, že miestne dane sú doplnkovým zdrojom ich príjmov a nezaručujú im nezávislosť na štáte, sa zvolenou metodikou potvrdil. Sledovali sme veľké mestá s takmer 89 tisíc obyvateľmi. Situácia by bola podľa nášho názoru ešte horšia v prípade malých obcí.

Záver

Finančná nezávislosť, ktorú mestá a obce v SR získali vyrubovaním miestnych daní, má významné limity, ktoré determinujú postavenie miestnej samosprávy. Príjmy samospráv z výberu miestnych daní nie je možné označiť za rozhodujúci zdroj. Z pohľadu celkového financovania je to doplnkový zdroj. V rámci poskytnutej autonómie zo strany štátu mestá a obce by mali fungovať nezávisle a sebestačne, bez akéhokoľvek zásahu štátu. Realita v podmienkach Slovenskej republiky poukazuje na nedostatky, ako vyplynulo z uskutočnenej analýzy vývoja miestnych daní v meste Prešov a Žilina v rokoch 2013-2017 doplnenej o výpočet indexov finančnej sebestačnosti na základe rozdielnej metodiky. Väčšina príjmov z miestnych daní mala v sledovanom období klesajúci trend a predstavovala len malý podiel na príjmoch do rozpočtu, miestne dane nepriniesli obciam nezávislosť na štáte. Analýza otvorila priestor pre diskusiu ich opodstatnenosti v našich podmienkach.

Literatúra

Monografie

BABČÁK, V., (2015). *Daňové právo na Slovensku*. Bratislava: EPOS. 750 s. ISBN 978-80-52600-91-9.

SIVÁK, R., (2007). *Verejné financie*. Bratislava: Iuraedition. 311 s. ISBN 978-80-8078-094-4.

Články v časopisoch

SOPKULIAK, A., (2012). Fiškálna autonómia miestnej samosprávy a jej výskum v geografii. *Acta geographica Universitatis Comenianae*, roč. 56, č. 2, s. 215-236. ISSN 1338-6064.

ŽÁRSKA, E., PIRMANOVÁ, S., (2007). Decentralizácia verejnej správy a rozpočty obcí SR. *Verejná správa a spoločnosť*. Košice: Fakulta verejnej správy UPJŠ, roč. 8, č. 1, s. 28-45. ISSN 1335-7182.

Články v zborníkoch

KATKOVČIN, M., (2018). Sadzba dane z nehnuteľností vo svete judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky. In *Bratislavské právnické fórum 2018* [cit. 2019-2-2]. Dostupné na internete https://www.flaw.uniba.sk/veda/konferencie-a-podujatia/bratislavske-pravnicke-forum/zborniky/

MOLITORIS, P., (2013). Princípy finančnej normotvorby územnej samosprávy. In *Teória a prax verejnej správy*. Košice: Fakulta verejnej správy UPJŠ. s. 196-204. ISBN 978-80-8152-061-7.

POLIAK, L., (2016). Quo vadis, miestne dane? In *Právny poriadok Slovenskej republiky po 25. rokoch*. Banská Bystrica: Belianum. s. 463-472. ISBN 978-80-557-1073-0.

Legislatívne zdroje

Občiansky zákonník

Zákon SNR č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov
Zákon NR SR č. 447/2015 Z. z. o miestnom poplatku za rozvoj v znení neskorších predpisov

Internetové stránky
Správa o záverečnom účte mesta Prešov za rok 2013 [cit. 2018-12-12]. Dostupné na internete https://www.presov.sk/download_file_f.php?id=730935
Správa o záverečnom účte mesta Prešov za rok 2014 [cit. 2018-12-11]. Dostupné na internete https://www.presov.sk/download_file_f.php?id=730934
Správa o záverečnom účte mesta Prešov za rok 2015 [cit. 2018-12-12]. Dostupné na internete https://www.presov.sk/download_file_f.php?id=730933
Správa o záverečnom účte mesta Prešov za rok 2016 [cit. 2018-12-12]. Dostupné na internete https://www.presov.sk/download_file_f.php?id=853446
Správa o záverečnom účte mesta Prešov za rok 2017 [cit. 2018-11-12]. Dostupné na internete https://www.presov.sk/download_file_f.php?id=986123
Všeobecne záväzné nariadenie mesta Žilina č. 17/2014 o daní z nehnuteľností, dani za psa, dani za predajné automaty a dani za nevýherné hracie prístroje [cit. 2018-11-12]. Dostupné na internete http://www.zilina.sk/dokumenty/Nariadenia_20141112063036.pdf
Všeobecne záväzné nariadenie mesta Prešov č. 12/2015 o miestnych daniach [cit. 2018-11-10]. Dostupné na internete https://egov.presov.sk/Default.aspx?NavigationState=580:0:
Všeobecne záväzné nariadenie mesta Prešov č. 13/2015 o miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady [cit. 2018-12-12]. Dostupné na internete https://egov.presov.sk/Default.aspx?NavigationState=580:0:
Záverečný účet za rok 2013-2017 [cit. 2018-12-12]. Dostupné na internete http://www.zilina.sk/mesto-zilina-uradna-tabula-mesta-rozpocet-mesta

Záverečné práce
POLIAK, L., (2017). *Daňová politika obcí ako nástroj regulácie rozvoja územia*. [Dizertačná práca]. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2017. 228 s.

Príspevok je jedným z výstupov projektu VEGA 1/0151/18 pod názvom Kauzalita výberu miestnych daní a výdavkov na výkon samosprávnych funkcií v ekonomicky rozvinutých a zaostávajúcich územiach v kontexte Industry 4.0, ktorý je realizovaný v rokoch 2018-2021 na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici a je finančne podporený Vedeckou a grantovou agentúrou Ministerstva školstva Slovenskej republiky.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

doc. Ing. Katarína Liptáková, PhD.
Katedra politológie
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko
E-mail: katarina.liptakova@umb.sk

Ing. Jozef Krnáč, PhD.
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Ekonomická fakulta
Univerzita Mateja Bela
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko
E-mail: jozef.krnac@umb.sk

1.13 The Implementation of Trends in Gastronomy as Part of Culture of Selected Destinations in Slovakia

Uplatňovanie gastronomických trendov ako súčasti kultúry vo vybraných destináciách na Slovensku

Ing. Radka Marčeková, PhD., doc. Ing. Ľubomír Kmeco, PhD.

Anotace

Gastronómia predstavuje dôležitú súčasť kultúrneho dedičstva cieľových miest cestovného ruchu. Je jednou zo špecifických charakteristík, ktoré majú vplyv na zlepšovanie kvality života obyvateľov a návštevníkov. Inovácie a produktové trendy sú hlavnými faktormi, ktoré ovplyvňujú rozvoj cestovného ruchu v destináciách. Článok sa zaoberá skúmaním nových gastronomických trendov, ktoré sú zamerané na alternatívne spôsoby stravovania (vegetariánske jedlá, vitariánske jedlá, vegánske jedlá, slow food a iné). Cieľom state je preskúmať uplatňovanie gastronomických trendov na strane ponuky, ktorú reprezentuje 13 zariadení základného stravovania, ktoré sa nachádzajú v Bratislave, Banskej Bystrici a Košiciach. Prieskum na strane ponuky bol realizovaný štandardizovaným rozhovorom. Na strane dopytu sme realizovali primárny prieskum metódou opytovania dotazníkovým zisťovaním medzi 557 respondentmi - návštevníkmi zariadení základného stravovania. Výsledky prieskumu naznačujú, že znalosti gastronomických trendov vo vybraných lokalitách cestovného ruchu na Slovensku sú relatívne vysoké a dopyt po nich sa neustále zvyšuje. Ponuka sa postupne prispôsobuje rastúcemu dopytu, aj keď na Slovensku stále prevažujú stravovacie zariadenie s tradičnou ponukou.

Kľúčové slová

cestovný ruch, destinácia, gastronómia, kultúra, trend

Annotation

Gastronomy represents an important part of the cultural heritage of tourism destinations. It is one of the specific features of tourism destinations that has an impact on improving the quality of life of the inhabitants and visitors of these destinations. Innovations and product trends are the main factors that influence the development of tourism there. This paper deals with the exploration of new gastronomic trends focusing on alternative ways of eating (vegetarian food, raw food, vegan food, slow food and others). Its aim is to examine the application of gastronomic trends on the supply side represented by 13 basic dining facilities located in Bratislava, Banská Bystrica and Košice, as well as on the demand side, where we selected 557 visitors. The primary sources are based on a questionnaire survey (on the demand side) and standardized interview (on the supply side). The results of the survey show that the knowledge of gastronomic trends in selected tourism locations in Slovakia is relatively high and the demand for them is constantly increasing. Supply is gradually adapting to growing demand, even though standard eating establishments with traditional cuisine still predominate in Slovakia.

Key words

tourism, destination, gastronomy, culture, trend

Introduction

The wide range of restaurant services does not prevent most suppliers from trying to implement new trends in order to remain in a highly competitive market. These trends focus, for example, on using new technologies in food preparation that elicit an emotional response from customers, something extremely desirable today. They are also responding to customers who demand, whether for health reasons or their preference for a certain lifestyle, food that is rational, gluten-free, lactose-free, vegetarian, raw, etc. Last but not least, these trends are related to the permeation of new directions from abroad or, on the contrary, to the search for the original recipes of our ancestors, namely by giving preference to local suppliers and regional food cultures.

1. Theoretical background

Gastronomy is the art of examining everything related to human nutrition (Kumar, 2019; Zelenka, Pásková, 2012, p. 175, password: Gastronomy). It classifies foods according to their different characteristics and determines which of them can be combined. Gastronomy and culinary trends have been dealt with by many authors (Getz, Brown, 2006; Kivela, Crotts, 2006; Sarıoğlan, 2014; Sormaza et al., 2016; Šebová, Marčeková, Pompurová, 2016; Gálvez et al., 2017; and others).

Gastronomy is not just an important part of human nutritional needs, but also the cultural heritage of each nation. It is an important part of cultural identity and is able to establish a high standard for meeting the needs of visitor destinations (Fernandez, Perez-Galvez, Lopez-Guzman, 2016). In the context of national and regional gastronomy, some experts talk about “food heritage”, which is a key factor in positioning certain destinations for tourism (Bakan, Tubic, Randelj, 2018). National and local gastronomy has gained recognition as an integral part of the tourism product and as a tool for differentiating destinations, which plays a crucial role in the formation of the uniqueness, identity and authenticity of each destination (Kontis, Skoultsos, 2017). It can also be an important element in regional development (Pompurová, Šimočková, 2014; Bednarczyk, Malachovský, Wszendybył-Skulska, 2012).

Culinary trends represent long-term trends in the development of gastronomy according to current needs. The current trends include molecular gastronomy, which itself includes the use of new tools, ingredients and methods for preparing dishes and beverages. It focuses on physical and chemical changes and transformations in technological processes that can create better results, for example, in texture and smell (Sanchez, 2016).

The Slow Food movement is the opposite of fast food meals. It aims to ensure that people find time to eat and therefore derive enjoyment from it (Filo et al., 2012). The philosophy of the movement is based on the concept of food, which is defined by three interrelated principles: good (high-quality, regional and healthy diets), clean (environmentally safe production) and fair (supports fair conditions for producers and at the same time affordable prices for consumers (www.slowfood.com, 2015).

Alternatively, eating includes e.g. vegetarianism, which combines a vegetarian diet with other elements of a healthy lifestyle and social engagement, veganism (diet consisting of only plant food) (Risi, Zürrer, 2007), raw vegan lifestyle (eating raw food that has not been warmed above 42°C (Peršínová, 2016), divided foods, which does not combine carbohydrates and proteins within a single meal (and observes a four-hour interval between meals of different composition) and prefers plenty of fruits and vegetables, avoiding foods that contain white flour, sugar or margarine (Sineľnikov, 2010).

The gastronomical experience, which not only constitutes food on the plate, but the staff who stage the experience for diners, also includes front cooking. The essence of it is the experience of watching food prepared in front of guests. Ethnic cuisine offers the chance to discover the differences between other national cuisines, a specific atmosphere and attention to the style and look of the interior and exterior of ethnic restaurants (e.g. healthy French, Italian raw, natural Chinese cuisine, etc.).

The trend of fusion cuisine means preparing dishes by blending two or more ingredients of ethnic or regional foods (e.g. Tex-Mex combines Texan and Mexican cooking, Cajun cuisine is a fusion of Canadian and French cuisines, etc.).

Another trend today is regional gastronomy, which draws attention to the presentation of individual regions through their traditions and culture, and the possibility of cultivating the crops and livestock reflected in that cuisine.

2. The aim and material

The focus of the research paper was a selection of basic dining facilities located in Bratislava (3), Banská Bystrice (4) and Košice (6), all of which were willing to participate in the study. Some of them offer an alternative form of dining, the others are more traditionally oriented. The subject of the research are the selected culinary trends discussed in the theoretical part of the paper.

The aim of the paper is to survey the application of new trends in gastronomy in these dining facilities (supply side) and likewise survey the demand for new trends in the dining experience.

The basic group on the supply side consists of all dining facilities in Slovakia, with the sample consisting of 13 of these facilities willing to participate in the survey. We have intentionally made our selection in cities that, according to our prerequisites, offer plenty of opportunities for both groups providing the potential demand (both traditional and alternative forms of eating).

The basic group on the demand side consists of all customers who visited the selected dining facilities while the research was being conducted, with the sample consisting of those who were willing to be surveyed: 286 respondents in Košice, 168 respondents in Banská Bystrica, and 103 respondents in Bratislava (altogether 557 respondents). The survey was conducted between February 2016 and October 2018 in person by the interviewers in the target locations.

We used secondary data sources for processing the theoretical part of the paper. Conducting and evaluating the research required primary sources which we obtained through the method of the structured questionnaire (demand side) and a standardized interview with the managers of these selected facilities (supply side). In the paper we also used the methods of analysis and synthesis, induction and deduction, and comparison and generalization.

3. Results and discussion

3.1. Analysis of trends on the supply side

We examined the supply side of 13 basic dining facilities in the three regional capitals. Table 1 shows these facilities and their location.

Table 1: List of investigated facilities on the supply side

Name of establishment	Location	Focus	Trends applied
Lucy's vegan food	Bratislava	alternative	Vegan, front cooking
Vegan bar	Bratislava	alternative	Vegan
Bemba	Bratislava	alternative	Raw food
La Seschia	Banská Bystrica	alternative	Ethnic cuisine, vegetarian,
Angels	Banská Bystrica	alternative	Slow food, elements of regional gastronomy
Bistro Smartfood	Banská Bystrica	alternative	Front cooking, gastro experience, wellness gastronomy
Koliba u sv. Krištofa	Banská Bystrica	traditional	Back to original recipes of regional gastronomy
Ajvega	Košice	alternative	Vegetarian, gluten-free dining
HalmiSpace	Košice	alternative	Gluten-free dining, vegan, vegetarian
Green	Košice	alternative	Vegetarian, gluten-free, lactose-free,

			rational eating
Koliba Zlatá Podkova	Košice	traditional	Back to original recipes of regional gastronomy
Med Malina	Košice	traditional	Regional gastronomy with elements of ethnic Polish cuisine
Staromestská piváreň	Košice	traditional	Back to original recipes of regional gastronomy

Source: Own research, 2018.

We focused primarily on facilities offering alternative forms of gastronomy (9 establishments). Four investigated facilities offer traditional gastronomy, mainly focused on traditional Slovak dishes with a predominance of meat, cheese and milk products. We should note, however, that these establishments are also part of the current trends of going back to original recipes first found in the regions.

Target groups
We found that traditional establishments are aimed at all age groups with a predominance of middle-aged and older customers. Facilities that offer alternative dishes focus more on younger consumers of working age, where there is an assumption that they are keen about what goes in their food and the methods used to prepare it and that they prefer more economical methods of preparation that nevertheless preserve nutritional value.

Competitive advantages
The owners of traditional establishments consider the sustained demand for traditional meals a competitive advantage for themselves, whereas the owners of alternative establishments point out the growing demand for new products and healthier forms of food and beverages, building on the growing awareness of healthy living among consumers. They generally see their competitive advantage to be their originality and the present lack of competition amidst growing demand.

Problems
For the owners of these establishments, the biggest problem is the difficult financial situation and the many barriers to doing business put up by the state, as well as the conservatism and unawareness of people. They often lack the financing needed to introduce new trends by purchasing the necessary equipment, inventory, quality ingredients and to pay for courses for their employees to further their education in the field.

3.2. Analysis of trends on the demand side

An analysis of demand, which we conducted using a questionnaire, allowed us to survey the satisfaction of respondents with the quality of service, their eating habits, what influences them in their choice of eating establishment, their opinion on the price-quality ratio in restaurants, the frequency of their visits to these establishments in their everyday life, the usual length of time they spend in them and their knowledge of gastronomic trends. The results were evaluated comprehensively, including determining differences in western, central and eastern Slovakia. Table 2 shows the results of the survey of demand for gastronomic services.

Table 2: Demand for the services of the investigated establishments

	Number of respondents (abs.)	Number of respondents (%)
Gender of respondents		
Men	234	42
Women	323	58
Age of the respondents		

Less than 25 years old	106	19
25-35 years old	178	32
36-45 years old	156	28
46-55 years old	89	16
Over 56 years old	28	5
Satisfaction with the services offered by the investigated establishments		
Unconditional satisfaction	334	60
Satisfaction with reservations	184	33
Dissatisfaction	39	7
Deciding on the choice of a particular establishment		
Positive experience	240	43
Recommendation from family, friends	156	28
Information available on the Internet	111	20
Random decision	50	9
Frequency of visiting the establishment		
Regularly (at least twice a week)	111	20
Often (less than twice a week but at least twice a month)	167	30
Once a month	206	37
Rarely	72	13
How much time did the respondents spend in the establishment		
More than an hour	262	47
About 1 hour	189	34
Less than 30 minutes	106	19
Knowledge of new trends in gastronomy		
Vegetarianism	540	97
Vegan	501	90
Raw food	290	52
Slow food	234	42
No trend	0	0

Source: Own research, 2018.

The survey covered a total of 557 respondents, of which approximately 58% were women and 42% were men. In terms of the age of the respondents, the most numerous age group consisted of guests aged 26-35 (32%), followed by people in their middle working years, 36-45 (28%). Less represented were people younger than 25 (19%) and in the age range of 46-55 (16%). People older than 56 visited the investigated facilities the least (5%), which may be related to the fact that the object of our research was mainly focused on alternative establishments.

The results of our survey confirmed that 60% of guests were unconditionally satisfied with the services they receive. Those satisfied with certain reservations accounted for 33% of respondents. These reservations were mainly related to the personal perception of the prices being excessively high, on the size of the restaurant facilities, their location in the context of the distance from the place of work of those respondents who use them regularly for their lunch break, or with the variety of the menu. Only 7% of visitors were dissatisfied with the services, but this opens the way for the continuing improvement of services in these facilities. We found that alternative-oriented establishments and especially those that offer vegan, raw food, divided food, gluten-free and lactose-free food were visited mostly by guests who prefer alternative nutrition in their everyday life.

When it came to choosing a particular dining facility, the visitor's own previous positive experience had the biggest influence (43%), followed by positive references from family, friends and acquaintances (28%), information available on the Internet, especially on social networks (20%), and only 9% of respondents chose a particular place by chance. This means that in the current climate of fierce competition, satisfaction with the quality of service is of vital importance and marketing

communication by word-of-mouth has an equally important role, while impersonal references from friends and acquaintances on social networks can have great influence with respondents.

An analysis of the frequency of visits to these establishments has revealed that up to 20% of respondents regularly dine in restaurants (at least twice a week). This option is used often (less than 2 times a week, but at least 2 times a month) by 30% of respondents, whereas 37% of respondents dined out once a month and about 13% of respondents eat out only in exceptional cases. The results of the survey may be affected by the location of the research in regional cities where these facilities were frequented by visitors during lunch on weekdays. Clearly, however, we can observe a trend here of increasing demand for eating outside the home. While restaurants were still primarily used at the end of the twentieth century for special occasions (family, work celebrations, etc.), eating outside the home has become common practice these days.

When questioned about the amount of time spent in restaurants, up to about 47% of respondents said they usually stay on average for more than an hour. A further 34% stay for about an hour, and only 19% of respondents spend on average less than 30 minutes in dining facilities.

The respondents are relatively familiar with new trends in gastronomy. The most famous trend is vegetarianism, which was recognized by almost 97% of respondents, followed by veganism (about 90% of respondents), raw vegan life style (52%), which respondents better recognized under their English monikers of raw food and slow food (42%). Other trends are less well known, but not a single respondent gave any indication that they were aware of none of the trends offered.

Conclusions

The aim of this paper was to explore the application of new gastronomic trends in 13 basic dining establishments in Bratislava, Banská Bystrica and Košice, while examining the demand for new food trends among 557 random visitors.

We have found that the selected establishments apply different trends, including veganism, front cooking, raw food, ethnic cuisine, slow food, traditional regional gastronomy, molecular gastronomy, wellness gastronomy, gastro experiences and more. We notice certain differences between alternative-oriented and traditional dining facilities. The difference in the overall concept of the facility reflects its interior, but there are also significant differences in the way the food is prepared and served, in the system of operation, as well as in the price. We compared prices based on the daily specials and our analysis has brought us to conclude that the average price of meals as part of daily specials is higher in alternatively-oriented facilities. During the survey, we determined differences based on the location of the facilities in western, central and eastern Slovakia, which could be interesting for further research.

The survey of demand has confirmed that dining out is mainly used by people of working age, most of whom are satisfied with the range of services offered. Many of the trends are known and applied in everyday life.

Literature

BAKAN, R., TUBIC, D., RANDELJ, J. (2018). Food heritage – a key factor for positioning Slavonia as a lifestyle destination. In the 7th international scientific symposium economy of eastern Croatia – vision and growth. pp. 700 – 709. ISSN 1848-9559.

BEDNARCZYK, M., MALACHOVSKÝ, A., WSZENDYBYŁ-SKULSKA, E. (2012). Strategic directions of tourism development : the cases of Poland and Slovakia : scientific monograph, Kraków : Wydawnictvo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012. 159 s. ISBN 978-83-233-3427-9.

FERNANDEZ, G.A., PEREZ-GALVEZ, J.C., LOPEZ-GUZMAN, T. (2016). Tourist motivations in a heritage destination in Spain. *European Journal of Tourism Hospitality and Recreation.* Vol. 7, Issue 3, pp. 226-235. ISSN 2182-4916.

FILO, M. et al. (2012). *Slow Food – Známe chute v novom šate.* Bratislava: Direct press, 2012, ISBN 978-80-970502-5-2.

GÁLVEZ, J. C. P. et al. (2017). Gastronomy as an element of attraction in a tourist destination: the case of Lima, Peru. In International Journal of Gastronomy and Food Science, Vol. 4, Issue 4, ISSN: 1878-450X, doi: https://doi.org/10.1016/j.jef.2017.11.002

GETZ, D., BROWN, G. (2006). Critical success factors for wine tourism regions: a demand analysis. *Tourism management.* Vol. 27, Issue 1, pp. 146 – 185. ISSN 0261-5177.
Hnutie slow food. (2015). Our philosophy. [accessed 22.03.2017] from www: <http://slowfood.com/>.

KIVELA, J., CROTTS, J. (2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy´s Influence on How Tourists Experience a Destination. *Journal of Hospitality & Tourism Research*. Vol. 30, pp. 354 – 377. ISSN: 10963480.

KONTIS, A.P., Skoultsos, S. (2017). Enhancing Hospitality Services Through the Engagement of Visitors in Local Gastronomy Experience: A Marketing Perspective from the Supply-Side. In Innovative approaches to tourism and leisure. pp. 339-349. ISBN 978-3-319-67603-6.

KUMAR, G. M. K. (2019). Gastronomic tourism— A way of supplementing tourism in the Andaman & Nicobar Islands. In International Journal of Gastronomy and Food Science, Vol. 16, ISSN: 1878-450X, doi: https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2019.100139

PERŠINOVÁ, E. (2016). *Raw food jako zážitek.* Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5799-5.

POMPUROVÁ, K., ŠIMOČKOVÁ, I. (2014). Destination attractiveness of Slovakia: perspectives of demand from major tourism source markets. In E+M. Ekonomie a management: vědecký ekonomický časopis. Liberec : Technická univerzita v Liberci, Ekonomická fakulta, 1998. ISSN 1212-3609. Roč. 17, č. 3 (2014), s. 62-73. (1.021 - IF2014).

RISI, A., ZÜRRER, R. (2007). *Vegetariánský život – přednosti bezmasé výživy*. Praha: EarthSave CZ, 2007. ISBN 978-80-86916-00-2.

SANCHEZ, J. (2013). *Molecular Gastronomy. Scientific cuisine demystified.* United States of America : Wiley, 2013. ISBN 978-1-118-07386-5.

SARIOĞLAN, M. (2014). New Orientations in Gastronomy Education: Molecular Gastronomy. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 143, Issue 14. Pp. 320-324. ISSN 1877-0428.

SINEĽNIKOV, V. (2011). *Harmonická strava.* Bratislava : Eugenika, 2011. ISBN 978-80-8100-220-5.

SORMAZA, U. et al. (2016). Gastronomy in Tourism. *Procedia Economics and Finance*. Vol. 39, pp. 725-730, ISSN 2212-5671.

ŠEBOVÁ, Ľ, MARČEKOVÁ, R., POMPUROVÁ, K. (2016). Uplatňovanie filozofie slow food ako nového trendu v pohostinských zariadeniach. In Hotelnictví, turismus a vzdělávání : zborník recenzovaných príspevkov medzinárodnej vedeckej konferencie, Praha, 19. októbra 2016. 1. vyd. Praha : Vysoká škola hotelová v Prahe, 2016. ISBN 978-80-87411-75-9. - S. 240-248.

ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M. (2012). *Výkladový slovník cestovného ruchu.* Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-7201-880-2.

This paper was prepared as part of the project VEGA MŠ SR no. 1/0809/17 Re-engineering the organization of destination management and running them in accordance with the principles of the sustainable development of tourism

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Radka Marčeková, PhD.
Department of Tourism and Hospitality
Faculty of Economics
Matej Bel University in Banská Bystrica
Tajovského 10, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko
E-mail: radka.marcekova@umb.sk

doc. Ing. Ľubomír Kmeco, PhD.
Department of Tourism
University College of Business in Prague
Spálená 76/14,110 00, Praha 1, Česká republika
E-mail: kmeco@vso-praha.eu

1.14 Kontrola hospodárenia obcí v právnej úprave Slovenskej republiky

Control of Financial Management of Municipalities in Legal Regulation of the Slovak Republic

PhDr. Ing. Tomáš Kaiser

Anotace

V predloženom texte sa zameriame na kontrolu hospodárenia obcí v právnej úprave Slovenskej republiky s dôrazom na systém kontroly hospodárenia obcí v Slovenskej republike. Vonkajšiu kontrolu v štáte vykonáva Národná rada SR, Najvyšší kontrolný úrad v SR, Vláda SR, Úrad vlády SR, Ministerstvo financií SR a orgány kontroly v jeho zriaďovateľskej pôsobnosti, správcovia rozpočtových kapitol a iné orgány štátnej správy, prokuratúra a súdnictvo, verejný ochranca práv, kontrolný systém samosprávnych krajov, kontrolný systém obcí a miest.

Klíčová slova

kontrola, hospodárenie, hospodárenie obcí

Annotation

In the presented paper we will focus on controlling the management of municipalities in the legal regulation of the Slovak Republic, with an emphasis on the system of municipal economic control in the Slovak Republic. External control in the state is carried out by the National Council of the Slovak Republic, the Supreme Audit Office in the Slovak Republic, the Government of the Slovak Republic, the Office of the Government of the Slovak Republic, the Ministry of Finance of the Slovak Republic and the supervisory bodies in its constitutionality, the administrators of the budgetary chapters and other state administration bodies, the prosecution and the judiciary, control system of self-governing regions, control system of municipalities and towns.

Key words

control, economics, management of municipalities

Úvod

Kontrolu hospodárenia obcí v právnej úprave Slovenskej republiky je možné nájsť v mnohých záväzných dokumentoch, napr. Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov, Zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane právnických osôb a fyzických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, Zákon č. 357/2015 Z. z. - Zákon o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Miestnu územnú samosprávu na Slovensku tvoria obce a mestá ako právnické osoby a ich prípadné združenia podľa 4 hlavy Ústavy SR. Okrem miest Bratislava a Košice, ktoré majú dvojúrovňový systém samosprávy, majú ostatné obce jednoúrovňový systém samosprávy. Obce (a mestá) vykonávajú originálne (vlastné) kompetencie alebo prenesené kompetencie štátnej správy na konkrétne vymedzenom území (podrobnejšie napr. aj Kaiser, 2018, 2019; Dušek – Skořepa, 2007; Štarchoň – Olšavský, 2010; Olšavský, 2014 a iní).

1. Kontrola hospodárenia obcí v právnej úprave Slovenskej republiky

Podľa § 3 Zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov sú subjektmi verejnej správy právnické osoby zapísané v registri organizácií vedenom Štatistickým úradom Slovenskej republiky podľa osobitného predpisu a zaradené vo verejnej správe v súlade s jednotnou metodikou platnou pre Európsku úniu, a to
a) v ústrednej správe,
b) v územnej samospráve,
c) vo fondoch sociálneho poistenia a fondoch zdravotného poistenia.
(2) V ústrednej správe sa vykazujú štátne rozpočtové organizácie a štátne príspevkové organizácie, štátne účelové fondy a Slovenský pozemkový fond. V ústrednej správe sa vykazujú aj verejné vysoké školy a ďalšie subjekty, ktoré sú zapísané a zaradené v registri podľa odseku 1 v ústrednej správe. V územnej samospráve sa vykazujú obce a vyššie územné celky a nimi zriadené rozpočtové organizácie a príspevkové organizácie, ako aj ďalšie subjekty, ktoré sú zapísané a zaradené v registri podľa odseku 1 v územnej samospráve. Vo fondoch sociálneho poistenia a fondoch zdravotného poistenia sa vykazuje Sociálna poisťovňa a zdravotné poisťovne. Na Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky sa vzťahuje tento zákon, ak osobitný zákon neustanovuje inak.
Na subjekty verejnej správy, ktorými sú obce, vyššie územné celky a nimi zriadené rozpočtové organizácie a príspevkové organizácie a sa vzťahuje tento zákon, ak osobitný zákon neustanovuje inak.
Zákon č.138/1991 Zb. o majetku obcí definuje majetok ako nehnuteľné a hnuteľné veci vrátane finančných prostriedkov, ako aj pohľadávky a iné majetkové práva, ktoré sú vo vlastníctve obce alebo vyššieho územného celku podľa platných zákonov, alebo ktoré nadobudne obec/vyšší územný celok do vlastníctva prechodom z majetku štátu na základe týchto zákonov, alebo osobitných zákonov, alebo osobitných predpisov prípadne vlastnou činnosťou. (Zákon 138/1991 Zb., r. 1991, §1).
Samospráva obce sa musí riadiť rozpočtovými pravidlami, ktoré sú upravené v zákone č. 583/2004 Z.z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých predpisov. Rozpočtom obce sa rozumie základný nástroj finančného hospodárenia v príslušnom rozpočtovom roku, ktorým sa riadi financovanie úloh a funkcií obce v príslušnom rozpočtovom roku. Rozpočet sa skladá z príjmovej a výdavkovej časti. (Zákon 583/2004 Z.z., r. 2004, §4). Účelom citovaného zákona je ustanoviť, ktoré veci z majetku Slovenskej republiky prechádzajú do vlastníctva obcí, a upraviť majetkové postavenie a hospodárenie obcí s ich majetkom. Majetok obce tvoria nehnuteľné veci a hnuteľné veci vrátane finančných prostriedkov, ako aj pohľadávky a iné majetkové práva, ktoré sú vo vlastníctve obce podľa tohto zákona alebo ktoré nadobudne obec do vlastníctva prechodom z majetku Slovenskej republiky na základe tohto zákona alebo osobitného predpisu, alebo vlastnou činnosťou. Ak neobsahuje druhá až štvrtá časť tohto zákona osobitnú úpravu pre hlavné mesto Slovenskej republiky Bratislavu a pre mesto Košice, rozumie sa pod pojmom obec podľa tohto zákona aj hlavné mesto Slovenskej republiky Bratislava a mesto Košice.

2. Systém kontroly hospodárenia obcí v Slovenskej republike

Primárnym cieľom finančnej kontroly je zabezpečiť dodržiavanie hospodárnosti, efektívnosti, účinnosti a účelnosti pri hospodárení s verejnými financiami a pri realizácii finančných operácií alebo ich častí.
Podľa §8 ods. 1 a 2 Zákona č. 10/1996 Z. z. Zákon NR SR o kontrole v štátnej správe v znení neskorších predpisov, orgány kontroly pri vykonávaní kontroly postupujú podľa základných pravidiel kontrolnej činnosti a orgány územnej samosprávy môžu postupovať pri vykonávaní kontroly podľa základných pravidiel kontrolnej činnosti, ak na tento účel nemajú vlastné predpisy.
Podľa §12 Zákona č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy v znení neskorších predpisov Obce a vyššie územné celky hospodária s rozpočtovými prostriedkami podľa schváleného rozpočtu a počas roka kontrolujú hospodárenie s rozpočtovými prostriedkami podľa osobitného predpisu a monitorujú a hodnotia plnenie programov obce alebo programov vyššieho územného celku.
Obec a vyšší územný celok sledujú v priebehu rozpočtového roka vývoj hospodárenia podľa rozpočtu a v prípade potreby vykonávajú zmeny vo svojom rozpočte, najmä zvýšenie vlastných príjmov alebo zníženie výdavkov, s cieľom zabezpečiť vyrovnanosť bežného rozpočtu ku koncu rozpočtového roka, pričom schodok bežného rozpočtu obce alebo vyššieho územného celku môže vzniknúť len z dôvodu použitia prostriedkov rezervného fondu podľa § 10 ods. 9 alebo použitia účelovo určených prostriedkov poskytnutých zo štátneho rozpočtu, z rozpočtu Európskej únie alebo na základe osobitného predpisu, nevyčerpaných v minulých rokoch.
Obec a vyšší územný celok sú povinní poskytovať ministerstvu financií potrebné údaje o svojom hospodárení na účely zostavenia návrhu rozpočtu verejnej správy, návrhu štátneho záverečného účtu a návrhu súhrnnej výročnej správy Slovenskej republiky, ktoré je ministerstvo financií oprávnené zverejňovať na svojom webovom sídle. Údaje na účely zostavenia návrhu rozpočtu verejnej správy poskytujú obec a vyšší územný celok prostredníctvom rozpočtového informačného systému pre samosprávu RIS.SAM v správe ministerstva financií (ďalej len "rozpočtový informačný systém").
V §17 vyššie citovaného zákona sa uvádza, že dodržanie podmienok pre prijatie návratných zdrojov financovania podľa odseku 6 preveruje pred ich prijatím hlavný kontrolór obce alebo hlavný kontrolór vyššieho územného celku. Porušenie podmienok pre prijatie návratných zdrojov financovania obcou alebo vyšším územným celkom podľa odseku 6 je hlavný kontrolór obce alebo hlavný kontrolór vyššieho územného celku povinný bezodkladne oznámiť ministerstvu financií. Hlavný kontrolór obce alebo hlavný kontrolór vyššieho územného celku sleduje počas rozpočtového roka stav a vývoj dlhu obce alebo vyššieho územného celku. Dosiahnutie hranice celkovej sumy dlhu podľa odsekov 10 až 12 je hlavný kontrolór obce alebo hlavný kontrolór vyššieho územného celku povinný bezodkladne oznámiť ministerstvu financií (podrobnejšie napr. aj Kaiser, 2018, 2019)..

Záver

V texte sme sa zamerali na kontrolu hospodárenia obcí v právnej úprave Slovenskej republiky s dôrazom na systém kontroly hospodárenia obcí v Slovenskej republike. Ako sme už konštatovali, vonkajšiu kontrolu v našom štáte vykonáva Národná rada SR, Najvyšší kontrolný úrad v SR, Vláda SR, Úrad vlády SR, Ministerstvo financií SR a orgány kontroly v jeho zriaďovateľskej pôsobnosti, správcovia rozpočtových kapitol a iné orgány štátnej správy, prokuratúra a súdnictvo, verejný ochranca práv, kontrolný systém samosprávnych krajov, kontrolný systém obcí a miest.
Ministerstvo financií SR, Sekcia rozpočtovej politiky, Odbor rozpočtovej regulácie, Oddelenie rozpočtovej regulácie a analýz financovania územnej samosprávy vydáva vždy v nasledujúcom roku záverečnú správu o vyhodnotení výsledkov rozpočtového hospodárenia obcí a vyšších územných celkov za rok predchádzajúci, aktuálny stav hospodárenia obcí v Slovenskej republike tak dokumentujú najaktuálnejšie vybrané údaje hospodárenia obcí na Slovensku.

Literatura

DUŠEK, J., SKOŘEPA, L. (2007). Development of the Region in Terms of Cities, Municipalities and Their Citizens. In *Conference Proceedings „Economic Growth and Development in the Region“*.

Hradec Králové : University of Hradec Králové, 2007. pp. 126-131. ISBN 978-80-7041-812-3. WOS:000310652200023.
KAISER, T. (2018). *Právna úprava hospodárenia obcí v Slovenskej republike.* Brno: Tribun, 2018. 92 s.
KAISER, T. (2019). *Kontrola hospodárenia obcí v právnej úprave Slovenskej republiky*. Brno: Tribun, 2019. V tlači.
OLŠAVSKÝ, F. (2014). Územná samospráva na Slovensku ako aktér trhu práce. In: *Právní, sociální a ekonomické aspekty společenských vztahů.* Hodonín: Ústav práva a soudního inženýrství, 2014. ISBN 978-80-905646-8-8. S. 20-29.
ŠTARCHOŇ, P., OLŠAVSKÝ, F. (2010). Význam marketingovej komunikácie v riadení územných jednotiek. In: *Udržitelný rozvoj v evropských regionech*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010. ISBN 978-80-86708-90-4. s. 130-138.
Ústava SR. (1992). [online]. Bratislava: NRSR 1992. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z WWW: https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460
Zákon č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy v znení neskorších predpisov. (2019). [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z WWW: https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-583
Zákon č. 523/2004 Z.z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (2019). [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z WWW: https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-523
Zákon č. 357/2015 Z.z. - Zákon o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (2019). [online]. [cit. 2019-02-09]. Dostupné z WWW: https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-357
Zákon č. 10/ 1996 Z. z. Zákon NR SR o kontrole v štátnej správe v znení neskorších predpisov. (2019). [online]. [cit. 2019-03-14]. Dostupné z WWW: https://www.zakonypreludi.sk/zz/1996-10

KONTAKTNÍ ÚDAJE

PhDr. Ing. Tomáš Kaiser
Katedra finančního práva a finanční vědy
Fakulta právnická
Univerzita Karlova
nám. Curieových 901/7, 116 40 Praha 1-Staré Město, Česká republika
E-mail: tomas.kaiser@centrum.sk

Název / Title:	Udržitelný rozvoj 2019 - Vybrané problémy environmentální a regionální politiky Sustainable Development 2019 - Selected Issues on Environmental and Regional Policy
Editor / Edited by:	Richard Říha
Počet stran / Pages:	124
Účel / Edition:	Sborník příspěvků z vědecké konference Conference proceeding
Rok vydání / Year of issue:	2019
Vydavatel / Publisher:	Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú. Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice, 1. vydání, 100 ks CD-ROM College of European and Regional Studies, Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice, 1st edition, 100 pcs CD-ROM

ISSN 2533-5170